Fr. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riiklik Raamatukogu

21. APRILL
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

SIRP ja VASAR

16 1989

Eesti NSV Kultuurikomitee ja loominguliste liitude häälekandja

TÄNA KELL 16 AVATAKSE TARTU KUNSTIMUUSEUMIS PROFESSOR ANTON STARKOPFI TEOSTE NÄITUS

ANTON STARKOPF 1889—1989

«Siiami tantsijatar» (pronks, 1925)

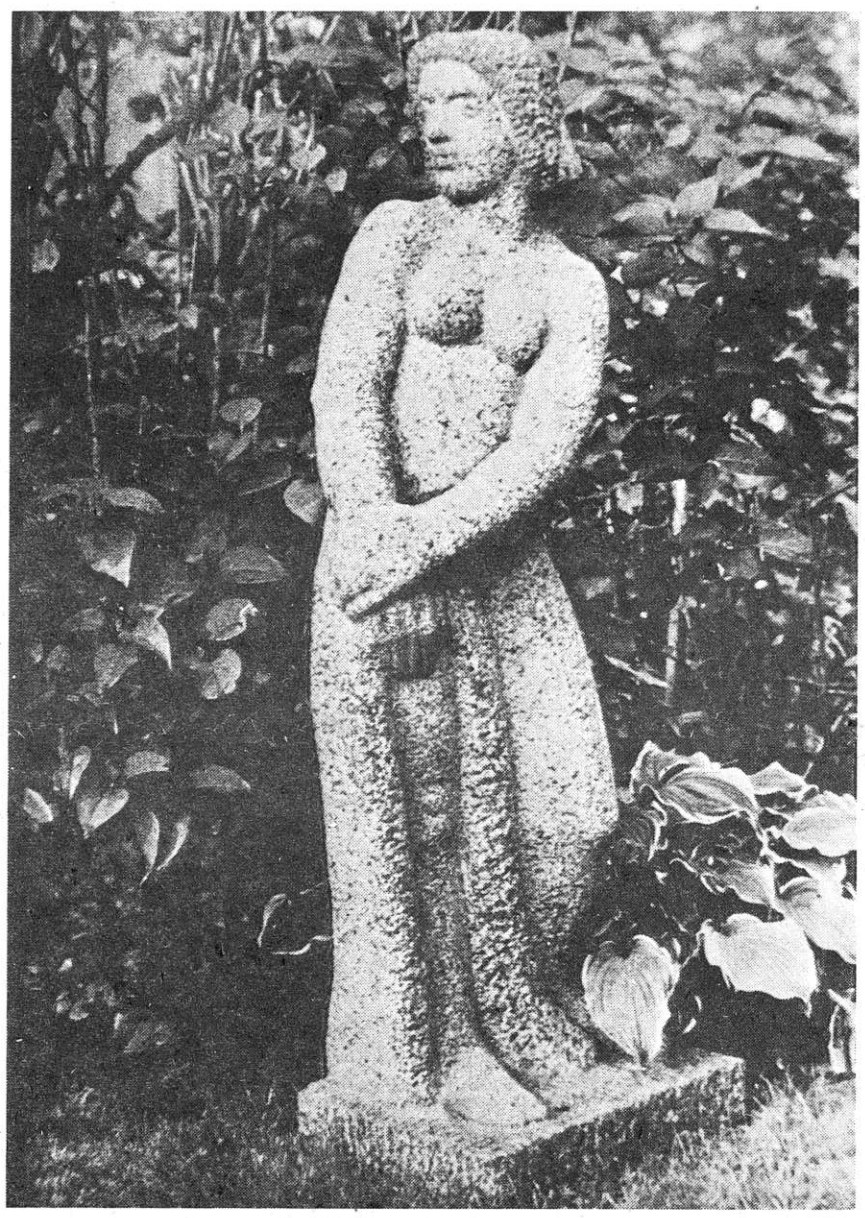

«Valvur» (graniit, 1961)

Nii näeb praegune «Pallase» direktor välja
29.9.27. Entsel.

«Andumus» (tamm, 1927)

Eesti kunsti üha pikenevat ja aina kaugenevat ajalugu näitab järjekordne juubel. 22. aprillil möödub 100 aastat ühe isikupärasema skulptori ja mainekama skulptuuripedagoogi Anton Starkopfi sünnist.

Starkopfi teed kunsti ei saa pidada tüüpiliseks käesoleva sajandi algusele, sest hoolimata suurest andest ei olnud tal teadlikku ega ka sisemist tungi kunsti järele. 1906. a. tuli Kohila vallas sündinud, Järvakandi ministeeriumikoolis õppinud, Triigis kirjutajaametit pidanud maapoiss pealinna mingit kindlat ametit saama ning asus Narusbeki erakaubanduskooli raamatupidajaks õppima. Tallinna elust võlutuna, ennast täpselt teadvustamata, hakkas Starkopf käima silmapaistvamatel üritustel, muusikaõhtutel ja teatrietendustel. Narusbeki kooli lõputunnistus jäigi aga saamata. 1909. a. sõitis Starkopf Peterburi, et jätkata õpinguid Peterburi Kõrgematel Kaubanduslikel-Tööstuslikel Kursustel. Kursused lõppesid edukalt sooritatud kvalifikatsioonieksamite ning küllaltki hea töökoha pakkumisega Kreenholmi Manufaktuuri. Raamatupidajat Starkopfist siiski ei tulnud, kuid hiljem, ainult kunstnikest juhitud «Pallase» kooli direktorina, kulusid need teadmised hädasti ära. Peterburis oli Starkopf tutvunud seal kunsti õppivate eestlastega, nende seas ka August Janseniga. Janseni kutsel sattus Starkopf Narva, kus kohtus Ado Vabbega. See kohtumine oli vist olulisim tema elus ja kunstnikuks kujunemisel. Starkopfist küll noorem, juba pool aastat Münchenis kunsti õppinud Vabbe tundis hästi Narva kunstielu, Narva kunstimetseene Lavretsove. Kindlasti just Vabbe nõtke kunstimeel, varaküpsus ja temperament ahvatlesid ka Starkopfi kunsti õppima. Rahamurest aitas üle saada Glafiira Lavretsova. Lavretsovidel oli meie kunstielus sajandi algul küllaltki oluline osa: neil oli oma aja kohta küllaltki suur kunstikogu, nad tundsid kaasaegseid vene kunstnikke, toetasid ja aitasid eesti noori kunstiõppureid.

1911. a. sügisel alustas Starkopf õppinud Münchenis Ažbé kunstikoolis. Saksamaal veedetud sügis ja talv lõpetasid Starkopfi kahtlused ootamatu valiku suhtes. Otsus kunsti kasuks oli langetatud. Münchenis sai Starkopf üldse oma esimesed teadlikud joonistamiskogemused. Ja siit võttis ta kaasa ka enda jaoks olulise tõe, millest elu lõpuni kinni pidas: ilma joonistamisoskuseta pole kunstnikul üldse võimalik töötada ega edasi jõuda. Münchenis tutvus ta Aleksander Tassaga, kelles kunstnik kaua oma õpetajat ja suunajat nägi. Viimase soovitusel otsustas Starkopf edasi õppida Pariisis. 1912. a. sügisest oli ta juba Vene Akadeemia õpilane. Seal õppida oli suhteliselt odavam, aga see-eest raskem, sest töötada tuli ilma õpetaja pideva kont-

(Järg 8. lk.)

TALLINNA ÜLIKOOL Akadeemiline Raamatukogu

NÄDALAKIRI

Mis siis ikkagi on IME rahvuslikud eesmärgid?

Rahvaaruteluks avaldatud Eesti NSV isemajandamise kontseptsioon sisaldab tema autorite jaoks mõningaid üllatusi. Tegemist on üldjoontes küll sama tekstiga, mis Toompeal loovutati pidulikult vabariigi valitsusele. Hiljem kinnises ringis arutluste tulemusena tehtud parandusi ei ole palju, ning arvestades seda, et lõplik vastutus IME elluviimise eest lasub ikkagi valitsusel, mitte kontseptsiooni väljatöötanud teaduskollektiividel (seda on oma viimase nädala esinemistes korduvalt rõhutanud peaminister), ei oleks ju iseenesest midagi imelikku selles, et mõningaid kontseptsiooni lõike on peetud vajalikuks muuta.

Ometigi on redaktsiooniliste paranduste analüüs alati suurt filoloogilist ja sotsioloogilist huvi pakkuv, see võib ilmsiks tuua toimetaja sulepead juhtinud tendentse ja hoiakuid. Seda tõsiasja teavad kõik, kes on kunagi elus tegelnud poliitiliste tekstide eri variantide võrdleva analüüsiga. Nii näiteks on viimasel ajal olnud sagedasti kõneaineks rahvuspoliitika pimeajad, mil isegi populaarsed laulusõnad «lendab vene nagu kuul» ära toimetati, et ei tekiks ebasoovitavaid poliitilisi assotsiatsioone «suure vennaga». Nüüd on muidugi ajad teised, ent vanad hirmud on kerged uuesti tekkima. Eriti suureks tundub pärast teatud märtsisündmusi paisunud kartus, et keegi ei saaks kahtlustada meie vabariigi juhtorganeid soovis tunnustada eesti rahva prioriteetseid rahvuslikke õigusi omal maal oma asju omamoodi otsustada. Suveräänsust? Palun! Kuid seda lubatakse nähtavasti meelsamini territooriumile, riigile, «kõigile eestimaalastele» kui eesti rahvale. Ilmselt on Interliikumise ja «Pravda» jõhkrad kallaletungid Eesti NSV juhtkonnale vilja kandnud. Ettevaatus on läinud ülemääragi suureks ja tulemused, nagu ikka niisugusel juhul, võivad muuta valitsuse esialgu head kavatsused lausa iseenda vastandiks (kurb kogemus peremäärusega osutab samale tendentsile!). Otsustage ise. Lohusalus valminud IME koondkontseptsioonis oli juba sissejuhatuses rõhutatud, et majanduarengu suunamisel isemajandavas Eestis «lähtutakse vajadusest kindlustada põlisrahvuse säilimine oma ajalooliselt territooriumil poliitilist, kultuurilist ja majanduslikku arengut määrava subjektina». Sama põhieesmärk kordus ka kontseptsiooni esimeses peatükis, milles täpsustati kahe põhisubjekti: isiksuse ning rahvuse huvide olemus IME teostumisel. Seejuures rõhutati, et individuaalsel, isiksuse tasandil võimaldab IME elukvaliteedi tõusu ja eneseteostust kõigile Eesti elanikele, rahvustunnustest sõltumata. Rahvuse tasand aga oli vaja eraldi esile tuua just seetõttu, et näidata: IME garanteerib eesti rahvusele kui ajalooliselle subjektile prioriteetse otsustamisõiguse oma põliskodus. Pärast ületoimetamist jäi rahvaaruteluks avaldatud kontseptsioonist aga just see lõik välja. Hämmastusega võime nüüd kontseptsiooni esimesest peatükist lugeda: «Rahvuslikul tasandil lähtub Eesti NSV isemajandamine Eesti NSV kui rahvusvabariigi suveräänsusest ning vajadusest säilitada põlisrahvus oma ajalooliselt territooriumil. Eestimaa teistele rahvustele garanteeritakse võimalused arenguks (minu sõrendused — **M. L.**) ning sotsiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks.» Kas eestlaste säilimist Eestimaal siis tõesti juba ka vabariigi juhtorganite arvates nii suur oht ähvardab, et seda ilma IME abita kindlustada ei saa? Vaevalt et eesti rahva kindlustunne homse ees seda uut formuleeringut lugedes tõuseb. Kuid see-eest on loota, et Eestimaal mingid teised rahvused peale eestlaste end peatselt suveräänsete ajalooliste subjektidena välja kujundavad — on ju neile nüüd lausa lubatud garanteerida senisest suuremad arenguvõimalused. Esimeseks sammuks võib-olla tulekski kiiresti asuda Kirde-Eesti autonoomse oblasti loomisele? Sest rahvuste areng ilma oma territooriumita, iseseisva poliitilise ja majandusliku tegevuseta polnud ju õndsa Stalini arusaamadegi kohaselt hästi mõeldav.

Jäägu see siiski vaid kurvaks naljaks. Projekt on alles arutusel ning endise, autorite poolt sisuliselt hoolega läbimõeldud sõnastuse taastamine enne kontseptsiooni vastuvõtmist Eesti NSV Ülemnõukogus võimalik. Omistagem inimõigused ikkagi indiviidile ja rahvusõigused rahvusele, ainult siis püsime kindlalt demokraatlikel seisukohtadel. Ning ei maksa karta, natsionalismiga ei ole IME rahvuslikel eesmärkidel midagi ühist. Hirm ei aita meil IME-t ellu viia, küll aga usk oma õigusesse olla peremees oma maal.

Lõpetuseks veel ühest sümptomaatilisest ümbertegemisest IME kontseptsioonis ning ka sellega seonduvatest üldpoliitilistest järeldustest. EKP Keskkomitee XI pleenumi ettekandes nimetas Vaino Väljas esimese keeluprintsiibina, mida peab arvestama igasugune majandustegevus Eestis: «eestlased ei tohi jääda vähemusrahvuseks omal maal». Kummatigi on just sellest printsiibist lähtuv põhimõte IME kontseptsiooni sissejuhatavast osast välja kärbitud (seal seisis sõna-sõnalt: «majanduse arendamisel Eesti NSV-s tuleb tagada põhirahvuse osakaalu säilimine ja suurenemine»). Kas võib sellest kärpest välja lugeda taganemist EKP Keskkomitee hoiakust kaitsta põlisrahvuse huve, või on tegemist juhusliku kaoga teksti lühendamisel? Paraku ilmneb sellistes juhustes kindel sotsiaalpsühholoogiline seaduspärasus: püüd vältida põhimõttelisi huvide kokkupõrkeid, siluda IME kontseptsiooni iga hinna eest konsolideerumise suunas. Sisuliselt hakkab see üha enam tähendama järeleandmist šovinistlike-suurriiklike jõudude jõhkrale survele.

MARJU LAURISTIN

JEGOR JAKOVLEV VIIMNE INTSIDENT

«XII parteikongressi avamisest... Kongressist ei võta osa meie juht, meie armastatud õpetaja, meie sõber Vladimir Iljitš Lenin. Tema tervis ei luba tal veel töötada...»

Nii kirjutas «Pravda» oma juhtkirjas teisipäeval, 17. aprillil 1923. Tolsamal päeval avati VK(b)P XII kongress.

Ei oodanud

Kongressi delegaatidele — neid oli 825, lisaks neile külalised — jäi Kremli Suure Palee Andrei saal kitsaks. Ka kuuldavus oli halb. Kui presiidiumilaua taha astunud Kamenev avas suu, et kongressi avamisest teatada, hõikas keegi saalisopist:

«Ei kuule! Valjemini...» Hüüdja vakatas, sest saalis juhtus midagi ootamatut.

Saali astus Lenin. Läks kõnepulti ja lausus:

«Seltsimehed! Partei Keskkomitee nimel kuulutan VK(b)P XII kongressi avatuks...»

Kõigi pilgud olid Leninil, presiidium oli unustatud. Segadusse sattunud Kamenevist ei tehtud välja. Trotski kissitas silmi ja silitas närviliselt habet. Zinovjev sirvis ettekannet, mille ta pidi esitama. Stalini mullakarva nägu muutus laiguliseks. Molotov püüdis Stalini pilku, oodates korraldusi. Vaid Buhharini nägu läks — nagu saalis istujailgi — naerule.

«Soovitaksin väga teha sel kongressil mõningad muudatused meie poliitilises korras...»

Milliseid muudatusi Vladimir Iljitš silmas peab? Kõigepealt neid, mis kaitsevad parteid juhuse eest. Täpsemalt, oma juhtide omavoli ja kapriiside eest. Toimuvat haiguse ajal kõrvalt jälgides oli Lenin mõistnud: peamine oht on kätketud Stalini ja Trotski vahekorda, just siin on peidus peamised lõhenemise võimalused. Ei tohi lubada Stalinil ja Trotskil pidada võitlust teineteise hävitamiseks. Ühe või teise võit — vastast poliitiliselt või ka füüsiliselt likvideerides — toob kaasa möödapääsmatu lõhenemise. Lenin nõudis: Stalin tuleb peasekretäri kohalt ümber paigutada — ta on liiga jõhker, vaevalt suudab ta ettevaatlikult kasutada seda piiramatut võimu, mis tema kätte on koondatud...

SEDA EI OLNUD! Ei olnud! Lenin ei kõnelnud XII kongressil, ei pöördunud delegaatide poole. Ta ei olnud teadlik kongressi kokkutulekust. Ta lamas halvatuna voodis — kõnevõimeta, suutmata jälgida ka teiste kõnet.

...Palju kuid hiljem, kui näis, et asjad hakkavad laabuma (see oli mõni päev enne surma), lehitseb Lenin XII kongressi stenogrammi, teeb märkmeid, vahest püüab ka kujutleda, mis oleks juhtunud, kui ta oleks tookord esinenud ja öelnud delegaatidele seda, millest oli kirjutanud «Kirjas kongressile».

Lenini viimastest dokumentidest, eeskätt «Kirjast kongressile» räägitakse tavaliselt, et need olid mõeldud avalikustada pärast Lenini surma — sellepärast neid testamendiks nimetataksegi. Üks põhjusi, miks nii arvatakse, on M. Voloditševa sissekanne «Valvesekretäri päevikusse» 24. detsembril 1922. Fikseerinud Lenini juhtnööri — dikteeritu on «**kategooriliselt** salajane» —, märkis Voloditševa: «Samas andis ta veel ühe korralduse.» Millise? Sellele vastas Voloditševa alles seitsme aasta pärast. «Pitseeritud ümbrikele, kus tema soovil hoiti dokumentide koopiaid, palus ta märkida, et neid võib avada üksnes Vladimir Iljitš Lenin, pärast tema surma aga Nadežda Konstantinovna. Sõnu «pärast tema surma» ma ümbrikele ei kirjutanud.»

Märkigem, et Voloditševa täpsustus (ta tegi selle 1929), rahuldas ülimalt neid, kes varjasid Lenini viimaseid dokumente juba tema eluajal. Ent isegi kui seda tunnistust puhta kullana võtta, on selge, et korraldus anti ootamatu surma puhuks... Lenin ei näinud ette, et ta on kongressi eel säärases seisundis, kus ei saa anda korraldust saata kiri adressaadile — kongressile. Kui Kamenev kirja avas, lausus ta: «Vladimir Iljitš ei võinud teada ja ta ei tea meie kongressi päeva ega ka Keskkomitee ettevalmistatud resolutsioone.»

Muide, Lenini lähikonnas oli inimesi, kes teadsid viimastest dikteeritud kirjadest ja olid neid ka käes hoidnud. Ennekõike Stalin. Tema võinukski XII kongressi informeerida. Seda aga soovis Stalin kõige vähem.

Esimest korda dikteeris Lenin Voloditševale 1922. aasta 23. detsembri õhtul kell 9. Samal õhtul andis Voloditševa üleskirjutuse Stalinile. Aastakümneid hiljem, juba pärast NLKP XX kongressi, jutustas ta kirjanik A. Bekile, kuidas see oli.

«Oli juba hilja, kui ma sekretariaati tagasi jõudsin. Norutasin seal kaua, püüdes lahti mõtestada kõike, mida olin Leninilt kuulnud. Mulle tundus ta kiri väga ärev. Helistasin Lidia Fotijevale ja ütlesin, et Lenin dikteeris mulle ülitähtsa kirja partei korralisele kongressile. Küsisin, mida sellega teha, võib-olla näidata kellelegi, võib-olla Stalinile?... «Mis siis ikka, näidake Stalinile,» lausus Lidia Aleksandrovna. Nii tegingi.

Stalini korteris olid Stalin ise, Nadežda Allilujeva, Ordžonikidze, N. Buhharin ja Nazaretjan (Stalini abi. — J. J.), tema eesnime ma ei mäleta. Stalin võttis kirja ja kutsus Ordžonikidze ja Buhharini kõrvaltuppa... Umbes veerand tunni pärast tuli Stalin tagasi. Ta sammud olid rasked, nägu murelik. Ta kutsus mu teise tuppa. Pakkus istet ja küsis, kuidas Iljitš ennast tunneb... Teatasin, et ehkki Vladimir Iljitš on voodi külge aheldatud, on ta ärgas, kõneleb reipalt ja selgelt. Mulle jäi mulje, et Stalin oleks tahtnud seletada «Kirja kongressile» Iljitši haiglase olekuga. «Põletage kiri,» ütles ta mulle. Täitsin Stalini selle korralduse. Põletasin kirja koopia, mida olin talle näidanud, kuid ei öelnud talle, et Lenini dokumendi 4 ülejäänud eksemplari seisavad seifis.»

Kas Lenin sai teada, et tema dikteeritud kirju näidati Stalinile, aimas ta midagi? Igatahes juba järgmisel päeval nõudis ta täielikku saladuse hoidmist. Kuid Stalini tutvustamist Vladimir Iljitši dikteeritud tekstidega jätkas Fotijeva.

...Lenini haiguse viimane järk algas detsembri teisel poolel. Siis võttis ka partei Keskkomitee pleenum vastu otsuse, milles oli öeldud: «Panna sm. Stalinile personaalne vastutus Vladimir Iljitši isoleerimise eest niihästi isiklike kontaktide kui ka kirjavahetuse osas. Stalin täitis oma ülesannet nii hoolikalt, et haige Lenin tähendas kord: «Oleksin ma vabaduses...» Elades Gorkis, keeldus ta viimastel kuudel kategooriliselt ravimitest ning nõudis, et ta vabastataks arstide juures-olekust.

Partei XI kongressil Stalin ei esinenud, XII kongressi kõnetooli tõusis ta kaheksa korda. XI kongressil kaitses Lenin Stalinit rünnete eest, XII kongressi eel soovitas tema peasekretäri kohalt ümber paigutada. Kongresside vahele jäi aasta — Stalini peasekretäri ametis oleku esimene aasta.

MAIKUU LÕPUL 1922 tabas Leninit esimene atakk — käe ja jala osaline halvatus, kõnehäired. Varsti algas paranemine. Professorite kolleegium lubas 11. septembril Leninile järgmise kuu algusest tööle hakata. Ja juba järgmisel päeval, 12. septembril külastas Leninit Stalin. Nad vestlesid üle kahe tunni.

Käis hoogne valmistumine NSV Liidu moodustamiseks, apogees oli Gruusia intsident. Kaalult pole need kaks asja muidugi võrdsed, kuid nad on teineteisega lahutamatult

seotud. Vaidlused seoses NSV Liidu moodustamisega käisid rahvusküsimuse poliitilise lahendamise ümber. Gruusia intsidendi oli põhjustanud rahvussuhete stalinliku mudeli elluviimine.

Nõukogude vabariikide föderatsioon kujunes järk-järgult: algul sõjaline liit, siis ka diplomaatiline. 1921. a. kevadel märkis X parteikongressi resolutsioon riikliku liidu vajadust. Vabariikide kohese ühendamise idee esitati suvel 1922 ja ka see oli Stalinilt. Juba enne seda oli ta pakkunud rahvusküsimuse lahendust «Vene SFNV raames». Nüüd pööras see Lenini sõnade järgi «kurikuulsaks autonomiseerimise küsimuseks»: kõik vabariigid pidid astuma VSFNV-sse autonoomsete vabariikide õigustega.

Tänu Lenini haigusele maitses Stalin keelatud vilja — tundis end esimese mehena. Uskus, et võib olla esimene mees. Aga Lenin oli paranemas ja võis iga hetk Moskvasse saabuda. Siis jääb Stalinile taas teisejärguline osa, ta ei suuda end kindlustada. Ja Stalin kiirustas, et seada Lenin sündinud fakti ette... Otsustage ise.

10. augustil tegi Poliitbüroo Orgbüroole ülesandeks valmistada KK järgmisele pleenumile ette küsimus VSFNV suhetest sõltumatute vabariikidega. Juba järgmisel päeval moodustati komisjon, septembri alguseks oli Stalinil resolutsiooniprojekt valmis. Sellest kõigest kuulis Lenin juhuslikult. Ta palus, et Stalin tutvustaks teda dokumentidega. See oli 22. septembril, päev enne seda, kui komisjon asus otsuseprojekti lõppvarianti välja töötama. Stalin oleks võinud Lenini soovi arvestada. Kuid ta vaikis.

Komisjon oli koos 23. ja 24. septembril. Stalini projekti vastu olid Gruusia esindajad...

Tollal kuulus Gruusia Taga-Kaukaasia föderatsiooni. Gruusia kommunistid protesteerisid partei Taga-Kaukaasia kraikomitee juhi S. Ordžonikidze juhtimismeetodite vastu — ta tegutses sõjakommunismi aegade vaimus, ei talunud vasturääkimist, ähvardas küll vangipaneku, küll mahalaskmisega. Stalin toetas Ordžonikidzet kõiges. Gruusia kommunistid aga teatasid: «Sm. Stalini teeside alusel pakutavat ühendust sõltumatute vabariikide autonomiseerimise vormis tuleb pidada enneaegseks.» See süvendas veelgi konflikti.

Komisjon pidas «otstarbekaks sõlmida Ukraina, Valgevene, Aserbaidžaani, Gruusia ja Armeenia vabariikide ja VSFNV vahel leping esimeste astumise kohta VSFNV koosseisu»... Kohe saadeti materjalid KK liikmetele 5. oktoobrile määratud pleenumi jaoks. Seejuures mindi mööda Poliitbüroost, kelle ülesannet tegelikult täideti.

Lõpuks sai materjalid ka Lenin. Talle oli selge: ülitähtsat küsimust lahendatakse hukutavalt, sõltumatud vabariigid allutatakse VSFNV-le. Lenin oli veendunud: selle pärandi juures, mis saadi Vene impeeriumilt, on isegi vormilisest võrdsusest vähe, vaja on nii või teisiti hüvitada muulastele see usaldamatus, need kahtlustused ja solvangud, mis olid minevikus suurrahva poolt neile osaks saanud.

Kalendrilehel oli juba esmaspäev, 25. september. Pleenumini oli jäänud kümme päeva. Ja tõvevoodist tõusnud, veel täielikult paranemata Lenin hakkas tegutsema, ning seda energiaga, mida Stalin ei osanud oodata.

Teisipäevast reedeni vestles Lenin Gorkis kaheksa juhtiva töötajaga, ka Ordžonikidzega, samuti kuulas ära tema oponendid Gruusia Keskkomiteest. Pöördus kirjaga Poliitbüroo liikmete poole — lükkas tagasi autonomiseerimise idee ja pakkus välja sõltumatute vabariikide vabatahtliku ühenduse. Kirjutas: Stalin veidi kiirustab. Lõpuks õnnestus tal Stalinit veenda: Stalin nõustus edasi lükkama resolutsiooni esitamise Keskkomitee Poliitbüroole kuni 2. oktoobrini, mil Lenin pidi tööle asuma.

Aga mida tegi Stalin? Pettis Leninit. Poliitbüroo kutsuti kokku ilma Leninita 27. septembril. Ka saatis Stalin Poliitbüroo liikmetele kirja, milles süüdistas Leninit «rahvuslikus liberalismis» ja «läbematuses». Siiski tuli resolutsioon ümber teha selles vaimus, et sõltumatud vabariigid moodustavad Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu, kusjuures igale vabariigile jääb õigus Liidu koosseisust välja astuda. Kuid tunnistada, et kardinaalsed parandused tehti Lenini näpunäitel, käis Stalinile üle jõu. Ja sissejuhatuses märgiti: endine resolutsioon vajas mõnes punktis täiendamist...

KK oktoobripleenum toimus määratud ajal. Üks osavõtjaist, B. Mdivani kirjutas Moskvast Tbilisisse: «Alguses (ilma Leninita) peksti meid deržimordade viisil, naerdi meie üle, hiljem aga, kui sekkus Lenin, olles meiega kohtunud ja põhjaliku informatsiooni saanud, nihkus asi kommunistliku arukuse suunas... Vastastikuste suhete küsimuses võeti otsus luua vabatahtlik liit võrdõiguslikkuse alusel ja tänu sellele hajus lämmatav õhkkond meie suhtes... Projekt on muidugi Lenini oma, kuid esitati Stalini, Ordžonikidze jt. nimel, kes kohe vahetasid rinnet... Sõnavõtud näitasid, et teatud osa KK-st eitab otseselt rahvusküsimuse olemasolu ja on üleni nakatatud suurriiklikest tendentsidest...»

Lenin kavatses edaspidigi jätkata võitlust suurvene šovinismi ilmingute vastu. Selleks korraks aga luges ta küsimuse lahendatuks. Stalin oli eksinud, teda parandati — kellega seda juhtuda ei või...

Lenin asus taas oma kabinetti Kremlis 2. oktoobril ja töötas 74 päeva, saades osa paljudest konfliktidest. Ta kaitses oma ideid NSV Liidu moodustamise küsimuses, vaidles kontsessioonide probleemide üle, kaitses väliskaubanduse monopoli, nõudis sõjalaevade ehituseks mõeldud assigneeringute vähendamist, arutas taas Gruusia vahejuhtumit. Samuti esitas KK pleenumile ettepaneku Poliitbüroo töö reglemendi kohta: talle näis — ja põhjusega! —, et mõningaid küsimusi otsustati sihilikult ilma temata.

Paigutada ümber

KAS MITTE LIIGA PALJU kokkupõrkeid inimese jaoks, kellel arstid ei luba erutuda? Oli see juhuslik? Või mööda-pääsmatu?

Möödanikku olid jäänud sõjakommunismi ajad ja koos sellega pidi kaduma ka ühetähenduslik «On vaja!». Mõtte said teised mõisted — majanduslik otstarbekus või siis näiteks inimõigused ja rahvuse õigused. Kuid mitte kõik ei olnud valmis uut vastu võtma. Põrkasid kokku möödunud aegade ja saabuva ajastu mõtteviisid. Just siis olenes eriti palju sellest, kes määrab poliitika. Poliitikat tahtis määrata Stalin...

Ööl vastu 21. oktoobrit pöördus VK(b)P poole rühm Gruusia KP KK liikmeid: otseliini pidi teatati olukorrast, mille oli põhjustanud Ordžonikidze, «kellele tagakiusamine ja intriigid on peamiseks relvaks seltsimeeste vastu, kes ei kummarda tema ees. Enam ei suuda elada ja töötada tema deržimordaliku režiimi all». Stalin teatas samal öösel Taga-Kaukaasia Büroole, et on tulnud kaebus «turusõimuga» Ordžonikidze aadressil.

(Järgneb)

HENDRIK KRUMM

meie mõtteis

Tiit Kuusik: Ei oskagi midagi öelda. Nii masendav, kuri üllatus... Ta oli mulle üks kõige paremaid kolleege. Mäletan, kui ta lõpetas Konservatooriumi, kuigi ma «Carmenis» kaasa ei teinud. Aga sealtpeale algas meie koostöö paljudes, paljudes ooperites. «Rigoletto», «Trubaduur», «Don Carlos», «Maskiball», «Pajatsid», eesti ooperid... Kõiki ei suuda loetleda. Viimane ühine töö oli «Boriss Godunov». Mina ei nõustunud tegema Mussorgski algversiooni. Hendrik õppis siis minu jaoks eraldi ära Rimski-Korsakovi variandi.

Tema hääl, teame kõik, oli täisvereline tenor — ei jäänud hätta üleval ega all. Väga ilusad, kindlad kõrged noodid. Ei olnud kunagi seda muret, et Hendrikul välja ei tule.

Mõistsime teineteist väga hästi. Mingeid lahkarvamusi meil ei olnud. Nii töö juures kui eraelus. Kumbki tegeles oma partii ja oma osaga. Rääkisime oma laulujuttu, aga ka muust, mis parajasti päevakorral. Saarlase naljad ikka ka, neid tuli päris tublisti ette.

Tähelepanelik kolleeg oli. Uusaastal ja teistel tähtpäevadel pidas meeles — ei osanud oodatagi, kui sadas sisse, ikka kogu perega, õnnitlema.

Ühe suve puhkasime tema Saaremaa-kodus. Hendrik pidi Roofsis olema, pere aga ei tahtnud üksi maal olla. Siis ta küsiski, kas meie ei taha tulla. Mulle meeldis seal väga. Ta oli seal palju ise teinud. Tal oli annet ka niisuguste asjade peale. Praegu tuleb meelde, et ta pidi ju Kunstiinstituuti minema. Oli mitmekülgsete huvidega mees. Kogu aeg terve ja tugev...

Urve Tauts: Oleme Hendrikuga koos olnud 1954. aastast, Tallinna Muusikakooli esimesest kursusest peale. Tundides, spordis, pidudel. Missuguse rõõmu ja nakatavusega Hendrik kõigest osa võttis! Ta oli ju puhas loodusleps, kõik tuli tal spontaanselt. Küll polnud ta suure jutuga, kui aga midagi ütles oma saarlase rõhuga, jätkus seda C-vitamiini tükiks ajaks. Töökuse ja fantaasia oli Hendrik emalt pärinud. Ka pere- ja looduse-armastuse. Lapsed olid talle maailma kõige suurem õnn.

Hendrikul ei olnud lauljatee alguses kerge, kui ta kaotas oma hääle diapasooni, millest jäi järele ainult oktav. Kuid ta leidis õigel ajal tuge. Konservatooriumis aitas Aleksander Arder, teatris Paul Mägi ja Priit Nigula. Kunstis tähendavad targad seemneistutajad palju... Hiljem hakkas Hendrik ise teiste eest seisma. Ta oli suur inimene, suur kunstnik — kogu aeg ta mõte töötas selles suunas, kuidas oleks parem. Võitles teatri tuleviku eest, valutas südant uue maja pärast, praeguse saali akustika, tervemate töötingimuste pärast.

Nüüd on tema, üks minu eakaaslastest, lahkunud. Ja ma pean ikka ja jälle mõtlema, palju siis sellest, mille eest Hendrik võitles, teoks on saanud?... Tänaseni püsib ka kurikuulus tsehh nr. 15 tema kodu külje all. Kui seda poleks olnud, kes teab... Mõelgem ka sellele, mõelgem k õ i k, kes me vastutame noore põlvkonna eest! Oma väga väikese rahva tuleviku eest, kellele iga tema uhke võsu kaotus veel aastaid ennast tunda annab.

Tiit Tralla: Liiga suur ruum on Hendriku järel tühjaks jäänud: teatri jaoks, tema lähedaste ja sõprade jaoks. Selles ongi meie kõige valusam lein, et nii rikas, südamega isiksus on ära läinud... Ma ei tahaks rääkida Hendrikust kui lauljast eraldi. Inimese ja kunstniku terviklik olek — see oli tema puhul oluline. Tal olid kuldsed käed, ta lõi ka oma kodu kui kunstnik ega pidanud seda vähem tähtsaks muust. Luhta on läinud üks väga oluline lootus, et varsti oleks Hendrik Krumm hakanud rohkem pühenduma õpetamisele. Esimesed lootustandvad õpilased ja sealtkaudu kogemused — kõik oli juba olemas. Vaikinud on muusikast ja teatrist pöörase põlemisega kõnelev inimene: Hendrik oma kompromissituses ei saanud pealt vaadata, kui midagi oli alla taset. Sealt me jõuame tema enda lauljakvaliteedi juurde. Kui palju kordi ilmnes see kõige kõrgemal tasemel just kõige raskemates olukordades. Palju on häid proovisaalilauljaid, kuid suured sellega just paistavadki silma, et nad on tippsituatsioonis tipud. Oli olukordi, kus ta ebakindla etenduse nagu enda kanda võttis: äkki tekkis pööre, tekkis kvaliteet. Hendrik suutis võita endas ka haiguskuude mure ja laulda vapustavalt oma elu neli viimast etendust — Golitsõnina «Hovanštšinas», kaks Hoffmanni (Soomes) ja Fausti «Mefistofeleses».

Suurt isiksust kasvatavad ikka vaid suured isiksused. Arder oli Hendrikule just see õige õpetaja. Kui Arder Eestis lõpetas, jätkas Itaalias maestro Barra. Hendrik oli siis valmis kõrgeks lennuks. Talle pakuti ka väärikaid võimalusi esineda välislavadel. Seda ei lubatud... Kui palju pidi Hendrik siis läbi elama, kuid ta oli suur ka loobumistes. Ja nüüd kustus elu... mõned tunnid pärast õnnestunud operatsiooni ja lootusrikast ärkamist... Kui üks jõud, üks isiksus on elus, on ta olemas ka siis, kui ta puudub, on mujal või haige. Aga nüüd on meil reaalsus, mis on enneaegne, julm ja ebaloomulik.

Vello Jürna: See on ühtmoodi ränk löök nii teatrile kui ka koolile. Paljudele. Nende seas mulle. Jõudsin tema käe all neljandale kursusele, sügisest võeti teatris solisti kohale... Tema nõuandeid, tuge oleks vaja ehk enam kui kunagi enne. Hendrik Krummi tohutud kogemused kõrvu tema laheda, kompleksideta olemisega andsid õpetajale autoriteedi, mis tõi tundi huvilisi teistegi pedagoogide juures õppinuist. Seejuures oli ta täpne, põhjalik ja kindla sõnaga. Ta ei hoolinud, kuidas või millise ajakuluga, — peaasi, et õpilane jõuaks enese peal mõistmiseni, mis vigane, mis õige. Lihtne ja rõõmsameelne, mitte kunagi kurb, ei sallinud ta endagi ümber virisejaid. Talle ei maksnud iial kurta häälest ära olemist — valest laulmisest või karjumisest väsinud häälestki oskas ta leida puhtamaid, vabalt kõlavaid registreid. Õpetaja loov, stambitu lähenemine andis õpilaselegi lootust ja julgust üha uuesti üritada — no kui ei tule hääl üht moodi, tuleb proovida teist, kolmandat, neljandat viisi. Õpilaste pingeid ja krampe leevendas pedagoog Krumm humoorikate ütluste, rahvaliku kõnepruugiga. Traditsioonide järjekestvust rõhutades tsiteeris ta meelsasti oma õpetajate Arderi ja Barra keskseid postulaate.

Kohe pärast vokalistide konkurssi helistasin õpetajale ja leppisime kokku, et hangin kasseti lõppkontserdist ning siis analüüsime tehtut. Et operatsioon meie õpinguisse auku ei jätaks, pidas ta plaane, kuidas erialatunde kodus tegema hakata. Sihiseadmist ja ettepoole vaatamist püüdis ta istutada oma õpilastessegi. Kui juba, siis maslaapselt — Hendrik Krummi suust kõlanus polnud meil põhjust kahelda.

Wiedemanni nim. keeleauhind Virumaalt

Eestlasel nagu igal teiselgi rahval on õigus oma isade iidsel maal luua emakeelele ja rahvuskultuurile prioriteetsed arenguvõimalused. Seda tuleb mõista kui esmatähtsat inimõigust.

Kuna kõikide eestlaste pühaks kohuseks on anda omapoolne panus selle nimel, et meie rahva kalleim vara, eesti keel säiliks puhtana, läpsena, rikkana, siis Rakvere rajooni «Energia» kolhoos otsustas asutada Wiedemanni nimelise preemia. See auhind antakse teenete eest eesti keele uurimisel, korraldamisel, edendamisel ja korrektsel kasutamisel. Auhind suurusega 1000 kuni 2000 rubla võidakse anda üksikisikutele või asutustele ja organisatsioonidele.

Auhinna määramiseks moodustatakse žürii, kuhu palutakse esindajad Eesti Kirjanike Liidust, Tartu Riiklikust Ülikoolist, Ajakirjanike Liidu keelesektsioonist ning Keele ja Kirjanduse Instituudist.

Sel aastal tahame maikuu teisel pühapäeval s. o. emadepäeval, välja kuulutada esimese Wiedemanni nimelise auhinna saaja. Edaspidi, järgmistel aastatel kuulutatakse auhind välja 30. märtsil, Ferdinand Johann Wiedemanni sünnipäeval.

Olgu see auhind meie rahva panus keeleseaduse elluviimiseks, eesti keele arengu hüvanguks.

ANNE PILIPENKO

KOKKU TULEB KIRJANIKE ÜLDKOGU

Vestlus Kirjanike Liidu juhatuse sekretäri

PAUL-EERIK RUMMOGA

Senise traditsiooni kohaselt tuli Kirjanike Liidu kongress kokku iga viie aasta tagant. Möödunud aasta novembris võtsime vastu Eesti Kirjanike Liidu põhikirja, mille alusel kongressid kui niisugused kaovad üldse ära, kõikide liikmete kogunemise vormiks jäävad iga-aastased üldkoosolekud. Iga kolme aasta tagant saab aastakoosolek n.-ö. kongressi õigused, mis tähendab seda, et viimased kolm aastat tegutsenud Kirjanike Liidu juhatus annab üldkogule aru oma tegevusest ning samas valitakse uus juhtkond. Et viimane Kirjanike Liidu kongress oli just kolm aastat tagasi, siis võib **26. aprillil kl. 11** kokkutulevat aastakoosolekut lugeda volitatuks Kirjanike Liidu juhtkonda ümber valima.

Uue põhikirja alusel läheb Kirjanike Liidu juhtkonna struktuur lihtsamaks — kaob ära juhatuse presiidium. Valitakse ainult juhatus, arvuliselt vaid veidi suurem kui senine presiidium. Juhatus hakkab otsustama kõiki olulisi päevaküsimusi (senine 40-liikmeline juhatus käis koos harva, jooksvaid küsimusi arutati presiidiumis). Uue põhikirja kohaselt valib Kirjanike Liidu täiskogu oma esimehe otse — varem valis esimehe kongressil valitud juhatus. Vastavalt põhikirjale on igal Kirjanike Liidu liikmel õigus esitada kandidaate juhatusse ja ka juhatuse esimehe kohale ning olla ka ise kandidaadiks nii juhatuseliikme kui ka juhatuse esimehe kohale.

● Kas Kirjanike Liidu juhatus on novembrikuust tänaseni tegutsenud uue põhikirja alusel? Ja kas sellega on kaasnenud märgatavaid muudatusi teie töös?

Tegelikult registreeriti meie põhikiri alles mõni päev tagasi — 17. aprillil. Nimelt ei olnud põhikirja vastuvõtmise ajal (novembri lõpul) teada, missuguseks kujuneb uute organisatsioonide (ja vanade organisatsioonide uute põhikirjade) registreerimise kord. Nüüd siis registreeriti meie põhikiri Eesti NSV Ministrite Nõukogus. Enne seda tegi põhikiri läbi juriidilise ekspertiisi Justiitsministeeriumis ning Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuses, kus ta tunnistati juriidiliselt vastuvõetavaks. Kuigi põhikiri kinnitati alles nüüd, oleme kogu vahepealse aja praktiliselt siiski uue põhikirja alusel tegutsenud.

● Põhikirja arutluskoosolekul oli tähtsal kohal probleem, missuguseks kujunevad Eesti Kirjanike Liidu suhted üleliidulise kirjanikeorganisatsiooniga. Mida praktika näidanud on?

Kirjanike Liidus Moskvas ollakse teadlik meie uuest põhikirjast, kohe pärast arutluskoosolekut saatsime Moskvasse sealsel soovil põhikirja venekeelse teksti. Seni ei ole sealt meieni ei hukkamõistvaid ega ka heakskiitvaid hääli kostnud. Vastavalt põhikirjale ei loe me end Üleliidulise Kirjanike Liidu osakonnaks (nagu see varem kippus olema), samal ajal ei keeldu me aga meile või mõlemale poolele kasulikust ja vajalikust koostööst. Majanduslike asjadega tegeleb teatavasti üleliiduline Kirjandusfond ja neid suhteid, s. t. majandusprobleeme meie põhikiri ei puuduta. Neil päevil käis Teet Kallas Moskvas Kirjandusfondi juhatuse koosolekul, ilmsesti kuuleme temalt, missugune saab olema tulevikus üleliidulise Kirjandusfondi töö — kuuldavasti pidi ka see liiduline organisatsioon liiduvabariikidesse laiali lagundatama. Mõistagi on meil ka omapoolsed ideed olemas, mismoodi peaksid vabariigi Kirjandusfondis majanduslikud-olmelised-rahalised asjad korraldatud olema.

Muuseas, ka NSVL Kirjanike Liidu põhikiri on ümbertegemisel — uue põhikirja projekt on saadetud liiduvabariikide kirjandusorganisatsioonidesse tutvumiseks. See projekt näeb välja võrdlemisi jube. Tal on kaks suurt viga: esiteks on ta seesmiselt ebaloogiline, teiseks on tema ideoloogiline suunitlus endiselt suurriiklik, liiduvabariike juhatav ja suunav, vähe sellest — põhikirjas on märgitud, et just üleliiduline Kirjanike Liit on see, kes loob liiduvabariikide kirjanikeorganisatsioone. Selle punkti läbi minnes peaksime meie näiteks pidama end olematuks, sest Eesti Kirjanike Liit ei ole sealtpoolt loodud — me loeme end asutatuks 1922. aastal. Eesti Kirjanike Liit saatis üleliidulise Kirjanike Liidu põhikirja projekti Moskvasse tagasi koos kategoorilise eitava hinnanguga.

● Missugune on eeloleva aastakoosoleku päevakord?

Suuri žanriülevaateid, nagu kongressidel tavaks oli, ei tehta, kuivõrd on ju meil olemas kõikide kirjandusliikide aastaülevaadete tava. Koosolek võtab eeskätt organisatsioonilise töökoosoleku ilme, kus me ei anna hinnanguid, kui head või halba kirjandust keegi meist teinud on, vaid arutame oma organisatsiooni sisemisi asju — vajadusi, mis meie liikmetel on oma töö tegemiseks, ja võimalusi, mida Kirjanike Liidul neile pakkuda on. Kavas on juhatuse esimehe, aseesimeeste ning sekretäride lühikesed aruanded oma tegevuse kohta viimasel kolmel aastal, samuti revisjonikomisjoni aruanne. Ettekannetele peaksid järgnema vaba tribüün mõtete ja pretensioonide ärakuulamiseks ning uue juhatuse ja esimehe valimised. Üldkoosolekut ette valmistades oli juttu, et kõik Kirjanike Liidu praeguse juhtkonna liikmed esitaksid koosolekul oma kujutluse sellest, kuidas võiks edaspidi käia Kirjanike Liidu asjade igapäevane ajamine. Samas asjas ootame arvamusavaldusi ka teistelt Kirjanike Liidu liikmetelt.

Ilmselt peaks koosolek arutama ka Kirjanike Liidu n.-ö. kantseleilist tööd. Kavatsen ka ise tõsta üles küsimuse, kas valitud sekretärid siiski peavad tegema Kirjanike Liidus igapäevast kantseleitööd, kas sama palgafondi piires ei võiks leida sinna mänedžerihingega ja tehniliste oskustega inimesi, kes meid, siiski amatööre neis asjaajamistes, paremini asendada suudaksid. Kõne alla tuleks ka kantseleitehnika hankimine, andmed meie nüüd juba üsna suureks paisunud liikmeskonna kohta tuleks viia masinamällu. Vaja oleks korralikku paljundustehnikat, siis saaks mõeldavaks ka infolehe väljaandmine.

● Missugused on olnud kesksemad probleemid, millega Kirjanike Liidu juhtkond on viimasel kolmel aastal tegelnud?

Meie viimane kongress võttis vastu otsuse, mis oli ju mõeldud uuele juhatusele täitmiseks. Kõiki punkte muidugi pole veel suudetud täita, ent mõningaid siiski on — osa kindlasti tänu Kirjanike Liidu tegevusele, osa aga (meie osavõtul küll) tänu üldise sisepoliitilise õhkkonna paranemisele. Nii näiteks nõuti otsuses kirjanike vaba pääsemist kõikidesse piiritsoonidesse ja hõlpsat pääsu raamatukogude erifondide juurde, samuti tehti teravat kriitikat Glavliti aadressil — neis asjus on vahepealsete aastatega palju muutunud, ja oleks vist õigustamatu edevus neid muutusi üksnes oma tegevuse arvele kanda.

Kongressiotsuses on aga ka mitmeid nõudmisi, mida meil pole õnnestunud täita. Näiteks ei ole me saanud kätte (ja vaevalt et kunagi saamegi) kahte hoonet Kirjanike Liidu ruumide laiendamiseks Kuninga tänaval, uusi ruume oleks meile aga hädasti tarvis, et kujundada Kirjanike Liidu juures omamoodi kirjanduskeskus, et saada tingimusi külaliste vastuvõtuks jm. Kurja vaeva on nähtud selleks, et ometi kord tehtaks algust meie uue elumaja ehitamisega. Väga pika sõdimisega on jõutud nii kaugele, et aasta lõpupoolel on loota ehitustööde alustamist. Ometi on juba ette teada, et ka see maja ei rahulda meie vajadusi. Pika ja kannatliku jutuga oleme saavutanud vahest seda, et vabariigi kõrgem juhtkond on teoreetiliselt aktsepteerinud selle lihtsa tõe, et kirjaniku ja tema perekonna kodu on ühtlasi tema tööruum. Selle arusaama praktiline lahendamine näib aga niivõrd keeruline, et mismoodi ja kui suurel määral meie kirjanike töötingimused tulevikus paranevad, pole siiani teada. Selle probleemiga hakkab kindlasti tegelema ka uus juhatus.

● Kirjanike Liidu välissuhted on viimasel ajal väga palju laienenud. See on kindlasti toonud juurde uusi probleeme?

Väliskontaktide tihenemine ja laienemine on kõige suurem muudatus meie kirjanduselus üldse. See aga tähendab, et Eestist ja eesti kultuurist on hakatud välismaailmas rohkem teadma, meie vastu on hakatud huvi tundma ning asjatundlikkuse pinnal meist ka enam lugu pidama. Meile külla sõita tahtjate hulk on üha suurenenud ja praegu näib, et huvilisi tekib ikka veel juurde. Panna aga pole meil oma külalisi kuhugi — Kirjanike Liidu üksainus külaliskorter on väga pikaks ajaks kinni planeeritud. Ometi peaks huvi Eesti vastu meid aiva rõõmustama ja oma tegevusega peaksime seda üha soodustama. Ent ka siin on ülikitsad majandusolud meie soove ja tahtmisi takistamas. Järjest tuleb ka uusi asju. Näiteks peame lähimal ajal põhjalikult uurima loomingulisi töötajaid puudutavat punkti uue maksustamisseaduse projektis.

● Aastakümneid on Kirjanike Liidu arutlusobjektiks olnud kirjastustegevus. Nii ka nüüd.

Kirjastamisega on nii, et mida edasi, seda halvem. Kuulsa VIII pleenumi aegadel ilmus kolm eesti ilukirjandusteost aastas, praegu on tunne, et hakkame jälle neile aegadele lähenema — mitte niivõrd ideoloogilistel põhjustel, kuivõrd mingi organisatsioonilise sõlme pärast, mida pole õnnestunud ei lahti harutada ega katki raiuda. Tegelikult ei peaks kirjastusasjadega tegelemine olema üldse kirjanike asi, kuid et meil on juba tavaks saanud, et väga vähe asutusi ja organisatsioone üldse teeb seda tööd, mida ta tegema peaks, siis tuleb neil, kes kirjastamistööst huvitatud on, paratamatult osa sellest tööst enda peale võtta. Nii või teisiti on olnud kõne all Kirjanike Liidu oma kirjastuse rajamine, oleme kuulnud jutte kirjastamissüsteemi veelkordsest reorganiseerimisest jpm. Meie põhikiri deklareerib, et Kirjanike Liidul on oma kirjastamisõigus, ilmsesti tagab seda varsti ka vabariiklik seadusandlus. Ent selle õigusega on vähe peale hakata, kui pole trükibaasi. Otsime selle tekkimise võimalusi.

● Viimasel ajal on palju juttu olnud loomingulistest stipendiumidest loovinimestele.

Oleme püüdnud üldsuse ja vabariigi juhtkonna teadvusse viia arusaamist kirjanduse doteerimise vajadusest — professionaalne kultuur ei saa tekkida ainult entusiasmist ega saa olla ainult isemajandav. Mõni sammuke on siin edasi astutud: Kirjanike Liidu käsutuses on Ministrite Nõukogu poolt antud vabariiklikud stipendiumisummad, stipendiume on pannud välja ka Kultuuritöötajate Ametiühing ning Ametiühingute Kesknõukogu, majandid on rajanud mitmeid kirjandusauhindu, võib-olla mõtlevad nad ka stipendiumidele. Kirjanike Liidu juhatuse presiidium on püüdnud neid stipendiume võimalikult õiglaselt jaotada, arvestades laekuvaid avaldusi ja presiidiumi liikmete kujutlusi eriti vajalikest töösuundadest. Loodame, et oma ettepanekuid stipendiumide jagamiseks esitavad meile ka teised Kirjanike Liidu liikmed, samuti ootame avaldusi loominguliste komandeeringute saamiseks nii Eesti kui ka kogu Nõukogude Liidu piires — ja seda iga aasta hakul võimalikult varakult.

● Mida peate kõige iseloomustavamaks jooneks Kirjanike Liidu töös viimasel kolmel aastal?

Kirjanike Liit on nii oma liikmete kaupa kui ka organisatsioonina võtnud päris aktiivselt osa kogu poliitilise elu elavnemisest. Nii mõnigi välismaalane on sellega seoses küsinud, kas Kirjanike Liit on poliitiline organisatsioon — on ju meie liit kui organisatsioon võtnud seisukoha ühes või teises poliitilises küsimuses. Olen vastanud, et Kirjanike Liit ei ole poliitiline organisatsioon selles mõttes, et poliitiline organisatsioon ühendab inimesi ühtsel poliitilisel alusel, Kirjanike Liit aga mingil juhul ei kirjuta oma liikmetele ette kellegi isiklikku poliitilist platvormi või poliitilist maailmavaadet (ju kõik eeldame, et kirjanikukutse pidamise juurde kuuluvad juba iseenesest üldhumanistlikud ja demokraatlikud arusaamad). Kõigi oma liikmete erinevaid kujutlusi aktsepteerides on Kirjanike Liit samal ajal aktiivselt kaasa rääkinud Eestimaa muutlikus poliitilises elus. See hea aktiivsus peaks meie organisatsiooni saatma ka edaspidi.

Küsimusi esitas ENE VEIPER

Eesti PEN-klubi täna ja homme

Tähekombinatsioon PEN on Eesti kultuuriseltskonnas praegu vist rohkem maagilise märgina kui sisulise kattega mõistena tuntud. Viimase aasta sees ilmus küll õnneks meie perioodikas intervjuu — Eesti PEN-i sekretäri Ilmar Külvetiga (USA) ja eelmise nädala «Kodumaas» Mart Orava tänuväärne ülevaade Eesti PEN-ist kuni 1940. aastani.

Siin on Rahvusvahelise PEN-klubi põhikiri:

Rahvusvaheline PEN kinnitab, et

1. Kirjandus, ehkki algupäraselt rahvuslik, ei tunne piire ja peab püsima rahvaste ühise varana poliitiliste ning rahvusvaheliste murrangute kiuste.

2. Kõikides olukordades, eriti aga sõja ajal, peab vaimne looming inimkonna ühispärandina jääma puutumatuks rahvuslikest ja poliitilistest kirgedest.

3. PEN-i liikmed peavad alati arendama üksteisemõistmist ja vastastikust respekti rahvaste vahel. Nad tõotavad teha kõik, mis nende võimuses, rassi-, klassi- ja rahvusliku vaenu vältimiseks ning humanismi ja rahu kaitseks maailmas.

4. PEN-i põhimõtteks on häirimatu mõttevahetus iga rahva keskel ja kõigi rahvaste vahel. Liikmed tõotavad seista igasuguse väljendusvabaduse piiramise vastu nii selles riigis või ühiskonnas, kuhu nad kuuluvad, ja võimaluse korral ka kogu maailmas. PEN nõuab ajakirjanduse vabadust ja tsensuuri keelustamist rahu ajal. Ta usub, et maailma vajalik areng hästi organiseeritud poliitilise ja majandusliku korra suunas teeb absoluutselt nõutavaks valitsuste, ametivõimude ja institutsioonide vaba kritiseerimise õiguse. Ja et vabadusega peab käima kaasas vabatahtlik enesekontroll, tõotavad liikmed seista vastu sellisele vaba ajakirjanduse kurjasti kasutamisele nagu valede publitseerimine, sihilik ebatõde ja tõsiasjade väänamine poliitilistes või isiklikes huvides.

Eesti PEN-i (asutatud 1928. a.) esimees on praegu Arved Viirlaid (Kanada), tema asetäitja Martin Puhvel (Kanada). Ilmar Külvetit mainisime eespool, juhatuse liikmed on veel Paul Saagpakk (USA) ning Helga Nõu (Rootsi). Meie PEN-il on mitukümmend liiget ja müts tuleb maha võtta selle visaduse ees, millega väliseesti kirjanikud on hoidnud järjepidevust. Milliseid keerulisusi see on sisaldanud, sellest kirjutavad nad meile kindlasti ise. Eesti Vabariigi aegseist PEN-i liikmeist elavad praegu Eestis Betti Alver, Valmar Adams ja Erni Hiir.

Rahvusvaheline PEN koondab üle 80 klubi ja peab tänavu mais Maastrichtis (Holland) oma 53. kongressi. Li-

EESTI KULTUURI-LOOLINE ARHIIV

60

Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas säilitatakse Tartu Ülikooli pediaatriaprofessori Aadu Lüüsi päevikuid, mida ta väikeste vaheaegadega on pidanud 1903. kuni 1943. a. Neis päevikutes on palju juttu ka omaaegsetest kultuurisündmustest. Olgu siinkohal ära trükitud prof. A. Lüüsi muljed ühelt omaaegselt noorte kirjanike õhtult.

Elunähtused ja mõttemõlgutused

(Päevik; Fond 294 M 10:1)
AADU LÜÜS

29. III 27.

Reedel, 25. skp., oli saksa teatri ruumes esimese kirjandusnädala awamine, mis kestub 25. III — 3. IV. s. a. Rahwast oli palju. Esinesid meie wanemad ja päris noored kirjanikud.

Tuglase awakõne wärssides oli hea; ta tõi silmade ette perioodid Eesti elust.

Kiwikas luges ühe nowelli ette punaste lõpupäiwilt. Oli täpne ja tõetruu kirjeldus elust, sündmustest.

Noorpoeet **Adams** luges omi salmikuid. Ainult Koidulale pühendatud meeleolurikkas loos oli hinge ja ilu. Teised olid pool-humoristlised, pool wemmelwärsid.

Antson luges ette katkendi tööst, mis õhetas jämedast seksualiteedist ja mida oleks wõinud esitada ainult boheemkonnas.

Erni Hiir on imelik poiss. Luges omi salme imeliku häälega ette, mis ainult imestama pani ja mille sisust waewalt keegi suutis aru saada.

Schütz näib andekas, kuid edew poiss olewat. Ta parodeeris asjata Jõulu laupäewa õhtut, mis mitte wastukaja ei wõinud leida.

Wallak luges oma jutu tasase, wähe kuuldawa häälega. Ei tea, mida ta tahtis.

Luts oli purjus.

Jürna luges nii tasa, et waewalt keegi teda kuulda wõis.

Hubel pidas kõne.

Minu tundmuse järele ei talitanud noorkirjanikud õieti niisuguste töödega esinedes suure publikumi ees. Nad oleks wõinud eneste hulgas, boheemkonnas, nõnda talitada.

Pühapäewal, 27. III., oli Wanemuises suur miiting. Rääkisid Ast ja Wisnapuu, mõlemad hästi ja tõsiselt. Wäikeses saalis oli kirjandus wälja pandud, ka wanem, mida wõis waadata. Ka Piibli esimene trükk 1739. a.

Noorurid protesteerisid ja läksid ära. (Antson, Schütz, Jürna, Luts).

ESTICA

■ Moskva kirjandusajakirja «Družba Narodov» k. a. märtsinumbris ilmus Lev Anninski essee «Äraspidi vinjett», mis tõlgendab Lilli Prometi paljužanrilist loominqut.

■ Kiievi kirjastuse «Molod» väljaandel ilmus ukraina keeles tiraažiga 65 000 Jaan Rannapi jutustustekogu «Kooliiood». Kogumikku on valitud lood teostest «Salu Juhan ja ta sõbrad» ja «Aqu Sihvka annab aru». Teose on eesti keelest tõlkinud M. Limnevskaja.

ÜKSI, KUI ÜKSI?

REIN PÕDER. PARDIAJAJA. Ballaadromaan. Kirjastus «Eesti Raamat», Tallinn, 1988. 176 lk.

XVI sajandi lõppu ja XVII algust märgistavad Eestimaal ka ajalooandmeid pidi ennekõike sõda, katkupuhangud, tühjad külad, kodutud inimesed ning ringihulkuvad pudulojused. Oli aeg, kus maa kuulus mitmele peremehele korraga, kus heldust ja armu jagasid küll Saksa, Rootsi, Taani, küll kolmanda ja neljandagi valitseja pühitsetud käed. Ja maarahvast ähvardas oht maa pealt kaduda.

Murrangulise XVI sajandi ja Liivi sõja ainet on meie ajalookirjanikud meelsasti ja mitmeti (Bornhöhest Krossini) ilukirjanduseks kohendanud. Mõistagi kirjutamisajajärku silmas pidades, kuidas muidu.

Ka Rein Põdra «Pardiajaja» žanrimääratlus, «ballaadromaan» viitab tõsisele, sealjuures ajaloost inspireeritud teemale. Ehk ongi nii? Aga olgu kohe öeldud ka, et tegemist ei ole ajaloolise teosega. Ei saagi olla, sest kirjanik pole nii kavatsenud.

Niisiis, seitsmeteistkümnenda aastasaja esimene kümnend on poole peal. Dorpati ümbruse laaned, mahajäetud külad, tühjad katkusurnud majad. Peategelast (pardiajajat, metsameest, soomeest, sissi, puulakut, karniisi) võiks iseloomustada ühe sõnaga — pageja. See avab ehk kuju väiksema seletamiskuluga. Mees, kes on sunnitud ikka ja jälle siinsete metsade ja soode vahele pagema, et oma hinge ja keha kaitsta, kannab nime Antonio Partolucci. Lombardiast pärit munk oli tulnud Liivimaale, nagu olid paljud enne tedagi paganate maale tulnud — püha rooma usku kinnistama. Ent usukuulutajat ennast tabanud katsumused saatis üks teine, võõras usk. Õiguse nimel peaks pärima sedagi, missugune usk ja miks siis, aga jätame nii intrigeeriva küsimise kõrvale. Vangiküüdil põgenema pääsenud munk valib pagejavabaduse. Mida muud tal üle jäigi, sest maakeelt mees ei mõistnud ja ladina keelt oli arukam vaikselt mõelda.

Romaani tegevus toimub valdavalt metsaüksinduses, harv, pelk kohtumine inimestega, ja kui, siis eelistavalt sigimisvalmite naistega. Ent kord annab Antonio siiski n.-ö. kiusatusele järele ja poetab end linna, turule, teiste sekka korve müüma. (Muuseas, korvipunumisoskused omandas pageja käigult, nagu paljud olelusvõitlustarkused.) Hämmastust tekitab aga hoopis mõistmine, kui nõrgaks osutub pageja usukuulekus ja missioonitunne. Lihtsalt, ilma sisemiste tõrgete ja võitluseta allub tema vaimulik mina uutele oludele ja isegi palved, mis peaksid jumalasulase huultelt surmatunnini pudenema, kipuvad ununema. Muidugi oli ja jäi pageja ristiinimeseks. Ristiinimesena täitis ta oma kohustusi nii paganate kui ka maa rüüstajate vastu. Ristiinimesena kuulab, vaatleb ja käitub pageja ka looduses, ehkki talle õpetati paganlikke oskusigi (kohtumine pimeda arbujaga). Pageja ja looduse omavahelised suhted tunduvad pigem eleegilised, enam poeetilised kui elulised ja loomulikud. Võrdsete mängust jääb lugeja ilma. Midagi pole parata, aga ma kahtlen natuke pageja isikus. Kahtlen tema uskumisväes, kahtlen kogu rabelemise mõttes ülepea. Tõenäoliselt õõnestab minu usku autori ja tegelase varjamata jäetud hingesugulus ja ehk liialt forsseeritud lähenemine hingele kui käega katsutavale. Teisalt aga — eks ballaadromaani vorm tiivustab juba iseenesest sisu (üli)emotsionaalselt mõtestama. Aga kui pageja lootusetu olukord (nii see ju on) kaevub ülearu, pelgalt sõnaga kinnitatud tunnetesse, võib juhtuda, et mitte ainult tegelane, vaid kogu teose mõte jääb üksi. Vaid kirjaniku teada.

Oh, muidugi on Põhjamaa karge laotusealune täis fataalsust ja üksiolekumõtteid, kuid sellega on siinmail ometi harjutud! Üldinimlikust üksindusest, mis kuulub kaudselt meie *modus vivendi* juurde, mis ju paratamatus, ei tohiks vist nii üldsõnaliselt kõnelda? Ent igaüks teab rääkida mõndagi ka üksinduse imetlusväärsest toimest.

Eelnenud kõrvalepõige ei puuduta R. Põdra romaani tegelast. Pageja on võõramaamees, tema riskib nii üksi olles kui ka teistega kohtudes ja lõppude lõpuks võib ta ju hetketi iluleda, kui enam muud teha ei ole. Kõike võib. Pageja jaoks on mõlemad — välisilm ning inimese sisemaailm, rohkem vaatemängulised kui mõistatuslikult tõesed. Samamoodi näeb ta teisigi, s. t. naisi, kellega kohtub. On huvitav, et ohutunne, mis mehele muidu lakkamatult meelde tuleb, naistega kohtudes peaaegu kaob.

Jah, aga tõeline ballaadromaan nõuab tõeliselt dramaatilist elementi. Ta saab ka selle — pageja hukkub. Kaob tundmatusse, kaob üksi, niisama üksi, kui oli siinsetes metsades elanudki.

Üks sõnumitest, millega autor teose lähetas, peitub kahtlemata alljärgnevas: «Kui sõda ja katk palju kordi järjest maast üle käivad, jääb maa lõpuks tühjaks. Ta jääb orvuks ja vanaks, sest ta ei sünnita lapsi. Rohkem kui naisi kaotab maa niisugustel aegadel mehi. Mitte ainult põllud ei jää kündmata ning seemendamata, vaid ka naiste üsad.» Tsiteeritule pole võimalik vastu vaielda. Mõte, koht ja tähendus eeldavad muidugi avaramat mõtestamist. Kui avarat, oleneb meist, oleneb vastu võtta tahtmisest. «Pardiajajast» kujuneb ilmselt korralik ajaviiteraamat, tõenäoliselt naislugejatele.

MAIRE LIIVAMETS

saks nimetuses väljendatud autoritele — luuletajad, dramaturgid, esseistid, toimetajad, prosaistid-romanistid — kuulub klubisse muidugi ka tõlkijaid ja kriitikuid.

Möödunud aasta jooksul on Kodu- ja Välis-Eesti vahele sündinud arvukalt kontakte ning ühistegevuslikke aktsioone. Ühe sellisena toimub mai keskel Helsingis eesti kirjanike kohtumine — kohale sõidetakse (lennatakse) igast ilmakaarest. Seda on kaua ette valmistatud ning loodame meeldivaid kohtumisi.

Mõnda aega on kestnud ka läbirääkimised Eesti PEN-i tulevikust ja Eestis elavate kirjanike liitumisest sellega. Ometi saabus Ilmar Külveti teade, et olengi Eesti PEN-i vastu võetud (märtsis), mõnevõrra ootamatult. Eelmisel nädalal tuli veel meeldivam teade: ka Paul-Eerik Rummo ja Rein Raud on PEN-i liikmed.

Kes luges «Literaturnaja Gazeta» informatsiooni nn. nõukogude PEN-klubi loomise kohta, see vajab ehk lisaselgitust. Nimelt on vaid Eestil ja Lätil säilinud vana PEN. Teistel liiduvabariikidel (õigemini NSV Liidu piires olevail rahvuskirjandustel) see puudub. Nimetatud Nõukogude PEN läheb Maastrichti soovima klubi vastuvõttu Rahvusvahelisse PEN-i.

Lõpetuseks tuleks muidugi meenutada, et PEN-i (meil siis Eesti klubisse) astutakse ainult individuaalsete avaldustega ning näiteks kuuluvus Kirjanike Liitu ei mängi siin rolli. Olen üsna kindel, et õige pea ei ole Eesti PEN-is siitpoolt ainult kolm uusliiget. Võib-olla on mõni lisandunud juba tänasekski, aga need meie sidevahendid...

JAAK JÕERÜÜT

LUULEVEERUD

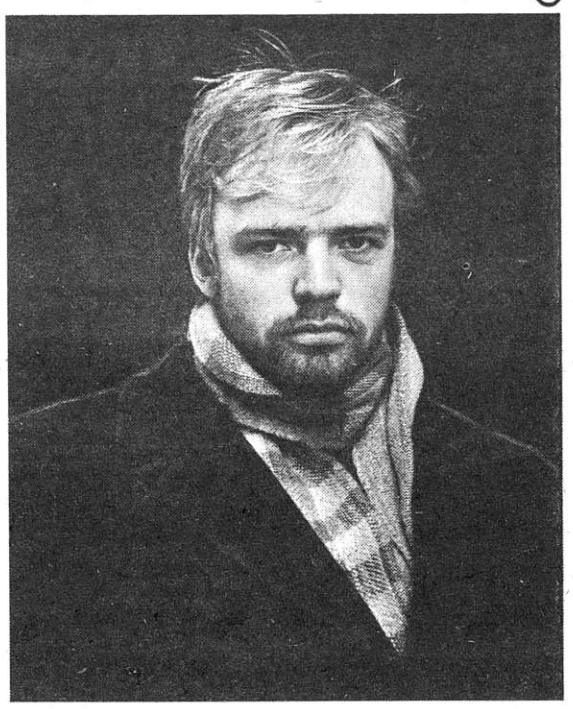

TÕNU TOOMIK

*

sina kes sa uuristad
ise õnnis
päikse loojangutes plinkiv

ei suuda
jääda ma puhtaks
ainult geenisüstlale rajatuks

jõud
salajane
tõukab mu eemale

jään jäämägede
külma tundma

aga sinu haardes
kus lendavad kajakad
ja poolitub suuremgi jõud
sealt põgenen
sinna komistan uuesti
murdma oma hinge

*

päike vajub tihniku taha
puude varjud on kui lõdvad ojad
mille voolamist enam ei märka
nüüd on juba peaaegu pime

*

silmad nagu kaks uinunud ploomi
vaatavad oma meelitavas lihtsuses
mulle otsa
ma emban teda
kuu kuivanud kollane keha
värvib me tegevust

*

mees tahab üle tee minna
pea kukub ette
liigsest joomisest
vaatab tuhamägede poole
neid ise nägemata
kandilise sammuga
ületab tee

*

kuumuses
käed nagu ämblikud
lebavad vaikselt
keha kui
laiali valgunud tina
lämbub higiste riiete all
naerukuivik suus

*

Ma murran oma näo lahti
merel
kus on päike
ja käelaba suurused lained
kus kuu oma rasvaga
uputab nägu
ja pead kriibivad
päikesekiired

*

vaatan merd
päikse kollane soolikas
ulatub mu kinganinadeni
lähen jalutama
õnneks on see liivarand pikk

EESTI TEATRI BIOGRAAFILINE LEKSIKON

LOODAB HEADELE AITAJATELE

Eesti Teatriliidu eestvedamisel on hakatud koostama kapitaalsemat biograafilist leksikoni, mis ühtekokku hõlmab üle 2300 teatritegelase nime alates Koidula-eelsetest (C. Klemm, A. von Kotzebue, A. Steinsberg jt.) ning lõpetades tänaste kõige noorematega, kes on kutsetööd teinud lisaks õpiajale vähemalt 5 aastat. Leksikoni toimetuskolleegium (K. Kask, L. Tormis, K. Haan, V. Paalma, L. Kirepe, H. Aassalu, E. Kampus, M. Urbsoo, U. Ussisoo ja R. Viiding) on asunud võrdlemisi maksimalistlikule seisukohale — jäädvustada leksikonis kõigi lavastajate, näitlejate, kunstnike, lauljate, teatrimuusikute, balletitantsijate, kooriartistide, teatriteadlaste ja -kriitikute, teatrijuhtide (sealhulgas teenekamate alajuhatajate ja pedagoogide) elu ja loominguline tegevus ka siis, kui kutsetöö piiraeg on lühem olnud Eesti teatris, ent see on arengut ja muutumist soodustanud ning mõjutanud või jätkunud edukalt välismaa teatreis (näiteks: A. Bachmann; Miliza Korjus, kriitikuna Mardi Valgemäe, Edmar Kuus jne.). See pole mõistagi lihtne ülesanne, kui arvesse võtame kas või E. Reiningu ning M. Jürna väliseesti teatri uurimustest ilmsiks tulnud tõsiasja, et ainuüksi 1944. a. lahkus kodumaalt üle 140 teatritegelase! Neid on ligemale kolme kollektiivi jagu inimesi, kelle hulgas on rohkesti «Estonia», «Vanemuise», «Endla», Töölisteatri, aga ka Narva, Kuressaare ja «Kandle» juhtivaid tegelasi (E. Vaarman, M. Laid, M. Parikas, E. Nander, K. Taniloo, L. Römmer, A. Alaküla, A. Ahi, A. Piller, T. Koppel, A. Villman, noored Maimu Mardi, Lea Holst, Rein Andre jne., jne.) Mõnikümmend on neidki, kelle jäljetu kadumajäämine ei võimalda dateerida nende surmagi — Herbert Tamm, Sergius Lipp, andekas näitleja ja Näitlejate Liidu juht J. Tõnopa, Carl Treumundt (Karl Tarendi) jt. Represseeritute nimekiri pole lühike. Nende elu- ja loomelugu peab mõistagi kirja saama. Õnneks on avalikustamine meie tööd nüüd kergendamas. Me teame ka, kui põgusad ja vaesed on teatrite arhiivid Teatri- ja Muusikamuuseumis just personaalia puhul. Kui osade loetelud on võrdlemisi täielikud, siis personaalkartoteek võib meid aidata leksikoni koostamisel ainult ca 25 protsendi ulatuses. Eesti Näitlejate Liidu nimistu on korrektne ja täielik, ETÜ ja ETLi oma jäävad Eesti Vabariigi aegsele täpsuses kõvasti alla. Fondide järelkomplekteerimine on olnud juhuslik. Hävinud või suurte lünkadega on eriti Valga «Säde», Narva Teatri ja Töölisteatri arhiivid. Eeskujuvääriv on olnud Võru «Kandle» tegelaste tegevus oma teatri jäädvustamisel pärast «Kandle» likvideerimist. Elmo Ploomi käsikirjaline uurimus on meieni jõudnud. Võru ajalehe ülestõstele reageerisid nüüdki väga paljud kohalikud inimesed ning endised juhtivad näitlejad Tont Laretei, Liidia Loo jt. on juba väärtuslikke andmeid lisanud. Kontakti on saadud mõnede USA-s ja Rootsis tegutsevate eestlastest teatritegelastega.

Wiera «Vanemuise», samuti hilisemate poolkutseliste teatrite koosseisus on hulk neid näitlejaid/mängijaid, kes on mitmekümneid aastaid tegevad olnud, kuid kelle kohta peale rollide loetelu just isikuloolise materjali ülesleidmine nõuab lausa kriminaaljälitaja talenti — et sattuda õige sünni- ja surmameetrika raamatu peale perekonnaseisuametite või kirikute arhiivides. Nende isikute kõrvalejätmine materjali puudumise tõttu oleks jällegi kurjast. Sellises seisus on näiteks praegu meie esimesed Shakespeare'i-mängijad, esimesed operetitähed, varasemad dekoraatorid, tantsijad (Sophie Bilkhan, Liina Jaanijüri, Mia Pumbo, Adolf Laas, Anna Alt-Jakobson jt.). Siit tulenebki meie palve ja üleskutse nii kodu-uurijatele kui ka teatritegelaste sugulastele ja sõpradele — saata teateid ja sõnumeid toimetusele (Eesti Teatriliitu või allakirjutanule — Eesti Draamateatrisse) — *kõigi enne 1944. aastat tegutsenud teatritegelaste kohta, kellel ilmselt puuduvad arhiivides isiklikud toimikud* või *on eeldatav nende puudulikkus.* Toimetus on välja töötanud ankeetküsitluse, mis nõudjaile esimesel võimalusel välja saadetakse. Selles me palume vastata järgmistele küsimustele:

1. Tegelase ees- ja perekonnanimi, lavanimi, nime muutmised eestistamise või abiellumise puhul (aastaarvuga).
2. Eludaatumid (sünd ja surm uue kalendri järgi). Sünni ja surma koht (küla, valla, maakonna, kihelkonna või linnale osutamisega).
3. Mitte-eestlastel märkida ka rahvus (näiteks: Franz von Bažan — ungari päritoluga kunstnik).
4. Vanemate päritolu täpsustatult (näiteks: isa eestlane, ema pesunaine või isa raudteelane, ema kodune).
5. Kuuluvus loomingulisesse liitudesse (kindlasti ära näidata Eesti Näitlejate Liitu kuulumine), partellisus (ka erakonnad, naiskodukaitse jne.), tiitlid ja aunimetused saamise aastaarvuga (ka ENL kuld- ja hõberinnamärgid), teaduslik kraad ja kutse. Näiteks Lauter, Ants ... prof. (1947), NSV Liidu rahvakunstnik (1948, Eesti NSV rahvakunstnik 1942), ENL-i liige (1934), ETÜ asutajaliige (1945).
6. Hariduskäik (mille ja millal lõpetas, mittelõpetanutel — õppis aastatel ... Näiteks 1942—44 õppis Tartu Kõrgemas Muusikakoolis (tuntumate puhul ka, kelle lauluklassi lõpetas).
7. Elukäik: töökohad ja ametid aastast-aastani.
8. Osavõtt Suurest Isamaasõjast, ent ka Vabadussõjast ja I maailmasõjast.
9. Tegevus valitavais organeis (NLKP ja EKP KK liige, NSVL ja ENSV Ülemnõukogu saadik, loomingulise liidu esimees, aseesimees ja vastutav sekretär).
10. Rahvusvahelistel, liidulistel ja vabariiklikel konkursside auhinnalisele kohale tulek (aasta).
11. Preemiatest ja ordenitest viidatakse NSVL, Lenini ja Eesti NSV riiklikule preemiale (aastaarvud), ÜLKNÜ ja ELKNÜ laureaadiks tunnistamine (ETL-i ja vabariiklikke hooajapreemiaid ei näidata). Ordeneist nimetada Lenini, Tööpunalipu, Oktoobrirevolutsiooni ja Rahvaste Sõpruse ordenit (vähemtähtsaid, nagu ka medaleid ei näidata). Jäädvustamisele kuuluvad Lauteri-, Otsa-, Panso ja Põldroosi-nim. preemiad, samuti isiku mälestuseks loodud muuseumid, ausambad, laevad, asutused, tänavad ning memoriaaltahvlite asetamine (aadressi osutamisega).
12. Loominguline töö. Rollid ja lavastused. Eraldi märgitakse esinemised kandvates ülesannetes gastrollidel NSV Liidu suuremates linnades ja välismaal. Näiteks: Raamat, Helvi ... Esinenud NSV Liidu teatreis ja Milanos, Stockholmis, Dresdenis, Savonlinnas, Pariisis.
13. Bibliograafia. Loetleda raamatud ja brošüürid isiku kohta, samuti koguteostes ja perioodikas ilmunud ulatuslikumad ning andmeterohkemad artiklid. Osutada ka nekroloogile.

Kõik meile laekuvad andmelehed ja kirjad ning ankeedivastused antakse hiljem üle püsivaks säilitamiseks Teatri- ja Muusikamuuseumi. Oluline on ka tegelase näopildi saamine tema loometegevuse kõrgperioodist.

Leksikoni märksõnade läbikirjutamine on A—J piirides lõpetamisel. 1990. aasta algul alustame käsikirja viimistlemist. Niisiis on kõige pingelisem andmestiku kogumise aeg tänavu. Teateid ja sõnumeid võtavad lahkelt vastu leksikoni toimetaja Kalju Haan (tel. 44 83 68) Draamateatris ning väljaande vastutav sekretär Riina Viiding Eesti Teatriliidus (tel. 44 15 35). Samast ka konsultatsioonid ning täpsemad tööjuhendid, ankeetküsitluste väljastamine ja vastuvõtt. Postiaadress: 200 001 Tallinn, Estonia pst. 4, Eesti Teatriliit.

ETBL autorite nimel
KALJU HAAN

PIKALDANE ENESETAPP

N. ERDMANI «ENESETAPJA» RAKVERE TEATRIS

Stanislavski arvates on «Nikolai Erdmanil õnnestunud paljastada maa ülesehitusele vastuseisva väikekodanluse sisemised juured ja erinevad ilmingud». Niimoodi õigustas teatrimees näidendit «Enesetapja» võimumees Stalini ees, võib-olla pisut pingutatult. Kasu sellest paraku polnud, lavale ei lubatud teda ikkagi. Ilmselt tabanuksid 1930. aastate algul nii «juured» kui ka «ilmingud» vaatajaskonda lausa lummavalt, ennekõike teose äärmise ajakajalisuse tõttu. Eks Rakvere Teatril ja Madis Kalmetil olnud samad sihid silme ees, kui pikalt põlatud autor mängukavva võeti. Ent aeg on nüüd teine, mõndagi on muutunud teatris ja vaatajas.

Etendus on üpris pikk, liigagi pikk — kolme vaheajaga teatritükki lähiminevikust ei mäletagi, kusjuures juba enne poolaega tundus, et edasi minna pole enam kuhugi. Selgus, et siiski oli, kuid häirivate venitamiste-kordamiste hinnaga. Näit. Podsekalnikovi ulatuslikest ja lihtsameelsetest arutlustest (alates II vaatusest), mis kujule enam midagi ei lisa, võinuks mõndagi kärpida. Sama käib ka eri ühiskonnakihtide väärikate ja vähemväärikate esindajate kemplemise kohta kolmandas ja eriti neljandas vaatuses. Kuuskümmend aastat tagasi oleksid need asjad märksa paremini oludega haakunud, ja pealtvaatajad võinuksid lugu täispikkuseski igavlemata vaadata. Nüüd oodanuks küll tihendamise mõttega töödeldud teksti.

Teiselt poolt on Toomas Kall tõlkijana jälle püüdnud teose materjali mõnede lisanduste ja vihjetega praegusajale elavdada.

Vaadelgem «Enesetapjat» lähemalt, vaatuste kaupa.

Kohe alguses selgub, et Väino Laesi kehastatud peategelane S. Podsekalnikov on lihtsameelne lollike. Laesile see lahendus sobib, sest tõsisemalt või isegi traagiliselt ei oska teda siin kuidagi näha. Kas üldse teistmoodi võimalik oleks? Erdman pole näidendit komöödiaks nimetanud, nii et naerutamisest loobumine võiks üsna huvitavgi olla. Mitte millestki tekkiv perekonnatüli viib mehe mõttele: kui õige tapaks end ära, vaadaku siis ise, kuidas hakkama saavad. Mida juhmim, seda tähtsam! Podsekalnikov näib aga ka perekonnatülis suurem süüdlane olevat, sest iseäranis tema ennastupitav totrus ei luba ära leppida, vaid kruvib tülitsejate väited ummikusse.

Teises vaatuses on kõigepealt esiplaanil Podsekalnikovi pasuna-idee. Pasunamängust peab tõusma tulu, kontsertidest saadavad summadki on tal välja arvutatud. Mees loeb õpikut ja püüab pillist häält välja võluda— need on päris naljakad stseenid. Ettevõtmisest ei saa aga asja, sest klaverit on ka tarvis. Pasundaja tunneb end petetuna ja hakkab süüdlast otsima. Siin tundus korraks, et edasi läheb stalinismi kujunemise lahkamiseks.

Lavastus ei lähe seda teed, õigemini ei saanud autorgi tol ajal nii minna. Tema lülitab tegevusse kireva väikekodanliku seltskonna (erusõjaväelane, armukesed, intelligent, lihunik, preester, kirjanik), kes kõik on enesetapjast huvitatud. Saaks ehk tulusalt kasutada? Kujud on toredad, viisid mõtted 60 aasta taha, paigutama end tollaste vaatajate sekka.

Kolmas vaatus oli etenduse parim, siin on kõige enam hoogu ja tegemisi. Toimub bankett, peetakse kõnesid kangelase ülistuseks, kes pidevalt kella küsib ja peatseks lahkumiseks julgust kogub. Laval on head satiirilised karakterid, ent paraku pole nad meie aja omad; seepärast peab teraselt kuulama, et kaasajastamisi mitte kõrvust lasta. Löövamaks muutub lugu banketi lõpus, mil tossikesest enesetapja julgus suured mõõtmed omandab, karta pole enam midagi ega kedagi. Kohe-kohe saabuva lõpu eel jõutakse tõelise olemiseni, sooritatakse suuri tegusid või vähemalt lubatakse neid, vaim/vaimutus vabaneb, sünnivad vägiteod või tõmbutakse veel pisemaks.

Viimane vaatus möödus lahendust oodates: kas kangelane on lõpuks surnud või mitte? Kuidas otsad kokku veetakse? Podsekalnikov proovib end maha lasta, lubadus vaja siiski täita, aga oh häda, ei suuda. Tahab hoopis elada, mis siis, et sandisti. Seltskond kiskleb kirstu juures kõnejärje pärast, seejärel on leitud tõeline enesetapja. ning sööstetakse toda imetlema. Kangelane jääb vaikselt vinduma, pasunata, aupaisteta, mõtteta. Lava kohal rippunud sirbist ja vasarast saab haakrist, mille loojate tehnilist taipu tuleb kõrgelt hinnata, kuigi selle kaudu osutatud ühisjooned enam ei üllata. Lõpp suunduks nagu taas stalinismi käsitlusele (ka SV-s ilmunud etendust tutvustaval fotol oli Podsekalnikov oma pasunaga Stalini pildi taustal) ent sellele keskendumisest loobus autor juba II vaatuses. Alles jääb lihtne inimene, totravõitu, kuid see-eest oma väärtust tunnetav, kes ränkade läbielamiste järel söandab sosistada «me elame viletsalt». — «Aeglast enesetappu ei anna/ ma iial endale andeks.» kirjutas Jüri Üdi aastal 1975.

Kunstnik Ervin Õunapuu on teinud oma töö kaheselt: sotsialistlik realism ja banketivaatuses tuntav 1920. aastate teatri hõng. Saalist lavale viiv punane riie on satiirilise lavastuse hea leid, selle lõppemine käimlas seevastu liialt näpuga näitav. Nagu ka sirbivasara muundumine. Podsekalnikovi taolise kangelase sünnis ei saa süsteemi süüdistada, ta oli algusest saadik niisugune, keda kõige painajalikumgi kord teiseks ei tee.

Näitlejail pole «Enesetapjas» sugugi kerge. Esiteks juba võõra keskkonna tõttu, milles olla tuleb; kujutatud aja olustikku ei tea meist keegi päris täpselt, siit siis tegutsemisvabadus. Ent praegusaja meelsusest tekkinud lisandid sunnivad tegelaskujudele peale isikliku suhte, millest tulenevalt halvustavat koomikat pakutakse liiga ohtralt. Grotesk? Satiir? Kuid miks mitte neid asju veidi tõsisemalt võtta, kas peab too kangelane tingimata tola olema? Üpris kurb kuju iseenesest.

Peale Väino Laesi võiks eraldi mainida Terje Penniet kõige stiilsema armukesena ja Oiva Kauppineni pesuehtsa nõukogude käskjalana, eriti meeldejääv plekist monumendiga süles. Hea oli intelligent Arvi Mägi liikumine, tema kõne aga aimas miskipärast järele «Kuulsuse narride» teleesinemist (oli see Tatikas või Vesipruul?). Talvo Pabuti eruohvitser samuti: aga milleks häält nõnda käristada, päris mõõdu annab selletagi välja. Hulganisti nalja Laesilt: lootusetud katsed pasunat puhuda, viljatud katsed end maha lasta, ebaõnnestunud katsed lebada kirstus ja olla surnud.

Kõigest pahandamisest hoolimata tuleb rakverlaste ettevõtmist hinnata — teos on parajaks pähkliks mis tahes teatrile. «Enesetapja» kaugus ajas ning selle aja tõetruu peegeldamiskatse muudavad ta näidendiks, mis aja möödudes lavastamisele alluda ei taha või siis tuleb see õige raskelt.

TÕNIS RITSON

«AMADEUS» RAKVERE LAVAL

Rakvere Teatris esietendus Peter Shafferi maailmakuulus näidend «Amadeus» Ülo Vilimaa lavastuses. Senini oleme «Amadeusiga» tuttavad olnud eelkõige siingi linastunud Miloš Formani samanimelise filmi kaudu.

Näidendi muusikalises kujunduses kõlavad mitmed Mozarti ja ka Salieri helitööd maailmataseme interpretatsioonis. Selle eest kandis hoolt Margo Kõlar. Lakooniline kujundus on Ervin Õunapuult. Mozarti rollis on Madis Kalmet, Salierit mängib Peeter Jakobi.

ARVET MÄGI foto

LOODUS, MEHED, FILMID

MÄRKMEID LOODUSFILMIDE ÜLEVAATUSELT

Niisiis oli see juba neljas kord, kui Tallinna Kinomajas mitu õhtut järjepannu loodusfilme näidati. Üle aasta toimuvate Tallinna loodusfilmi päevade seltskond on aastatepikku kindlapiiriliseks settinud. Nii vaatajate kui filmitegijate poolelt. Näod on tuttavaks saanud, tuled siia nagu omamoodi klubisse. Ja imestad järjekordselt, et see pisuke inimühendus siin on Nõukogudemaa esinduslikem loodusfilmide ülevaatus. Eestvedajaks algusest saadik üks mees — Rein Maran. Tõsi, midagi sellist nime all «Meie helesinine planeet» korraldatavat ka Leningradis. Seal on aga võetud eesmärgiks ökoloogia teemad. «Ökoloogia» on nüüdsel ajal lööksõna. Rohkest pruukimisest on tema tähendus üsna lõdvaks veninud. Leningradi ökofilmi päevadel pole kesksel kohal loodus, vaid inimene ja tehiskeskkond oma muredega.

Tallinnas näidatud filmid olid enamalt jaolt ülivärsked. Näiteks Kiievist pärit kahe filmi ametlik esilinastus seisab Ukrainas ees alles 8. mail. Leningradist toodud Igor Voitenko filmid olid valminud päev enne Tallinna toomist, nii et neid polnud näinud isegi enamik tegijaid. Kokku sai kolme õhtuga näha kaheksateist filmi üheksalt autorilt. Mõni neist jäi rohkem mällu. Igor Guzejevi (Kiiev) «Kuhu kadus Ikuriem» süvenes Kamtšatka põhjamaisesse ja paljus tänini salapäraseks jäävasse loodusesse. «Ikuriem» tähendab korjaki keeles karujumalat. Nõnda nimetavad päriselanikud karusarnast looma, kes on pruunkarust märksa kogukam ja kelle tagumised jalad on nii lühikesed, et ta näib liikuvat istukil. Zooloogid teda tabanud ega uurinud ei ole. Filmimehed said otsingute käigus hulga hingematvaid kaadreid kohtumistest kamtšatka pruunkaruga, kes kaalub oma 400 kg. Aga Ikuriemi ennast ei saanud sedapuhku näha nemadki. Ehk nii oligi huvitavam. Looduse saladusi pole vaja paljastada rutakalt ja põhjani.

Igor Voitenko (Leningrad) «Kraatrilahe mõistatus» jutustas ekspeditsioonist saarele, mis pannuks kadestama maailma parimad loodusfilmide tegijad. Põhja-Kuriilide üks saari koosneb üleni vulkaanist. Sõõrikujuline maismaaosa on vulkaani serv, selle keskel asuv merelaht — kraater. Mitte üks inimene polnud seni sukeldunud lahe põhja, et uurida kraatri sisemust. Seda tegid nüüd vulkanoloogid ühes filmimeestega. Asjaosaliste üllatuseks avastati mürgigaasidest kihiseva vee põhjas rikkalik elu. Kirevat elustikku ja selle tekkepõhjusi filmis kirjeldatigi.

Vjatšeslav Beljalovi (Alma-Ata) «Jack — iludus» viis vaataja Lõuna-Kasahstani poolkõrbesse. Siin peavad oma turniire ja pulmamänge kilpkonnad, jahivad üksteist ja pisemaid loomi varaan ja teised sisalikud, pesitsevad koloonias erakordselt värvierksa sulestikuga linnud, mesilasenäpid. Peategelasteks olid trapipere liikmed. Trapid on linnud, keda saab looduses kohata haruharva. Nende arvukus on kahanenud sedamööda, kuidas on üles haritud looduslikke rohumaid. Otsekui hoiatava refräänina kordus filmis kohevil kaelasulgedega isatrapi iseäralik rituaaltants. Sama autori «Turani kibedad pisarad» rääkis Araali mere tragöödiast. Kõneles sõnatult, filmil puudus tekst. Aga lai ekraan, puhtad värvid ja autori ehe hingevalu andsid edasi mõjusa sõnumi. Mõjusama, kui oleksid andnud mis tahes sõnad.

Juri Klimovi (Leningrad) «Pistriku jahi» teemaks oli pistrikute väljaõpetamine. Sajanditevanust kunsti, kuidas õpetada kulli inimese jaoks saaki küttima, valdab mõni harv inimene ka praegusel ajal. Näidati kahte meistrit, kasahhi ja abhaasi. Ehkki täiesti erinevate kultuuritraditsioonidega, oli mõlemal ühine üks joon, võime saavutada metsiku linnuga vastastikku mõistev side.

Elevust tekitas soomlase Teuvo Suomise looming. Ei ütleks, et see muudest filmidest just efektsem olnuks. Pigem tehniliselt hoopis amatöörlikum. Lühikesed, vähepretensioonikad filmid olid üldiselt hästi väljapeetud, terviklikud. «Ei taim, ei loom» — koolilaste õppematerjaliks sobiv seenefilm, «Õhusild Espoo—Euroopa» — bluusimuusika taustal otse reklaamilikult Euroopa saastumise ohust alarmeeriv film jne. Kõige pikem ja põhjalikum filmilugu oli norra lemmingust. See ärgitas mõtisklema hästi teada, kuid tänini täpse vastuseta küsimuse üle, miks lemmingud mõnikord karjadena rändama lähevad. Filmist saame teada, et üleasustus mõnedel toiduküllastel suvedel viib omavaheliste konfliktideni ning üksikute loomade pagemiseni. Igaüks rändavast karjast on omaette põgeneja, kellel pole teistega asja, kelle ainsaks sihiks on eemalduda võimalikult kaugele kodust. Põgenikud on määratud hukule. Paljud neist surevad viimaks lihtsalt psüühilisest ülepingest, stressist.

Kõigil filmiõhtutel oli vaatajail võimalus suhelda otse filmitegijatega. Meeste pajatused kergitasid katet oludelt, milles üht või teist filmi oli vändatud. Näiteks Vjatšeslav Beljajev hiilis üle 20 päeva trapiperet, ilma et oleks saanud filmida ühtegi kaadrit. Siis kaevus telgiga liiva, nii et vaid telgi tipp maa peale ulatus. Siit, ligi 40 °C liikumatus kõrbeleitsakus, ta kahe kuuga filmimaterjali viimaks kokku sai. Muide, seesama mees oli ühe oma eelmise filmi väntamiseks konutanud kolm kuud järjepanu paljal ja tuulisel kaljutipul. Toit ja vesi vinnati öösiti üles köite abil. Tookord valmis film kotkaperest. Kas ei sarnane säärane kuudepikkune eraklik lihasuretamine mingi eriti range ususekti rituaaliga? Jah, valmib küll ka veerandtunnine vaatefilm. Kuid filmimehe mällu ja tervisele vajutab selline loodusega isekeskis olemine kahtlemata sügavaid kustumatuid jälgi, mida teab vaid tema ise.

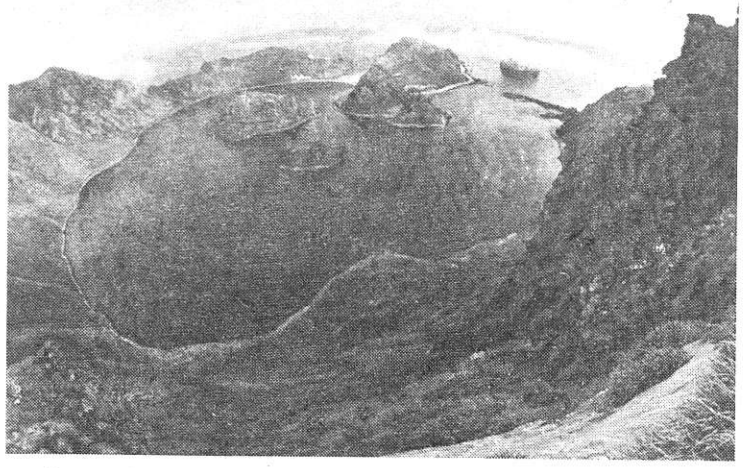

Kaader «Lenfilmi» dokumentaalfilmist «Kraatrilahe mõistatus» (režissöör Igor Voitenko).

Igor Voitenkole esitati filmi «Kraatrilahe mõistatus» järel saalist küsimus: «Kuidas te pärast sellist muinasjuttu üldse edasi elada saate?» Mehe vastus oli umbes järgmine. Mingit muinasjuttu ei olnud. Juba mõni nädal pärast saarele jõudmist oli kange tahtmine jalga lasta. Vulkaaniline saare pinnas vabises aina jalge all. Pidevalt lõõtsus tormi tugevusega ookeanituul. Varju minna polnud kuskile. Varustajad olid ekspeditsioonile kogemata kaasa andnud telgid, mis olid mõeldud pioneeridele suvises Krimmis. Mageda veega tuli kõigi saarel oldud kolme kuu jooksul koonerdada, sest kohapeal seda kusagilt võtta polnud. Merevee temperatuur oli keskmiselt 3 °C. Selles vees tuli tundide kaupa viibida soojenduseta tuukriülikonnas. Laev, mis filmimehed saarele tõi, nende järele tulema enam ei pidanud. Kokkulepe oli niisugune, et saarelt ärasaamisega peavad nad omal jõul hakkama saama. Kui nõus pole, siis neid saarele ei viidagi. Sügisorkaanide eel said nad viimaks saarelt minema nii, et saatsid raadiosaatja kaudu eetrisse SOS-signaali: «Oleme olnud toiduta kaks nädalat, joogivesi lõppenud, päästke!» Seepeale korjas üks mõnekümne kilomeetri kaugusel asunud kalalaev nad pardale.

Võib-olla arvavad mõned, et loodusfilmijate vintsutused korvab tüse rahapakk. Igor Voitenkol oli sellel teemal tuua konkreetne näide. Jaapani filmioperaatorile makstavat arktilises vees soojendusega tuukriülikonnas filmimisel 400 dollarit tunnis. Nõukogude taksid lubavad maksta 72 kopikat tunnis. Kusjuures ülikond on soojenduseta. Siin on ükskõik, millistes tingimustes, millise vaevaga loodusfilm on saadud. Tasu kodu külje alt ja kaugelt kõnumaalt kogutud filmimaterjali eest on enam-vähem võrdväärne. Teadagi, kuhu selline tasustamispoliitika tegijate enamiku suunab. Tallinnasse tulnud mehed olid erandiks. Nemad olid eliit. Kui nad väitsid, et käivad vaevarikkail ekspeditsioonidel eelkõige isiklikust loodusehuvist, oli tahtmine neid uskuda. Aga vähe kibestunud paistsid nad küll.

Permi linnast pärit Mihhail Zaplatin tunnistas, et kirjutab kulude katteks reisijutte. Kahekümne viie aasta jooksul, mil ta Uuralite ümbrust on filminud, on ta välja andnud kokku viisteist raamatukest. Idee on ju iseenesest hea. Rohkelt fotosid ja päevikumaterjali toob oma filmireisilt kaasa igamees. Paraku pole igaühel sulge, et muljed raamatu käsikirjaks vormistada, ega jaksu, et kirjastuste tsitadellidest läbi murda. Filmi tegemine neelab liiga palju energiat. Seda kuuldes kerkis endal pähe mõte. Filmigrupp võiks ekspeditsioonile kaasa kaubelda kirjamehe, kelle ülesandeks jääks hiljem raamatu avaldamine. Olen kindel, et niisuguse kirjanduse võtaks lugeja õhinal vastu.

Nähtud filmide puhul võis kokku võttes täheldada teatavat Nõukogude ja Soome filmide hoiakute vahet. Seda nimelt inimese ja looduse suhtestamise koha pealt. Nõukogude filmides, eriti nende kesisemas osas, kippus ikka ja jälle välja lööma inimese loodusest üleoleku rõhutamine. Igor Guzejevi (Kiiev) filmis «Põhja kotikute lõunamaa eksirännakud» tõestati näiteks, et Vaikse ookeani kotikuid sobib hästi kasutada luurajatena veealuste torustike remontimisel Mustas meres. Kotikute tööviljakus olevat sada korda suurem kui tuukritel ja nad pidid üldse olema «väga tööarmastajad loomad». Mihhail Zaplatini (Perm) filmis «Zooloogi pilgu läbi» näidati meest, kes 30 aastat järjest igal suvel käib Petšoora looduskaitsealal päev-päevalt läbi ühe ja sama 8-kilomeetrise ringmarsruudi. Zooloogi pilku filmis polnud, oli portree ühest äärmuslikult kohusetundlikust inimesest.

Teuvo Suomise filmides oli tihtipeale samuti palju inimest. Kuid inimene ei olnud looduse suhtes pealetükkival, vaid mõista püüdval positsioonil. Kui kotkapildistaja tutvustas pesapuud, mida ta aastast aastasse pildistamas on käinud, oli peatähelepanu siiski kotkal. Ja kui seeneuurija tutvustas teises filmis seeni, jäi tema roll seeneriigi vahendaja omaks.

Niisugune hoiakute erinevus ulatub juurtega küllap erinevaisse kultuuritaustadesse. Looduse alistamise, tema inimese teenistusse rakendamise kihk istub nõukogude inimeses tänini visalt sees. Ehkki sõnades kinnitatakse juba tihti vastupidist. Lääne inimene on oma looduse austamise rõhutamises siiram. Sest ta on rikkumata looduse janus kauem vaevelnud. Ida ja Lääne loodusfilmide tegijad vajavad hädasti tihedamaid kontakte. Praegu neid nimetamisväärselt pole. Riiklik kinosüsteem pole huvitatud ei loodusfilmide tutvustamisest, müügist välismaal ega filmitegijate vahetamisest. Ilmselt on tarvis energilisemalt otsida sidemeid omal käel. Siinsetele loodusfilmijatele kuluksid ära piiritagused tellimused ja raha. Välismaised filmigrupid on kahtlemata huvitatud siinsete loodusharulduste ja puutumatu looduse saarekeste jäädvustamisest. Seniajani on Nõukogudemaa loodus jäänud neile suletud alaks.

Esimeseks sammuks sel pikal teel võiks olla ühiste loodusfilmi ülevaatuste korraldamine. Miks ei võiks siin algatajaks olla Tallinn? Tänavu oli osalejate seas esmakordselt üks väliskülaline. Võtkem teda kui esimest pääsukest. Lootkem, et järgmisel samasisulisel üritusel on osalejaid läänest juba hulgaliselt. Tundub, et selles suunas peab Tallinna loodusfilmi päevade traditsioon arenema, niisugune on aja nõue.

HENDRIK RELVE

A. Tarkovski nim. preemia

Tänavu asutatud ja esmakordselt väljaantud Tarkovski nimelise preemia sai multifilmi režissöör Juri Norštein.

Preemia on asutanud A. Tarkovski loomingut uuriv ühing, milles osalevad NSVL Kinoliit ja NSVL Filosoofide Ühing koos NSV Liidu Teaduste Akadeemia maailmakultuuri teadusliku nõukoguga. Preemia antakse välja igal aastal ühele nõukogude režissöörile, arvestades tema panust filmikunsti arengusse.

J. Kerényi keeldus aunimetusest

Nagu igal aastal, nii jagati ka sel aastal — üle 40 aasta esmakordselt jälle avalikult ja pidulikult tähistatud Ungari rahvuspüha, 15. märtsi 1848. aasta revolutsiooni aastapäeva, meie 24. veebruariga võrreldava rahvusliku tähtpäeva, kõrval juba lõplikult tuhmunud — Ungari vabastamise aastapäeva, 4. aprilli puhul ungari kultuuri, kunsti ja teaduse esindajaile ordeneid ja aunimetusi. Nõukogude teeneline kunstnikule (kunstitegelasele) vastava aunimetuse (teeneline kunstnik) sai 37 kultuuritegelast, rahvakunstnikule vastava aunimetuse (väljapaistev kunstnik) sai 20 kultuuritegelast. Neist üks, Imre Kerényi, Rahvusteatri lavastaja, Teatri- ja Filmikunsti Ülikooli professor, Ungari Rahvavabariigi teeneline kunstnik, ei võtnud autasu vastu. Ametlikus teadaandes tema keeldumist ei kommenteerita, aga võib oletada, et sellega tahtis see keskmise põlvkonna nimekamaid teatrijuhte ja lavastajaid (kes 1970. aastail Szolnoki teatri direktorina viis selle teatri kõrgtasemele ja on ka praegu uuendusmeelsemaid ungari teatriinimesi) tähelepanu juhtida kroonulik-bürokraatliku auastmestiku devalveerumisele.

KINOLIIDU UUSI LIIKMEID

HEINI DRUI on sündinud 7. juulil 1954. a. Tartus. 1973. a. alustas ta «Eesti Telefilmis» operaatori assistendina, pärast armeeteenistust jätkas tööd «Eesti Telefilmis» režissööri assistendina. Debüteeris režissöörina 1977. a. 20-minutise muusikafilmiga «Meeste laul». 1979. a. järgnes muusikafilm «Jätkata fortes». Esimeseks dokumentaalfilmiks oli «Koit ja Hämarik» (1980). Aastatel 1982—1985 õppis Tallinna Pedagoogilises Instituudis näitejuhtimise erialal. 1984. aastast on H. Drui «Tallinnfilmi» dokumentaalfilmide režissöör. Tema loomingulisse biograafiasse kuuluvad dokumentaalfilmid «Elu vanas linnas» (1985), «Lõvide elust Eestis», «Artist», «Teine reaalsus» (1986), «Lend üle mägede» (1987), «Naerdes koos me algasime», «Rituaal» (1988) jt. H. Drui on teinud üle poolesaja reklaamfilmi.

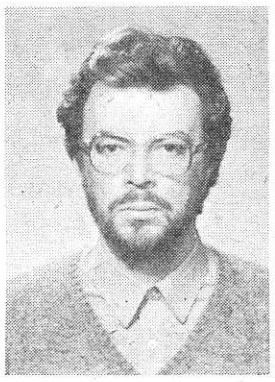

RAO HEIDMETS on sündinud 15. septembril 1956. a. Pärnus. 1981. a. lõpetas ta Tallinna Polütehnilise Instituudi elektrisüsteemide eriala. Pärast lõpetamist asus tööle «Tallinnfilmi» nukufilmigruppi kunstnik-multiplikaatorina, töötades nukufilmide «Pagar ja korstnapühkija», «Meemeistrite linn», «Giufa ja ahvid», «Ohver» juures. 1983. a. debüteeris R. Heidmets režissöörina nukufilmiga «Tuvitädi». Järgnesid režissööritööd «Nurjl» (1985), «Kaelkirjak» (1986), «Papa Carlo teater» (1988), 1987. a. valminud nukufilm «Serenaad» on loodud stsenaristi-[illegible] kunstnikuna.

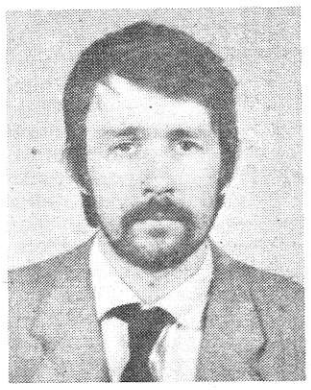

ANTON STARKOPF

100

(Algus 1. lk.)

rollita. Tehnilisi võtteid õpiti vanematelt õpilastelt. Üldiselt juhinduti skulptuuriosakonnas Bourdelle'i loomingust, kuid jälgiti hoolega ka A. Mailloli tehtut, mida ootamatult näitab «Naise figuur» 1923. aastast.

1913. a. suve veetis Starkopf Tassa ja Tuglasega Ahvenamaal. Samal ajal oli ettevalmistamisel järjekordne «Noor-Eesti» näitus, millest ta Tassa õhutusel esmakordselt joonistustega osa võttis. Neil õpilaslikel joonistustel ei ole Starkopfi loomingus mingit tähtsat kohta, kuid oma uue kunstilise kvaliteedi, juugendliku vorminägemise ja dünaamilisusega olid nad märkimisväärsed just meie sajandi algupoole kunstielus. «Noor-Eesti» näitusel selliste joonistustega esinedes oli Starkopf andnud oma panuse eesti kunsti radikaalsemasse suunda ning jäi sellele truuks loomingulise aktiivsuse lõpuni.

1913. a. sõitis Starkopf jälle Pariisi, kuid kehv tervis sundis teda peagi koju naasma. Talvel kavandati koos Tassaga suurem tutvumine Lääne-Euroopa kunstiga, käia Saksamaal ja Itaalias ja sealt uuesti Pariisi. I maailmasõja alguseks oli Starkopf just Saksamaale jõudnud. Eesti kunstnikuna, Vene alamana, Soome passiga, viisaga Prantsusmaale jättis Starkopf loomulikult spiooni mulje ja nii ta ka vangistati. Sõja-aastad oli Starkopf algul vangilaagris, siis tuli kohustuslik töötamine Saksamaal. Starkopf otsis endale koha kiviraiumistöökojas. Sealt pärinebki tema suurepärane kiviraiumisoskus. 1917. a. õnnestus tal tööd leida F. Metzneri ateljees, kelle kunst on tema loomingut mõjutanud. Metzneri juures töötamist pidas Starkopf ise sõjaaastate kõige rahulikumaks ajaks, kuid 1918. a. tuli ta koju nii kurnatuna, et veetis terve talve vanemate kodus vaid joonistades. Nende ekspressionistlike joonistustega esines Starkopf 1919. a. eesti kunsti ülevaatenäitusel. 1920. a. sügisel asus Starkopf tööle kunstikooli «Pallas» ja töötas seal algul skulptuuriateljee juhatajana, hiljem «Pallase» direktorina 1940. a. suveni. Kõik 1920.—1930. aastatel «Pallases» õppinud skulptorid on Starkopfi õpilased. Starkopf nõudis tudengitelt iseseisvat tööd. See lubas palju aastaid hiljem E. Jõesaarel öelda: «Starkopfi üldtuntud pedagoogiliseks teeneks oli, et ta kedagi ei õpetanud ega pole kedagi ära ka rikkunud.» Starkopfi auks tuleb tõesti öelda, et tal oli haruldane anne õpilasi suunata, neile peale surumata oma kunstinägemust, tehniliste võtete õpetamisel ääretult nõudlik olles, ometi kõiki isikupäraseid võtteid sallides. Starkopf andis suure osa paremate loominguaastate energiast «Pallasele», kuid kooli vaimsus andis talle ka väga palju vastu. Starkopfi kunst arenes rööbiti tööga «Pallases» ja see on tema loomingu parim osa.

1920. a. algusest hakkas Starkopf tohutu intensiivsusega tööle. Alguses lõi ta mitmeid väikesemõõdulisi üpris traditsioonipäraseid portreid, mis ometi tänu väljapeetud stiilsusele («Näitleja J. Vaheri portree») ja nüansirikkale maalilisusele («Näitejuht Paul Sepa portree») muudavad eesti 1920. a. skulptuurportree tunduvalt mitmekesisemaks. Starkopf oli saksa ekspressionismist teadlikuks saanud juba sõja-aastatel, hiljem süvenes tal side selle kunstivooluga Saksamaa-käikudel. Mahendatud ekspressionismi eesti skulptuuris kannab kõige rohkem Starkopfi looming.

Mõjuvat väljenduslikkust on tunda võluvalt nurgelises «Siiami tantsijataris» (1925), ilmekalt krobelise pinnaga «Kurbuses» (1923), traagilises suletud vormiga «Pietás» (1925). Tema nõtkeid, ülespoole sirutuvais pronksfiguurides «Sügis» (1925), «Naine kalaga» (1925) on nähtud sidet *art-deco*'ga. Neis veidi gootilikes kompositsioonides on siiski põhiline ekspressiivne rütm, tunderikkus, traditsioonipärasusest eemaldumine. Ja just neis teostes on ilmseid mõjutusi W. Lehmbrucki loomingust, kelle loodut siiski *art-deco*'ga seostada ei saa.

Anton Starkopf 1975. aastal. ARTUR RÄTSEPA foto

1920. a. algul tegi Starkopf mitu Vabadussõja monumenti. Kunstnik eelistas lihtsa joonega vertikaalseid mälestussambaid, millest enamiku lahendas püramiidjate obeliskidena. Starkopfi loomingu seisukohalt on tähtsad eelkõige neil asetsevad reljeefid, mis haakuvad tema 1919. a. vanemate kodus tehtud joonistustega. Neis on samasugust elegantset joont ja tundlikku dünaamikat. Eriti ilmekas ja nõtke pronksreljeef ratsutavate figuuridega asub Puhja mälestussambal (1925), mis taasavati 1988. a. suvel. Selle reljeefi ilmseks eeskujuks on tema õpilase E. Viiralti joonistus 1923. a. Starkopfi Vabadussõja monumentidest tõuseb eriti esile Laiuse langenud sõduritele pühendatud mälestusmärk (1925). Siin avanes tal esmakordselt võimalus teostada oma varasemaid suurejoonelisi unistusi, millest ta ainult Tassale kirjutas. Mälestusmärgi põhikujundiks sai kreeka templit meenutav, kahel pool kolme võimsa dooria sambaga suletud värav. Sammaste vahel asus sarkofaag haavatud sõduriga. Õlgade taha vajunud peaga, tugevate liikmetega ekspressiivsest figuurist hoovab surmapuudutusest hoolimata alistamatust ja vastupanu. Ka maastikuga oli see monument kõige paremini seotud. Ta seisis üksikuna lageda välja ääres ja mõjus eelkõige oma kauni klassikalise dolomiidist arhitektuuriga.

1920. a. keskel märkis kriitika Starkopfi kiiret arengut ja hea tasemega loomingut. Ometi polnud Starkopf ennast veel leidnud, ta oli mitmesugustele mõjutustele vastuvõtlik. Ta võib peaaegu üheaegselt teha keskajahõngulisi, sügava sisuga väikese «Madonna» (1925), kuid ka puhtdekoratiivse iluga naisakte, kelle klassikalist, looduslähedast lahendust toob tänase vaatajani ainult «Flora» (1926). Starkopfi loomingu keskseks teemaks on armastus, olgu see siis meest naisega, ema lapsega või inimest loodusega siduv tunne. Kahe noore inimese armastuse poeetilist kujutamist annab kõige ilmekamalt edasi «Andumus» (1927), mis on koos «Floraga» kunstiküpsemaid teoseid tema 1920. aastate teise poole meieni jõudnud pärandist.

1930. a. valmis Starkopfil A. Matteuse kavandatud suure valguskõllase ateljeega eramu Tähtveres. Seal töötas meister elu lõpuni ja praegu asub ateljeeruumides A. Starkopfi majamuuseum. Uude töötuppa kolimisega üheaegselt algas ka uus etapp tema loomingus. 1930. a. hakkas kujur materjalina eelistama kivi, nii graniiti kui ka marmorit. Teose nägemine kivis eeldab suurt lihtsust ja üldistust. Siit tuligi Starkopfi loomingusse monumentaalne vorm. Neis punakais, harvem hallides, krobelise pinnaga üldistatult kivvi raiutud figuurides ja gruppides avaldub kõige ilmekamalt see stiil, millest enamus ta kunsti tunneb. Peamiselt kujutab skulptor tugevate kehavormide, paksude huulte ja massiivse juuksekuhilaga naist. Kujur hülgab kõik pisidetailid, rõhutab, toetudes küll natuurile, hoopis figuuri väljendusrikast rütmi. Ehkki Starkopfi looming ei arene enam endise kiirusega ning põhiliselt varieerib ta ühtesid ja samu motiive, valmivad just sel ajal tema loomingu paremad teosed. 1930. a. pärinevad poeetilised, sügava inimliku sisuga kaunid «*À la* jaapanlanna», «Ema ja laps», «Õhtu», «Ema lapsega» jt. Starkopfi loomingut jälgides on ilmne, et ta laskis endas teda huvitavaid kunstinähtusi kauem settida, nii et nende mõjud ilmusid pinnale alles mõne aasta möödudes. Nii võib *art-deco*'likku siksakki märgata alles kümnendi II poole töödes, eriti just kõige kunstiküpsemates skulptuurides, nagu «Lamav naine», «Vaas», «Istuv naine». Starkopfi loomingu kesksel kohal on ka hauamonumendid ja just 1930. aastatel tegi ta kõige jõulisemad, huvitavamad nagu Pallode hauamonumendi Tartu Ropka-Tamme kalmistul, Jõksi oma Nõo surnuaial, Rütmani rahula Rahumäel. Ehkki Starkopf oli marmori raiumist õppinud Saksamaal ja 1920. a. algul mõne marmorportree teinud, tuli ta selle materjali juurde tagasi alles nüüd. Väikestest kammerlikest kujudest on kõiges tunda, millise naudinguga ta selles materjalis töötab. Vabadus materjali üle lubab tal pealtnäha ühesuguseid figuure luues need erinevalt esitleda, igale tööle talle nii vajalik nüanss anda. Noorte naiste sundimatu oleku nii täpne ja peenelt paikapanemine näitab, millise täiusliku vormiplastikani Starkopf 1930. aastatel välja jõudis. Selleaegne marmorplastika asub enamikus erakogudes või on hävinud, seepärast ei teatagi, millise heleda ja särava tahu ta kunstniku loomingus moodustab.

1940. a. suvest, kui Starkopfil tuli vastu võtta Tallinna J. Koorti nim. Rakenduskooli direktori koht, ei olnud tal enam võimalik rahulikult tööd teha kuni 1954. a. Sõja algul tuli Starkopf Tartu tagasi, sest siia jäi pere ja siin oli ateljee. Põhiliselt töötas ta puus, selle aja kõige kergemini kättesaadavas materjalis ja lõi eleegilisi suletud kompositsioone. Starkopfile nii omaste üksi istuvate naisaktide kõrvale ilmuvad nüüd inimesed oma igapäevatoimingutes, nagu «Torupillipuhuja» (1943), «Rukkilõikaja» (1943). Sõja-aastate üheks suuremaks tööks kujunes Laiuse kirikule skulptuuride kavandamine. Kuid teostamiseks ei jäänud enam aega, sest muutunud olud kirikuid ei vajanud. Arvatavasti ajendas kiriku jaoks töötamine Starkopfi looma 1945. a. väikest, stiilset, ilusa vormi ja kauni meeleoluga «Madonnat». 1942. a. «Kõrgemate kujutava kunsti kursuste» nime all taasavatud «Pallases» hakkas Starkopf jälle skulptuuri õpetama ja jätkas seda veel Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis. 1940. a. II pool ei olnud kerge, ehkki Starkopfist sai jälle koolidirektor ja teeneline kunstitegelane. 1950. a. aprillis tuli tal üle elada ülekooliline koosolek, kus tema oma õpilased skulptorit kodanlikus natsionalismis ja muudes pattudes süüdistasid. EK(b)P Keskkomitee VIII pleenumi materjale arutaval loominguliste liitude, Kunstide Valitsuse, EK(b) Pantei algorganisatsioonide ühisel koosolekul nimetas Kunstide Valitsuse juhataja Ü. Taigro* Starkopfi fašistide käsilaseks ja vabadussõjalaste liikumise propageerijaks. Sama aasta septembris sai Tartu Kunstimuuseumi direktor V. Erm Starkopfi loomingu uurimise eest terava kriitika osaliseks. Sellises õhkkonnas ei usaldanud Starkopf enam Tartusse jääda, isegi Eestisse mitte, vaid läks Moskvasse kujur S. Merkulovi ateljeesse tööle. Ehkki Starkopf pääses halvimast, vanglast ja küüditamisest, ei olnud 60-aastasel mehel, eesti ühel mainekamal skulptoril ja professoril kerge olla teise skulptori ateljees kiviraiujaks ja kipskoopiate valmistajaks. Just need mõtteta aastad sundisid vanameistrit pärast koju jõudmist 1954. a. niisuguse innuga tööle. Starkopfi toetajaks sai skulptoriga ühesugust saatust jaganud prof. O. Hallik, kes tellis talt mitmeid skulptuure ja hauamonumendi Raadi kalmistule, millest kujunes kunstniku hilisema loomingu üks silmapaistvamaid teoseid.

Viimase rahuliku loomeperioodi jooksul tegi Starkopf väga palju skulptuure, nii kalmistuplastikat kui ka dekoratiivskulptuuri, väikeplastikat, kasutades selleks eri materjale. Ta raius uuesti graniiti sõjapäevil hävinud «Valvuri» ja «Salome», kahjuks endist kirgast tunnetust ja harmoonilist plastilisust kätte saamata. «Kivilille» (1958) ja «Vesiroosi» (1960), loodusega seostatud naisfiguuride vaoshoitud emotsionaalsus ja vanameisterlik stiilne vorm tõstavad need kunstniku tolle perioodi loomingu hinnatumateks dekoratiivteosteks. Elutee üha lühenevate päevadega ilmusid Starkopfi kunsti väsimuse, kurbuse ja leinamotiivid, mis leidsid parima väljenduse skulptori hauaplastikas. Eestimaa loodusega nii hästi sobivad Starkopfi graniidist hauakujud mõjuvad kõige paremini puuderikastes surnuaedades. Mainigem siin vaid «Viimast sammu» Tallinna Metsakalmistul, «Finišit» Riia Metsakalmistul, «Kandlemängijat» Raadi kalmistul. Nõtke ja väljapeetud modelleering traagilise ilmega kõrvalepööratud näos teeb «Väsinust» ühe vaoshoituma ja samas emotsionaalsema teose skulptori loomingus. «Väsinu» asub koos «Saarepiigaga» Hageri surnuaial Mikkuri Tamme perekonna rahulas. Kunstniku loodusesse mõeldud skulptuuridest leidis õiglase lahenduse ainult hauaplastika, dekoratiivkujud sihipärast tellimust ja paigutust ei saanud. Sest Juhan Liivi mälestuskivi Tartus ei saa ju selleks lugeda. Viimastel aastatel, tervise halvenedes hakkas vanameister oma mõtteid tinas ja keraamikas teostama. Nende, eriti keraamiliste plaatide arv on väga suur. Õnnestunumateks saab aga lugeda neid, mis on tehtud noorusaastate joonistuste järgi.

Surm tabas Starkopfit 30. detsembril 1966. a. ja ta maeti oma kujude lähedale, koduaeda õunapuude alla. Lõppenud oli üle 40 aasta kestnud kunstnikuelu, mis mahutas endasse nii novaatorlus kui ka traditsioonide säilitamise, dekoratiivskulptuurile tee rajamise, hauaplastika kõnekaks muutmise, kammerskulptuurile eluõiguse nõudmise. Starkopfil oli väga palju õpilasi, kes on mõndagi teinud eesti kunsti heaks. Kuid Starkopfi enda loomingu mõjutusi võib leida Ernst Kirsi taiestes, kes ühena vähestest püüdis jätkata Starkopfi alustatud teed. Tänased muutunud olud ei inspireeri enam inimlähedase kunsti loomist. Seda enam tuleb hinnata Starkopfi kui suurepärast kahekümnendate-kolmekümnendate aastate vaimsuse tabajat ja selle edasiandjat oma kunstis.

TIINA PIKAMÄE

* «Sirp ja Vasar» nr. 18, 6. mai 1950.

LASTE LOOMINGU MAJAS

Laste Loomingu Maja keidris esines noorkunstnike grupp «Laxus» (J. Janson, A. Jegikjan, A. Josing, A. Kekki, M. Salujärv, V. Sobolev, Vahan, K. Õigus). Avamispildile jäid Vahan ja esimene külastaja J. F. Leonard USA-st. T. VENDELINI foto

FENOMEN RAUL MEEL

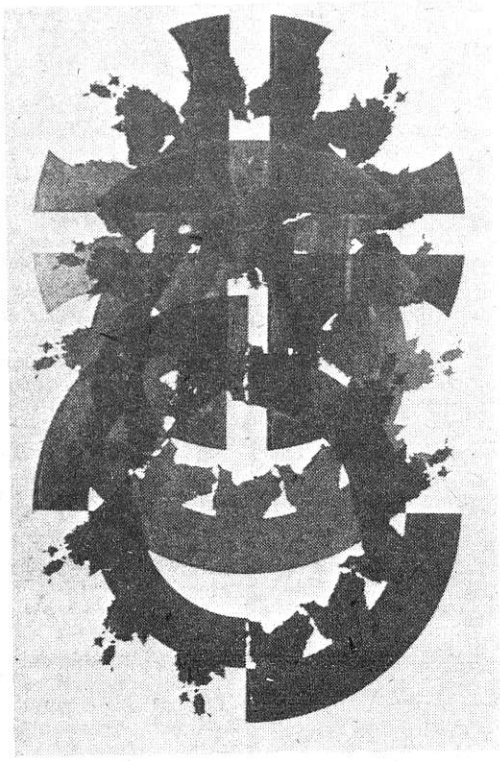

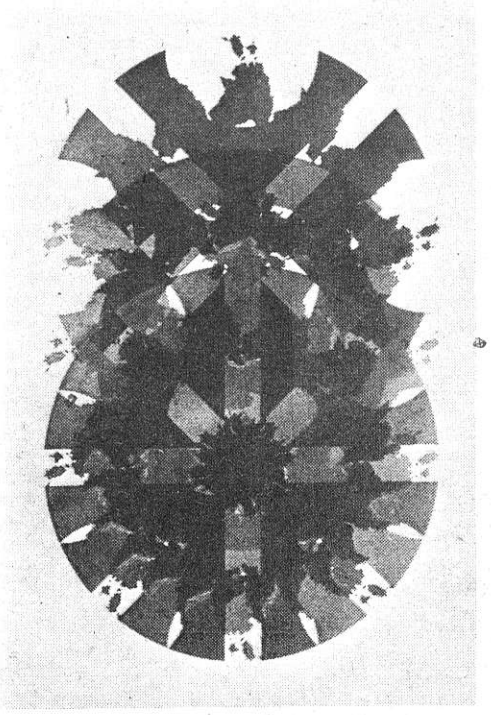

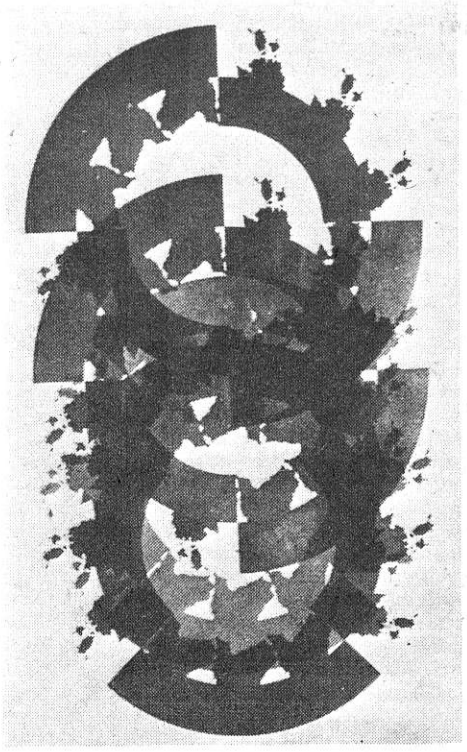

RAUL MEEL. Serigraafiad sarjast «Aknad ja maastikud»

Ütlemine, et kunstnikuks sünnitakse, on parasjagu trafaretne. Ometi pole see ainult tühi fraas, milles tõetera täiesti puuduks. Kinnituseks on ka Raul Meele tavapärasusest kõrvalekalduv tulek kunsti ja tema edasine loominguline tee kuni praeguse personaalnäituseni Kadrioru Kunstimuuseumis. Kaasasündinud kunstikalduvuste rõhutamiseks meenutatakse kunstnike biograafiates tavaliselt, et nad juba lapsest peale armastasid pliiatsit peos hoida ja kõikvõimalikesse kohtadesse midagi kritseldada.

Raul Meele puhul peab paika vaid selle versiooni esimene pool. Sündinud 2. märtsil 1941. aastal Rapla lähedal Jalase küla Reino talus, võis ta endale lapsepõlves tõesti lubada pliiatsiga siia-sinna kriipseldamist. Kuid kui noormees oli jäänud perega kolhooside loomise viletsuste keskele, suundusid tema püüdlused nagu iseendast maiselt asjalikumatele radadele. Pärast Rapla keskkooli lõpetamist 1959 algasid õpingud Polütehnilise Instituudi energeetika teaduskonnas. Eriala valik polnud siiski õige ja alustatu jäi pooleli.

Nii paradoksaalselt kui see ka ei kõlaks: kunstnikukutsumuse avastas Raul Meel sõjaväes. Koola poolsaarel Severomorski spordiroodus oli neli eesti poissi. Üks nendest oli Toomas Vint, kes juba sel ajal tegeles nii palju kui võimalik joonistamise ja kirjutamisega. Raul Meelel ei jäänud see tähele panemata. Spordiroodus jäi õnneks aega lugemiseks ja kodunt saadetud ajakirjandusega ning raamatutega tutvumiseks, mida Toomas Vindil oli üsna mitmekesises valikus. Eriti tugevalt sõõbisidki meelde Tõnis Vindi väikesed tušijoonistused, mis saabusid vennale kirjades. Kunstiseeme hakkas idanema ning ahvatles ka omapoolseid katsetusi tegema.

1967. aastal, pärast sõjaväge valmisid Raul Meele esimesed masinakirjapildid, nende hulgas näiteks «Õnnelik meri» (1968). Esimesteks nõuandjateks olid Toomas ja Aili Vint. Edasi tuli tutvus ka juba varem imetletud Tõnis Vindiga, kes nii edukalt on osanud toeks olla nii mitmelegi noorele kunsti tulijale. Oma mõju oli samuti 1970. aasta Poola-reisil, kus teiste sotsialismimaadega võrreldes üpris avangardistlikku kunsti viljeldi.

Tavaliselt töötasid paljud Tõnis Vindi «jüngrid» esialgu oma suunajat jäljendades. Raul Meel oli algusest peale üllatavalt iseseisev. Jätkus masinakirjapiltide viljelemine konkreetse luule näol. Kadrioru näitusel esindavad seda etappi tööd sarjast «Lastehaigus» (1971). Siin avastame Raul Meelele kui kunstnikule omase mängulisuse. On tunda, kuidas teda võlub trükimärgi visuaalne kuju, kuidas ta selle etteantud kujundiga oskab manipuleerida. Samuti hakkab silma, et erinevalt teistest konkreetse luule viljelejatest annab ta kujutatu tavaliselt masinakirjapildist palju suuremas formaadis, lisades sel viisil töödele jõudu ja mõjukust. Sellega kaasneb ühtlasi tööde seeriaviisiline kavandamine. Varieerituna ja üha uuesti korratuna võimendub ning selgub teoste põhiidee. Sageli kujutab seeria valmimine endast aastaid kestvat tööd. Selle heaks näiteks on seeria «Taeva all» (1973—1989).

Neid töid vaadates tuleb ka meelde, et õpingute ajal Polütehnilises Instituudis puutus ta paratamatult kokku igasuguste tehniliste jooniste ja diagrammidega. Nii nagu ta masinakirja puhul tõi välja tähtede ja sõnade visuaalse mõju, nii teeb ta nüüd sama tehniliste jooniste korrapäraste elementidega. Matriitside nihutamise, korduvate ületrükkimistega, värvi varieerimisega sinises tooniskaalas sünnivad graafilised struktuurid, millel on kindel kunstimõju. Sealjuures pole seeria midagi kindlat ning lõplikku.

Võib öelda, et Raul Meele loomingu algmaterjaliks on nimelt valmis kujund, tihti isegi väga palju nähtud kujund, millele kunstnik annab sootuks uue tõlgenduse. Nii on näiteks Eesti kaardiga, mida ta 1980. aastatel kasutab eriti rohkelt nii graafikas kui ka maalis. Kulla ja musta ühenduses («Ideaalmaastikud» 1987—1988) saab külmalt objektiivne kujund ootamatult sooja emotsionaalse tõlgenduse, trafaretne geograafiline kaart muundub nagu iseendast «südame sünnimaaks». Selle metamorfoosi vahendid on minimaalsed — vaid kordus, kujundi asendivahetus, kontuuride rõhutamine. Kuid siin ilmneb sama kunstimaagia, mis K. Malevitši lihtsast ruudust tegi kunstiteose.

R. Meele tööd äratasid tähelepanu küll kunstiinimeste kitsamas ringis, kuid ofitsiaalsed sfäärid (ENSV Kultuuriministeerium, EKP Keskkomitee kultuuriosakond ja isegi ENSV Kunstnike Liidu presiidium) klassifitseerisid need mitte eriti tõsiseltvõetavate kunstiveidruste hulka. Paremal juhul lepiti nende eksponeerimisega eksperimentaalnäitustel, mis leidsid aset näiteks 1973. aastal Sakus ja 1975. aastal Harkus. Esinduslikumate näituste žüriidest Raul Meele tööd enamasti läbi ei läinud. Olukord muutus alles 1980. aastatel. Samasugune hoiak peegeldus ka ostupoliitikas. Arvati, et sellist kunsti kõlbab viljelda vaid oma kulu ja kirjadega. Seda ka Raul Meel tegi. Kui Kunstifond pidas võimalikuks siiski juba aastaid tagasi mõningaid töid omandada, siis Kultuuriministeeriumi ostukomisjon enne 1987. aastat sellise patuni ei langenud. Isegi ENSV Kunstnike Liidu liikmeks võeti Raul Meel alles 1987. aastal. Tõrjutusel oli ka eelis — keegi ei pööranud eriti tähelepanu tema sidemetele välismaaga. Liidu liikmete jaoks olid välismaised esinemised samal ajal märksa rangemalt reglementeeritud ja kõrgemalt poolt juhitud.

Raul Meele esinemistel välismaal oli algusest peale edu. Veel päris algaja kunstniku tööd said juba 1972. aastal trükigraafika biennaalil Krakovis 2. laureaadi auhinna. Järgnes tunnustus mujalgi: laureaadi auhind Frecheni graafikabiennaalil 1974. aastal, kriitika laureaadi auhind Bostoni näitusel «World Art Premium Exhibition» 1979. aastal. Edasistel esinemistel New Yorgi galeriides on tema looming jõudnud koguni sealse Moodsa Kunsti Muuseumi seinte vahele ning samuti ka Guggenheimi muuseumi. Tema töid on Balti Instituudis Stockholmis ja Soomes Pori kunstimuuseumis. 1975. aastast on ta Rahvusvahelise Graafikaühingu liige (Hollis, New Hampshire, USA). 1980. aastatel on näitustel esinemiste ring veelgi laienenud. Kuid välismaale jõudsid siiski vaid teosed — mitte kunstnik ise.

Selle kõige põhjal tekib mulje, et Raul Meel on meie kunstis puhtakujuline internatsionaalse suundumuse esindaja. Oma geomeetriliselt abstraktse kunstikeelega võiks teda liigitada praegu laialt levinud «neo-geo» esindajate hulka. Ometi tahaks internatsionaalsete tunnusjoonte kõrval rõhutada, et tema töödele on omane ka kindel kohalik värving. Seda mõtet aitab toetada soomlane Jorma Hautala (vt. kataloog «Struktuur/Metafüüsika». Pori 1989). J. Hautala rõhutab, et objektiivse vormikeele juures ei ole R. Meele tööd üksnes külmalt objektiivsed, tema sisuliste tõlgenduste taotluses on ka mingeid tunnuseid, mis iseloomulikud teistele Tallinna geometristidele.

Üldiselt on geomeetrilist abstraktsionismi peetud loodusvõõraks urbanistlikuks ilminguks. Kuid Raul Meele isiku puhul tuleb ometi kiusakalt keelele sõna talupoeglik. See käib kõige rohkem kunstniku temperamendi ja töötamislaadi kohta. Ühegi teose puhul ei karda ta töömahtu ega monotoonsust. Nagu talumees vanasti kündis ühtlases rütmis hommikukoidust õhtuehani, jättes põllule ühe sirge vao teise kõrvale, nii näib jäädvustavat ka Raul Meel lõputul hulgal jooni paberile või värviga paralleelseid harjatõmbeid lõuendile. Nagu põllule ei kõlba sinkasonka vaod, nii armastab Raul Meel ka kunstis puhast tööd, tehnilist täpsust, korrapära, harmoonilist terviklikkust. Destruktiivne element on tema loomingule võõras, samuti juhuslikkusel rajanev spontaansus.

Talupoeglikuks omaduseks on alati loetud ka jõulisust. Raul Meele teostes ilmneb see lausa mingil ürgsel kujul, muutudes eriti tuntavaks just tema 1980. aastate loomingus. Sellest räägivad juba tööde formaadid. Näiteks serigraafiatehnikas lehed mõõtmetega ca 150×90 cm seeriast «Aknad ja maastikud» (1989) on meie graafikas kahtlematult ühed suurimad. Sealjuures pole formaati tahtlikult ega kunstlikult paisutatud. Kujutatu pääseb täiel määral mõjule nimelt õigesti valitud formaadis. Minimaalsetest kompositsioonielementidest (poolkaar, ruudustik, Eesti kaardi fragmendid) sünnivad visuaalselt üllatavalt mõjukad kompositsioonitervikud. Hästi on välja peetud samuti pindade tonaalne lahendus, kus tumedad värvid vaid õige vähe teineteisest erinevad. Kuid seda, kuidas korduvad geomeetrilised elemendid ei kujune lihtsalt monotoonseks pinnatäiteks, demonstreerib edukalt ka juba varem loodud tušijoonistuste seeria «Minagi olin Arkaadias» (1981). Sama kehtib ka kunstniku maaliloomingu kohta, millega ta just viimastel aastatel eriti innukalt on tegelema hakanud. Maalide ülesehitus on kohati isegi rangem, huvitavalt on mänglema pandud kergelt reljeefne värvifaktuur, välditud on igasugust kirevust. Värvikompositsioon baseerub enamasti tonaalsetel lahendustel, eelistusega sinakatele kooslustele. Eks selleski karguses ole midagi põhjamaist ja eestipärast.

Mahuka seeria vormi ja suure formaadiga kooskõlas on ka kunstniku mõttelend. Varieeriva kujundimängu formaalse lahenduse kaudu püüab kunstnik haarata eksistentsi sügavamaid ja salapärasemaid sfääre. Raul Meele tööde ees seistes võib aimata maailmaruumi haaramatut avarust, liikumise kasvu, üha uutes vormides avalduva olemise üllatavat suursugusust. Kunstniku mõttelennul on kandvust ja ulatuvust.

Sellisena on Raul Meel meie kunstis tõeliselt omalaadne nähtus. Ometi ei jää ta üldisest kontekstist väljaspool seisjaks, ehkki teda kaua ei tahetud sinna kuuluvaks lugeda. 1970. aastate kultuuripildis, mil ideoloogiliselt suunatud ametlik kunst ning loomuliku eneseväljenduse poole pürgiv looming hakkasid üha selgemini eralduma, oli Raul Meel oma töödega tõsiseks toeks just teisele poolusele. Ta ei ühinenud küll otseselt ühegi grupiga, kuid kaudne kokkupuude kunstnikega, kelle looming kasvas välja arhitektuurialase või disainerliku koolituse pinnalt, on tal kahtlematult olemas. See suundumus moodustas uue hoovuse nende kunstipüüdluste kõrvale, mis tuginesid näiteks pallaslike traditsioonide edasiarendamisel ja elustamisel. Kuid Raul Meel oskab nii kodumaised kui ka välismõjud üllatavalt orgaaniliselt kokku sulatada isikupäraga. Et see võimalikuks saaks, selleks on vaja nimelt kunstnikuks sündida.

EVI PIHLAK

IGAS MÕTTES SÜGAVUTI

HELILOOJA HARRY OLDI 60. SÜNNIPÄEVAKS

«Minul on õige jäme tõrrepõhjahääl,» kuulutab Mängumees Kalju Lepiku sõnadele kirjutatud viielaululise tsükli avalaulus. Lauljaks on bass suure trummi saatel.

Esinenuks see ütlus ainult ütlusena, jäänuks ta detailiks. Ent «tõrrepõhjahääl» on Harry Oldi puhul kandunud aastakümnete jooksul teosest teosesse, sellistessegi lugudesse, kus seda väljendust nagu ei kõlbakski pruukida. 1952. aastal valminud «Viis variatsiooni», mis rändlevad sekundite ja septimite kristallkõlade maailmas, ei ole kirjutatud mitte ainult klaverile: bassihelisid kaasa mängima on kutsutud tuuba, mis peab helitöö karakterit teravdama ja talle ka vundamendivägevust lisama. Klaverisonaadi esimese osa keskregistrites alanud arengujoont hakkab vasaku käe osa mingi vastupandamatu jõud sügavikukõlade poole tõmbama, mis laulvama kõrvalteema saabumise eel ja ajal muusikale dimensioonisügavust lisavad. Teise osa haripunktil kerkivad stakaatoliku tulevärgi valgusel sügavusest esile nagu marmorsambad: põhimotiiv liigub neljas oktaavis. Ei jää need sambad tulemata ka kolmandas osas, rondos, ainult et teistes häältes on nüüd kvartakordid.

Teisigi laule kirjutades on Harry Olt madalaid hääli eelistanud. «Laul» Christina Georgina Rossetti sõnadele on Oldi loomingus ehk kõige kolmkõlalikum, oma värvirikkusega paeluv helitöö. «Laulus» väljendub prerafaeliitidele iseloomulik soov lahkuda elust lihtsalt, sulada loodusesse toretsevaid sõnu ja lilli kaasa võtmata. «Mure hällilaulu» sõnad pärinevad Goethe «Fausti» teisest osast, Mure kõnelusest Faustiga («Kes jääb minu meelevalda —/ Ei näe mõtet taeva all ta./ Kunagi ta põu ei sooju...»). Väga madala hääleregistri kasutamine koos madalamaid toone kaasahaarava klaveripartiiga on siin eriti mõistetav.

Marie Underi sõnadele kirjutatud «Videvikud» («Ju hämardub...») on saanud endale mažoori ja minoori vahealadel kaunilt sillerdava klaverisaate. Hellusehooga kaasneb rahustav maatunne, vastukaaluks viisirahutusele hakkab süvenema sügavus- ja avarustaju. Ikka on midagi, mis tasakaalustab meloodika

erutatust, selle avarat haaret ja tihtipeale ka laia intervallikat, olgu siis lauludes või sonaadis.

Madalale häälele on kirjutatud oktaavihüpetega «Laul lapsele» Ilmar Laabani lühitekstile, ilus kujutlusmäng sellest, kuidas «kolmandal päeval lagunes küün, hein tõusis lauldes Linnutee rüppe». Ja kontrastina hoopis «teisest ooperist»: lasteooperis «Reinuvader Rebane» laulab metsloomade kuningas karu oma karust kupleed võimsa diakonibassiga.

Kas väljendab see sügavustesse pürgimine kahe jalaga maa peal seismise tunnet? On see ülemhelide rikkuse taotlus nii otseses kui ka kaudseski mõttes: mida madalam heli, seda kõrgem ülemhelide torn? Või on siin tegemist ajalooliselt väljakujunenud tavaga, et kõrgemad hääled laulavad belcanto'likumaid partiisid, madalamad aga esitavad mõtterikkamaid monolooge? Monoloogilisust, sellega kaasnevat mõtestatust on Oldi loomingus palju. Sestap sümpaatiagi hea luule vastu: juba märgitud poeetidele võime lisada Gustav Suitsu, Villem Ridala, Henri Michaux' («Kantaat tenorsaksofoni, oreli ja timpani saatel», 1955) nimed.

Monoloogilistes, oma sõnaseadmise bravuursuseski mõtlema kutsuvates Mängumehe lauludes on elukarmust. «Minul on karvased sääred ja karvane rind. Kogu küla peab ahviks mind.» Ei, ega ainuüksi seepärast ei peetud Mängumeest ahviks. Teda kuulati ja vaadati meelsasti, aga omaks ei pidanud teda keegi. Tema vabaduse ja lindpriiuse vahele oli raske piirikive panna. Teises laulus maetakse topsisõpra. Ühed leinavad, teised toovad plekist pärja... Lõõtsamehe pill «huikab hullunult, undab veres...» Kauaks aga Mängumeest ennast veel?... Läbi halli sügisesaju ja jäise tuule kostab räbalakaupmehe hääl: «Prouad, konti ja kaltsu!»... Lõpuks musta värvi humoresk surevast kuradist, kes veel korraks silitab kabjaga pärijaks jäävat poega...

Helikeel on peaaegu rahvalik, ent mitte rohkem. Olt ei kaota distantsitunnet, mis võimaldab jagada vajalikes kogustes koomikat ja kurbloolust, lõõpi ja varjatud valu. Ning erilise kontrastina ühelt poolt psühholoogilise värvingu ja tagamaaga dramaatilisus, teiselt poolt — bassilaulu ja suure trummi esilekutsutud assotsiatsioonid lorilaululisusega või siis laululehtedega, mis levisid Rootsis alates XVI sajandi lõpupoolest. Nendel trükitud hõlpsasti müüdavaid laule nimetati *skillingtryckvisa*'deks (sellest ka laulutsükli esialgne rootsi nimetus «Viis skillingtryck'i»), Soomes tunti neid kui *arkkiveisu*'sid, Saksamaal kui *flugblattlied*'e.

Kujutatava nägemine eri vaatenurkadest ilmneb Harry Oldi puhul isegi rütmika kasutamisel Klaverisonaadis. Äärmistes osades kõlavad üheaegselt kaks rütmipilti. Allegro ja Rondo alguses liigub laiakaareline teema 4/4 taktimõõdus, vasakus käes grupeerub sama taktivahe nõnda: 3/8+3/8+2/8. Nagu liiguks paralleelselt kaks eri karakterit. Muide, sonaadi loomise ajal 1954. a. õppis Olt eelviimast aastat Eduard Tubina käe all kompositsiooni. Samal aastal lõi Tubin oma Kuuenda sümfoonia, milles kohati esinev moodsatantsulisem rütmika osutus tugevaks kontrastiks ekspressionistlikkuseni küündivale temaatikale. Kvigi peale selle paralleeli muud ühist kahe teose vahel ei ole, pole võimatu, et see probleem võis üheaegselt haarata nii õpetajat kui ka õpilast. Pealegi oli Olt õppinud Olav Rootsi juures dirigeerimist, kus rütmiproblemaatika seisis paratamatult päevakorral.

Igal Oldi teosel on oma juhtiv kompositsiooniidee, mis üldse iseloomulik XX sajandi muusikutele. Huvi kõlavärvide vastu viis teda Stockholmi ülikooli füüsikumi eksperimenteerima elektroakustiliste vahenditega.

1950. ja 1960. aastatel on Harry Olt teinud palju muusikapropagandatööd Rootsi Raadios, riiklikus kontserdibüroos, pedagoogina ja lektorina. Alates 1970. aastast on ta Södertälje linna teatri- ja muusikaintendant, praktiliselt kultuurijuht. Tublisti on Harry Olt tutvustanud eesti kunsti Rootsis ja vastupidi — tema teened on selles osas kultuuriloolised. Laia silmaringiga ja teovõimekalt kunstiinimeselt ootame ka uusi teoseid. Seda enam, et Harry Olt ei püri sügavustesse ainuüksi akustilises mõttes.

LEO NORMET

*** Kõneksolnud helitöid kuulete H. Oldi juubelikontserdil 25. aprillil Räpsaveres ja kolmapäeva õhtul Tallinna Raekojas.**

MEIE KÜLALISI

Aprilli algul oli muusikahuvilistel võimalus tutvuda Jaapanis sündinud ning praegu Soomes tegutseva dirigendi **CHIFURU MATSUBARAGA**, kes on pühendunud gregooriuse laulule.

Chifuru Matsubara on sündinud 1951. aastal, õppinud Tokios Kunitachi Muusikakoolis ja Helsingis Sibeliuse Akadeemias. Soomes elab ta 1978. aastast. Chifuru Matsubara on osalenud dirigentide kursustes mitmel pool Euroopas. Praegu on ta *Suomen Laulu* kunstiline juht ning *Ylioppilaskunnat Laulajat* dirigent, ta juhatab ka Soome Raadio kammerkoori. Gregooriuse lauluga on Chifuru Matsubara tegelnud üle 10 aasta, uurinud selle ajalugu, üleskirjutusviise ning esitustraditsioone. Oma teadmisi on ta täiendanud Prantsusmaal Solesmes'i kloostris, mis on üks tähtsamaid gregooriuse laulu keskusi.

7. aprillil «Eesti Projekti» saalis seminaril kõneles Chifuru Matsubara gregooriuse laulu arengust IV sajandist tänapäevani. Selle eelkäijaist, tekkest, õitsengust, langusest ja taaselustamisest.

9. aprillil esines Oleviste kirikus Eesti Filharmoonia Kammerkoor Chifuru Matsubara juhatusel. Kava esimeses pooles võis kuulda originaalseid gregooriuse laule koos XV—XVI sajandi heliteostega, kus neidsamu laule kasutatud mitmehäälse muusika nn. algmaterjalina (Palestrina *Assumpta est Maria*, Desprez' *Ave maris stella*, Victoria *Ave Maria*, Desprez' *Salve Regina*). Kontserdi teises pooles kõlas Tomas Lúis de Victoria reekviem *Officium defunctorum*. Arvukas kuulajaskond võttis pakutu tänuga vastu. Meie heitlikul ja ülipingelisel ajal mõjub gregooriuse laul oma puhta kõla ja sisemise tasakaalustatusega värskendavalt, stabiliseerivalt, lootust andvalt.

ANNELI UNT

EESTI MEESKOORIDELE, KÕIGILE EESTI MEESTELEI

Mehed, keerulises nüüdisajas on üheks tähtsamaks ülesandeks toetada ja kaitsta eesti ema. Olulisim on moraalne tugi, austus ja lugupidamine EMA vastu, tundeandmine, et oleme üksteisele olemas.

Mehed, olgem ausad; me pole lähiminevikus endale alati aru andnud ema osast oma elus, eestlaste elus üldse. Emadepäeva avalikust tähistamisest ei maksa rääkidagi. See oli meie tõsine puudus, meie kaitse nõrkus.

Tänavu on emadepäev 14. mail. Eesti Meestelaulu Selts kutsub seda tähistama täie jõuga, nii nagu kohane kultuurrahvale. Mehed peavad nüüd lõpuks enda väärilised olema!

Seltsi juhatus on veendunud, et meie meeskooride laulumehed kui eesti meeste üks organiseeritum osa asuvad innukalt emadepäeva tähistamise ettevalmistuste etteotsa. Kutsume kõiki eesti meeskoore võtma kõikjal algatus oma õlgadele. Ühineedem seeiuures teiste seltside ja liikumistega — et sellest päevast saaks jälle emale ja emaarmastusele pühendatud päev, kõlbelisuse, kõrge moraali ja südamlikkuse päev.

Tallinnas toimub kontsertaktus «Estonia» kontserdisaalis 14. mail algusega kell 12.

Eesti Meestelaulu Seltsi juhatus

TEISED MEIST

RAM in USA

9. märtsi ajalehes «The Indianapolis Star» kirjutas Jay Harvey pealkirja «Eesti koor esineb mõjusalt» all:

Esimesed märgatavad viljad meie muusikapõllul ehk John W. Williamsi pingutused kultuurivahetuseks USA ja NSV Liidu vahel olid kolmapäeva õhtul nähtaval Ringteatris.

Williams, kes on loobunud Indianapolise Sümfooniakoori juhtimisest, et pühenduda enda loodud organisatsioonile International Concerts Inc., tutvustas poolele tuhandele kuulajale Eesti Riiklikku Akadeemilist Meeskoori. Kuigi see reis on koorile debüüdiks Põhja-Ameerikas, pole RAM sugugi eile loodud — Gustav Ernesaks, kellelt kolmapäevases programmis kuulsime ühe laulu, asutas koori juba 1944. aastal, toetudes koorilaulutraditsioonile, mille kiire küpsemine sai alguse pärisorjusest vabanemisel aastal 1819.

Kui kuuldud kava siin oli tüüpiline, siis ulatub koori repertuaar parajalt rahvamuusikast klassikaliste stiilideni. Sellistele õppinud häältele kirjutatud muusika koosneb jõukohastest, piltlikest, meloodilistest lauludest esitajate emakeeles. Oma raudvara on nad täiendanud Lääne traditsioonidest pärinevaga. Schuberti «Öö bik», palverändurite koor Wagneri «Tannhäuserist», Poulenci «Neli lühikest palvet Assisi Pühalt Franciscuselt» — saksa või prantsuse keeles, ikka täpse intonatsiooni ja juhatuse all ka täiel lennul.

Oma kodumaalt tõi koor (dirigendid Arvo Volmer, Kuno Areng, Olev Oja) veatult ettevalmistatud muusikat. Ainult ehk Eduard Tubina «Ave Maria» oma kammitsetud staatilisuse ja umbmäärase tekstiga näis olevat allpool teiste eesti palade kõrget taset.

Villem Kapi patriootiline «Põhjarannik» kandis ärevalt marsilikku ilmet, muutumata ometi täispuhutuks, kuigi laul lõppes vägeva unisooni lahenenud **crescendo**'ga. Mart Saare «Kanarbik» jäi kõrvu eeskätt erinevate häälte arendamise ja põimumisega oma sügisnukruse kõlamaalinguis. Koori kolmemõõtmelist virtuooslikkust tõendas ka Tarmo Lepiku «Mere väravas» interpretatsioon, kus lainelik ümin või süngete vokaalide intoneerimine kontrasteerus «esiplaanil» lauldud tekstiga, mida suures osas kandsid kuus solisti laval ning tenorisoolo lava tagant. Edasistest toonivärvimistest söövitus mällu Gustav Ernesaksa «Veart kellad», mis õnneks üsna pea jättis kõrvale oma ettekuulutava «bim-bam» helistamise, et lõpuks jõuda hüpnootilisile aegluubis häälevärinaile, kus kõrge ümin meenutas sügavakõlalise kella ülemtoone. Veljo Tormis astus eelnenuist mitu sammu kõrvale, spetsiaalefektide valdkonda. Ametliku programmi viimases palas «Muistse mere laulud», enne mitmeid lisapalu (nende hulgas ameerika rahvalaul «Shenandoah») paneb Tormis kokku madruste hüüdeid, kajakate karjeid, merevee soolast pahinat ning lõppematut lainetust. Kuulaja võinuks sellest lausa pöörituse saada, kui polnuks RAM-i miimiline täpsus nii nauditav.

10. märtsil laulis RAM Louisville'is 3000 ameerika koorijuhile. Et pressi vastukajad sealt sliani puuduvad, avaldame katke ühest tänukirjast, mille eelmise õhtu muljete mõjul saatis RAM-ile Kelly Odell Loyola Marymounti Ülikooli naiskoorist.

...iial enne pole ükski koorikontsert mind nii liigutanud kui eilne. Minu jaoks oli kontserdi kõrghetkeks «Mere väravas». See oli nii kirglik, nii elav, et tõi mulle piltlikult öeldes pisarad silma. Samavõrra erutas mind ka «Maarjamaa ballaad». Istudes saalis, tundsin end kui mähituna sooja, imelisse tekki, mis sündinud hõrkudest helidest ja elektrilisest energiast. Koori ja härrasid G. Ernesaksa, O. Oja, K. Arengut ja A. Volmeri võib ainult õnnitleda...

Toledo ajakirjanik Nanciann Cherry pealkirjastas oma 12. III artikli kohalikus lehes nii «Eestlased panevad kirikuil katuseqi helisema»:

Talitsetud jõud — meeldejäävaim mulje Eesti Riikliku Akadeemilise Meeskoori laupäevaselt kontserdilt Toledo Seitsmenda Päeva Advendi rahvarohkes kirikus Sylvania avenüül.

Umbes 70-liikmelise koori kõla varieerus hapraist harmooniaist vapustavate puhanguteni. Võis arvata, et kui neilt häältelt pidurid võtta, puruneksid kirikuil aknad!

Madetoja «De Profundist» lauldi a cappella, nagu enamikku programmist — saade olnuks sellisele laulmisele vaid segavaks lisaks. Madal ümin puhkes muusikatormiks, tempo tõustes alustasid hääled keerukaid meloodiakudumeid.

Türnpu «Kyrie» tugines peamiselt ühele fraasile, mida üha uuesti korrati. Seevastu andsid harmooniline arendus ja rõõmust hõrduseni varieeruvad tämbrid sellele lihtsale kordusele «Kyrie eleison» liigutava sügavuse.

Programmi esimese osa lõpetas palverändurite koor Wagneri «Tannhäuserist». Saateks delikaatselt tagasihoidlik orel kõlas meeskoor kui imeilus näidis inimhääle suurejoonelisusest tõustes oma võimsuse ja intensiivsusega otse hämmatavaks. Kontserdi teise poole üheks tipuks kujunes koori aujuhi Gustav Ernesaksa (kes ka ise juhatas oma programmi) laul «Veart kellad». Läbi kogu esituse laulsid hääled kui tillukesed kellad. Vahel katsid neid valjemad, võimsamad toonid, kuid nende nõrgenedes helasid kellad nagu ennegi.

Minu lemmikpalaks tõusid aga programmi finaaliks kõlanud Veljo Tormise «Muistse mere laulud». Lauldud kahes erinevas tempos, oli see imeliselt kirjeldav — lainete katkematu pahin, kajakate hüüded, laevameeste hõiked...

Kui ehk publik polnudki veel lõpuni avanenud, siis kahe lisapalaga oli kooril kogu saal peos. Esimesena tuli «America, the Beautiful», mida ma enese arvates pole kunagi kuulnud paremini tehtavat. Teiseks lauldi eestlaste mitteametlikku hümni «Mu isamaa on minu arm».

19. märtsi «The Washington Post» avaldas kriitik Pamela Sommersi lühikese repliigi:

Mitte ükski heli ei ole võrreldav küpsete meeshäälte ansamblilauluga. Ja kui see ansambel tekitab veel kõla, mis on nii puhas ja mahlakas kui Eesti Riikliku Akadeemilise Meeskoori oma, siis võtab see kananaha ihule. Pühapäeva õhtul esines 1944. aastal helilooja ja dirigendi Gustav Ernesaksa asutatud ja praegu Kuno Arengu ning Olev Oja taktikepi all tegutsev kuuekümne kaheksa liikmeline koor Kennedy Centeris kavaga, mis sisaldas nii traditsioonilist klassikalist muusikat kui ka eesti laule. Nendele lisaks lauldi muudki, alates ameerika rahvalaulust «Shenandoah» kuni palverändurite koorini Wagneri «Tannhäuserist» ja katkendini Carl Orffi «Concento di Vocist». Ei jäänud laulmata ka kummagi maa rahvale kõige südamelähedasemad, hümni väärtuses laulud nagu «America, the Beautiful» ja «Mu isamaa on minu arm». Kõige nõudlikumad palad olid aga ometi kooriliikmete endi kaasmaalaste Tubina, Lepiku, Tormise ning teiste laulud. Neis unustamatutes ballaadides ja trotslikes oodides oli kasutatud kõikvõimalikke vokaaltrikke — suminat, omavahel põimuvaid toone, stiilseid karjatusi, maheda sosinana vaibuvat heli — andmaks edasi laulude patriootilist ja poeetilist sisu. Kõigi nende vorminippidega said aga lauljad lausa hirmuäratava kergusega hakkama.

TMMJ PILDIKOGUST

«Öeldakse: maailmas kordub kõik. Ei tea täpselt, kuidas see on üldiselt, kuid meil teatrimaailmas peab see üldtuntud lause või tõde — paika. Kui oleme juba sellesse staadiumi jõudnud, mil on 40. a. teatritegevuse juubel seljataga, ja vaatame meile järelejõudvale, noorele teatrigeneratsioonile, siis võime öelda: jah, kõik kordub elus. Nii olime meie ka kord spontaansed ja keerutasime elus kui tuulte pöörises, kogu maailm oli meie ees lahti. Lootused, soovid, igatsused millegi suurema ja peamiselt lavaelu järele, milline lõpuks meil kõigil, näitlejatel, rinnus pesitseb. Kuid tööd, kõige muu kõrval, oleme teatri alal ikka innuga sooritanud.»

Nagu koer koera, tunneb anne ande ikka ära, teinekord isegi hästi varakult, sest ülalttoodud sõnad Endel Pärnale kirjutas juubilari «seenior» Paul Pinna juba 1940. aastal, kui Pärn suvatses (väikese hilinemisega) pidada oma esimest, 10 aasta lavajuubelit. Nüüd, mil ka «juuniori» elutöö on ammu oma hiidmõõtmed saavutanud, oleks neid kahte õigupoolest tänulik võrrelda, kuid jäägu see teatraalidele. Niipalju siiski, et kui Pinnast vaid üks kõnekas pilt valida, valiksin ta frakis, härrasmehena. Endel Pärna puhul, nagu näete, jõudsin samale tulemusele. Ainult et — pärast sõda on ta olnud lauluteatris seni viimane, kes ei ole frakisaba peale istunud ega seda ukse vahele jätnud. Sestap vist pole Pärnal enam ka leida olnud, kellele Pinna kombel ajaloo, s. o. enda «kordumist» operetitaeva pakkuda... Veel kaks tsitaati. Voldemar Panso — oma «hõõguvast, kiirgavast» Endel Higginsist: «...proovidel avastasin, milline tööloom on Pärn. Ei iialgi väsiv. Ei iialgi häälest ära. «Mul on üldse kolm tooni, ja need peavad raudselt vastu,» naerab ta ise. Milline eksimatu rütm ja vääramatu musikaalsus: laulus, tantsus, žestides, stseeni arhitektuuris, dialoogi puänteeringus, pausides. Kõiges.»

Ja Endel Pärn — vististi endast: «Aga teater on üks väga lihtne asi. Muud kunsti pole, kui õpid sõnad pähe, ja siis näoga rahva poole ja ütled kõva häälega.»

Tõepoolest: väga hästi (ja siis ka rõõmuga!) on Endel Pärna kuulnud täna 75 aastat tagasi esmakordselt kodused, tänavu 60 aastat tagasi — esmakordselt kõik see eesti rahvas!

IVALO RANDALU

NAISTE KONGRESSI

avaakordiks said hardad hetked Lydia Koidula kalmul. Allpool read **Ivar Trikkeli** kõnest:

«Lydia Koidula on eesti rahvusliku ärkamise ja maarahva kultuurrahvaks saamise sümbol. Aga ta on ka eesti naise vaimsuse ja — kui harjumatult see ka ei kõlaks — eesti naise mehisuse sümbol.

Koidulast sai legend. Ta oli Emajõe ööbik, teenäitaja kujunevale rahvusele teel isamaaarmastuse igavesti toitvate lätete juurde.

Aga Koidula oli ka haavatav, nii nagu iga naine elutormides haavatav on. Naisena ei jätkunud ka temale nii palju armastust, nagu naise ja lauliku süda oleks armastada suutnud.

Ja ometi ei jäänud armastus südamesse, vaid läks lauludesse ja elab seal edasi täna ja homme ja niikaua, kui eesti rahvas üldse veel laulab.

Koidula ei olnud ainult naine ja ainult laulik. Esimese naisajakirjanikuna ja ühiskonnategelasena rääkis ta mõjusalt kaasa eesti rahvuse kujunemisloos. Mitte ainult tarkus, vaid ka naiselik armsus muutsid ta seltskonna rõõmuks, kui koos olid külalised Soomest või Ungarist või kui külastati Soomet, kui räägiti, et ka väikestel rahvastel on õigus inimväärsele tulevikule.

Nüüd seisame jälle kord teeristil, kus tuleb otsustada omaenese saatus. Heroiliselt kõlab märtsipäikeses Tallinnas kogunenud eesti naiste deklaratsioon eesti meestele: «Mehed, kui te taganete, siis ainult üle meie, naiste.»

Kõlagu täna siia Metsakalmistule Koidula hauale kogunenutele ka Koidulauliku teraselt poliitiline mõte: «Patt on olla väike suurtel aegadel.»

(Naiste kongressi muljeid LEELO TUNGLALT loodame avaldada meie ajalehe järgmises numbris.)

«ELLERHEIN» INGLISMAAL

Heino Kaljuste käe all sirgunud tütarlastekoor «Ellerhein» võttis märtsis osa XVII rahvusvahelisest noorte muusika festivalist Harrogate'is Inglismaal. Seekord maestrota kontserdireisile läinutel olid dirigentidena kaasas Tiia Loitme ja Tõnu Kaljuste. Esimene kontsert anti 21. märtsil Bradfordis kohaliku Eesti Maja korraldusel kaasmaalastele. Festivali tiheda programmi järgi olid esinemispaikadeks: 22. III Harrogate'i Royal Hall, 24. III Yorgi Gildihoone, 25. III St. Johni kirik ja 26. III Metodisti kirik (mõlemad Harrogate'is), 27. III hommikul St. Petersi kirik samas ja õhtul Ripsoni katedraal, 28. III hommikul Yorgi kloostrikirik ja õhtul jälle Harrogate'i Royal Hall (festivali lõpetamine).

KONTSERDISAALIS

Moskva Riikliku Konservatooriumi professori Sergei Dorenski õpilaste kontsert toimus 12. aprillil «Estonia» kontserdisaalis. Esines viis väga andekat inimest, kes on õppinud mitme pedagoogi juures, aga prof. Dorenski klassis on neist kõigist saanud konkursside laureaadid.

Mis üldse silma hakkab, on see, et klaverit mängitakse väga hästi. Esialgu tekib mulje, et nad kõik võiksid mängida igasugust repertuaari. Aga nii see kindlasti ei ole — elu on näidanud, et kõiki ajastuid valdavaid interpreete on äärmiselt vähe. Üldse saab isiksuse eredusest selgema pildi, kui regulaarsed õpingud on lõpetatud. Kui inimene saaks siis rahulikult tööd teha ja vabalt maailmas ringi vaadata, vestelda vahel tarkade inimestega teda huvitavatel teemadel — see kõik toetaks isiksust määravalt.

Teataval määral on need võimalused, või ütleme parem, juhused, olnud **Ivari Iljal,** kes on nii solisti kui ka kontsertmeistrina esinenud Poolas, Jugoslaavias, Inglismaal, Hispaanias, USA-s. Kui ta kavasse võtab oma hästi läbimõeldud ja sissemängitud tipprepertuaari (seekord Chopini Fantaasia f-moll ja Polonees As-duur), on tulemus väga mõjuv. Tema kui interpreedi üks suur väärtus on, et esitatav ei kaota laval oma värskust, vaid mõjub elavalt.

Üleliidulise Rahmaninovi-konkursi laureaat **Andrei Pissarev** on muusik, kes isiksusena seisab enamikust eraldi. Tema muusikaline mõtlemine näib olevat polüfooniline. Esitades Liszti Sonaadi h-moll, saavutas ta veenva vormilise ülesehituse.

Aleksandr Štarkman valmistub praegu Van Cliburni nim. konkursiks, mida üldiselt loetakse üheks raskemaks maailmas. Kuuldud Liszti «Hispaania rapsoodia» ja lisapalana esitatud etüüdi «Metsik jaht» järel võib ennustada, et ta sealt preemiaga tagasi tuleb. Nii kiiresti, tugevasti, vaikselt, aga ka musikaalselt suudavad üksikud, ja konkursil on seda kõike oi kuidas vaja.

Kontserti alustas Beethoveni-nim. Viini konkursi laureaat **Pavel Nersesjan,** kes esitas Schuberti Sonaadi c-moll. Pianistlike vahendite valik vastas muusika iseloomule, üksikud fortissimod olid vahest liiast.

Kahju, et **Julia Stadler** ei mänginud kavas olnud Chopini prelüüde, vaid valis Rahmaninovi b-moll sonaadi, ehkki ta esitas selle raskusteta, sisuliselt veenvalt. Kava algne ülesehitus: Schubert — Chopin — Liszt oli väga hea.

Tuleb öelda, et see kontsert andis küllaltki selge pildi, mida pianistil meie oludes eduks vaja on, ja seega andis kontsert ka küllaldaselt ainet järelemõtlemiseks. Kas või selle üle, mis erinevused on Moskva ja Viini või Tallinna ja Vilniuse konservatooriumide muusikaliste taotluste vahel.

15. aprillil toimus Raekoja saalis sonaatide õhtu, mille sisustasid Soome üks juhtivaid flöödikunstnikke MATTI HELIN ja NATA-LY SAKKOS.

Nüüdseks on Matti Helin keskendunud solisti- ja pedagoogitööle Helsingi Konservatooriumis, samuti Sibeliuse Akadeemias; ta plaadistab, lindistab, juhib vanamuusika ansamblit, kogub ja restaureerib vanu puupille. Suur oli töökoormus ka Tallinnas — esineti eri kavadega Rägaveres, Tartus; Vanalinna Muusikamajas toimus flöödiseminar, sümfooniakontserdil mängis ta ERSO solistina...

Raekojas algas kontsert J. S. Bachi Sonaadiga g-moll. Avaosa Allegro oli rahulik, selge artikulatsiooniga. Adagio mõjus kaunilt ja sundimatult, lõpuallegro aga anti mõlema interpreedi poolt suurepäraselt tunnetatud liikumises.

J. S. Bachi Soolosonaat a-moll jättis samuti kõige parema mulje. Üksnes harva saab flöödilt kuulda nii meisterlikku kolmehäälse polüfoonia esitust. Artikulatsiooni kasutab M. Helin kui üht peamist väljendusvahendit, fraasikujundus on väljendusrikas ja stiilne. Flöödi toon on ilus ja ühtlane kõigis registrites. Sügav muusika mõistmine ja meisterlik pillivaldamine tagavad mulje, et mäng on ühtne ja loomulik.

C. Ph. E. Bachilt oli kavas kaks sonaati, mõlemad G-duuris. Nende sonaatidega põimiti kavasse helgemaid värve. Siin-seal lubasid interpreedid endile väikesi vabadusi, mida nad üksteisemõistmises läbi viisid.

Kava lõpunumbrina pöörduti jälle J. S. Bachi loomingu poole — suurejoonelise h-moll sonaadi esitus oli kohati lausa sugestiivne.

Ansamblilisest küljest ei oleks küll võinud öelda, et suurepärane koosmäng ja ühtne muusikaline mõtlemine saavutati paari päevaga. Head muusikud mõistavad üksteist ikka, liigsete sõnadeta!

13. aprillil toimus «Estonia» kontserdisaalis sümfooniakontsert, Eesti Riiklikku Sümfooniaorkestrit juhatas külalisdirigent KARI TIKKA Soomest. Kava esimene pool oli nii koostatud, et oleks võimalik esitada kõik flööditeosed, mida Sibelius oli flöödile ja orkestrile kirjutanud. Solistiks oli MATTI HELIN, «Suite mignonne» kahele flöödile (1921) esitati koos Jaan Õunaga.

Selle süidi muusikat iseloomustab püüd nõtkuse ja elegantsi poole, mis solistide, orkestri ja dirigendi heas üksteisemõistmises saavutati. Väga omapärase helikeelega on flöödipala «Tamm» süidist nr. 1 Shakespeare'i draamale «Torm» (1925). Kontserdi esimeses pooles kõlasid veel flöödisoolo ballett-pantomiimist «Scaramouche» (1913) ja «Nokturn» kontsertsüidist «Belsatsari võõruspeod» (1906). Avateosena kõlas Sibeliuse «Kevadlaul» (1894) orkestrile. Niisiis koosnes kava I pool väikevormidest, mida Sibelius eri aegadel kirjutanud. See oli pisut ootamatu, aga üldmulje kujunes väga sümpaatseks.

Üks kõige mängitavamaid teoseid Soome muusikas on U. Klami «Kalevala süit» (1943). Kavalehe annotatsioonist võib lugeda, et U. Klami nimi tekitas ägedaid vaidlusi, aga praegu mõtled, mille üle nad seal vaielda võisid, hea, et ta kirjutas teose, mis jääb XX sajandi klassikasse koos Bartóki, Stravinski, Honeggeri ja teistega.

Dirigent Kari Tikka juhatas ettekannet kindla käega. Ta teadis, mida tahtis, ja oskas oma nõudmised orkestrile arusaadavaks teha. Loomulikult on nii M. Helinile kui ka K. Tikkale oma maa heliloojate muusika lähedasem ja see lisab ettekandele alati midagi olulist.

MATTI REIMANN

* * *

7. aprillil esines Raekoja saalis külaline Soomest — RISTO LAURIALA. Pianist on pärit Oulust, lõpetanud Helsingi Sibeliuse Akadeemia, täiendanud end Londonis ja Viinis, võitnud esimese preemia Lindi-nimelisel pianistide võistlusel Soomes, samuti Viini konservatooriumi Stepanowi-konkursil, esinenud paljudes maailma maades nii solisti kui ansamblistina. Pärast Nõukogude Liidus esinemist ootab teda kontserdireis Tokiosse. Risto Lauriala pakkus eesti kuulajaile romantillist repertuaari: Bach-Busoni Toccata, adagio ja fuuga C-duur, Schuberti Sonaat B-duur, Schumanni Sümfoonilised etüüdid. Eesti muusikast kõlas kontserdil A. Ellerhein-Metsala sonaat «In memoriam» tšellole ja klaverile, kaasteqev Allar Kaasik.

Meelde jäi Lauriala delikaatne ja vaoshoitud maneer nii Schuberti kui Schumanni muusika tõlgitsustes; maitsekalt kujundatud tsükkel Schuberti Sonaadis, ilus väljapeetud meloodilisus Andantes, heas mõttes akadeemiline alatoon viimastes osades, kus emotsioonid mõistuse kontrolli all. Schumanni etüüdides näitas pianist suurepärast tehnikat ning oskust reljeefselt välja joonistada erinevaid karaktereid, kaotamata suurt, tõesti sümfoonilist tervikut. Väikestes kaunites detailides andis pianist siin suuremat voli ka tundepuhanguile. Suuremat subjektiivsust oli tunda ka lisapalaks mängitud Schumanni Arabeskis. Bach-Busoni tsükli osas näis, et Lauriala ei leidnud seekord õiget võtit selle teose lahtimängimiseks. Otsekui lahus olid Bach ja Busoni, ja kui seda mõtet edasi arendada, siis Busonile jäi pianist seekord alla, kuid Adagiot kuulates usun Laurialat suurepäraseks Bachi-mängijaks.

Meie vähestest naisheliloojatest on A. Ellerhein-Metsala looming laiale auditooriumile veel õigupoolest tundmatu. Kontserdil kõlanud «In memoriam» on loodud 1985. aastal. Teosest jäid meelde romantilised harmooniavärvid, omapärased napid polüfooniavõtted ja karged, ehk rahvaviisidele tuginevad meloodiad, ning mis peamine — võimas emotsionaalne väljendusjõud. A. Kaasik ja R. Lauriala esitasid sonaadi süvenenud musitseerimise ja vaieldamatu mõttekaaslusega, kujundades kolmeosalisest teosest sugestiivsetest leinameeleoludest kirgastumiseni kulgeva veenva terviku. Väike lõpumärkus Filharmooniale — külalisesineja nime võiks kavalehel siiski õigesti trükkida.

TIIA TEDER

LÄTI LOOMELIITUDE PLEENUM

Märtsi lõpul toimus Läti NSV loominguliste liitude juhatuste ühispleenum teemal «Viini kohtumine. Inim- ja rahvuste õigused Lätis». Avasõnad ütles Läti Kirjanike Liidu esimees, Läti Rahvarinde loomise üks peamiseid initsiaatoreid Jānis Peters, sõna võttis Läti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees Anatoli Gorbunov, ettekandeid oli nii kutsutud ekspertidelt kui liitude liikmetelt. Tutvustamist vajab eelkõige ühispleenumil vastuvõetud deklaratsioon, avaldati 8. aprilli «Literatūra un Māksla» esiküljel. Selles on öeldud:

Läti NSV Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu algatusel toimus 30.—31. märtsil Riias vabariigi loominguliste liitude juhatuste ühispleenum. Külalistena võtsid sellest osa rahvusvaheliselt tuntud ja autoriteetsed teadlased, kirjanikud, ajakirjanikud ja kultuuritöötajad NSV Liidust ja välismaalt.

Tuginedes 15. jaanuaril 1989. a. vastuvõetud Viini kohtumise lõppdokumendile, ütlesid pleenumist osavõtjad välja oma arvamuse olukorrast Läti NSV-s inim- ja rahvuste õiguste aspektist. See dokument, mida võib pidada uueks arenguetapiks rahvusvaheliste suhete ajaloos, on alla kirjutatud NSV Liidu poolt ja ka Läti NSV nimel. Seepärast loeme oma kohuseks väljendada suhtumist sellesse rahvusvahelise tähtsusega dokumendisse ning välja öelda konkreetsed ettepanekud selle kohta, kuidas lähendada vabariigi tegelikku elu dokumendis sisalduvatele humaansetele seisukohtadele, rõhutada Läti NSV ja tema seaduste kohta rahvusvahelistes suhetes, lepingutes ja dokumentides.

30.—31. märtsi ühispleenum on jätk 1.—2. juunil 1988. a. peetud Läti Kirjanike Liidu juhatuse laiendatud pleenumile, mis oma resolutsioonides juhtis vabariigi üldsuse tähelepanu poliitilisele, majanduslikule, sotsiaalsele ja kultuurilisele kriisile, mis oli kätte jõudnud suveräänsuse kadumise tulemusena.

Ühendpleenum konstateerib: käesolevas resolutsioonis mainitud probleemide lahendamine, mis on NSV Liidu kogu ümberkujundamisprotsessi loomulikuks koostisosaks, toimub seni peamiselt endise totalitaarse riikliku režiimi liberaliseerimise, aga mitte ühiskonna ülesehituse järjekindla demokraatliku ümberkujundamise teel. Nagu annavad tunnistust hiljuti vastuvõetud seadused ja avaldatud NSV Liidu Ülemnõukogu seaduseprojektid, püüab keskus, NSV Liidu konstitutsioonis kuulutatud liiduvabariikide kui suveräänsete riikide staatust ignoreerides, endiselt määrata liiduvabariikide, sealhulgas Läti NSV poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut, samuti sidemeid teiste vabariikide, riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega. Selline praktika on viinud ja viib edaspidi konstitutsiooniliste konfliktideni vabariikide ja Liidu vahel, aga samuti satub vastuollu põhimõtetega, mis on väljendatud Euroopa julgeoleku ja koostöö konverentsi lõppaktiga ja mida veel kord kinnitas Viini kohtumine. Läti rahvuse enesemääramise õiguse realiseerimist pidurdab seniajani Läti NSV staatuse ja vabariigi kodakondsuse ebamäärasus. Täiel määral hakkavad ilmnema 40-aastasest majanduse ekstensiivarendamisest tingitud kontrollimata immigratsiooni tagajärjed. Vaatamata sellele, et Läti NSV võimaldab kultuuriautonoomia kõigile oma rahvusvähemustele, moodustavad denatsionaliseerunud inimesed rühmi, mis organiseeritult astuvad vastu läti rahvuse enesemääramise õiguse realiseerimisele, samuti teiste rahvusrühmade kultuuriautonoomia elluviimisele.

Samuti täpsustab ühispleenum Läti loomingulise ja teadusliku intelligentsi seisukohta küsimustes, mille arutamine on kavas NLKP KK pleenumil rahvusküsimustes.

Suveräänse, demokraatliku, parlamentaarse ja õigusliku Läti tulevikul nimel deklareerivad ühispleenumist osavõtjad:

Võttes arvesse, et igal rahvusel on õigus eksisteerida oma kodumaal piiramata pikal ajaloolisel perioodil, on Läti Vabariik, mis 1940. aastal liideti NSV Liidu koosseisu, vastavalt Läti NSV konstitutsioonile suveräänne riik ja sellisena omab õigust iseseisvalt täiustada oma seadusandlust eesmärgiga kindlustada ja edasi arendada Läti riiklust.

Me kutsume NSVL, SDV ja SLV valitsusi viivitamatult kuulutama Molotovi—Ribbentropi pakt augustist 1939. a., aga samuti sellega kaasnev protokoll rahvusvahelise õiguse jämedaks rikkumiseks, tühiseks selle allakirjutamise hetkest.

NSVL ja Läti NSV kõrgematel rahvasaadikute esindustel tunnistada tühiseks kõik seadused ja seadusandlikud aktid, mis on suunatud läti rahva enesemääramise õiguse ja Läti NSV suveräänsuse vastu.

Me toetame Viini kohtumise lõppdokumenti ja arvame, et sellele allakirjutanud NSVL võtab endale kohustuse kaitsta iga, ka Läti NSV, kodaniku õigusi vastavalt üldinimlikele väärtustele ja rahvusvahelise õiguse normidele.

Läti NSV konstitutsiooni on vaja lülitada punkt Ülemnõukogu inimõiguste alaste volinike institutsioonist.

Me kutsume vastvalitud NSV Liidu rahvasaadikute kongressi tunnistama stalinistlikud repressioonid inimkonnavastasteks kuritegudeks. Konkreetsetel kuritegudel inimkonna vastu ei saa olla aegumistähtaega.

Lõppdokumendi põhimõtted tuleb lülitada NSV Liidu ja Läti NSV seadusandlusse. Kõik seal väljendatud humaansed printsiibid peavad laienema liiduvabariikidele kui suveräänsetele nõukogude riikidele ning peavad realiseeruma NSV Liidu iga rahva hüvanguks, iga kodaniku huvides. Iga inimese, iga NSV Liidu rahvuse õiguste rikkumist, sealhulgas ka Läti NSV territooriumil, tuleb käsitleda kui Viini konverentsi lõppdokumendi vaimu ja kirjatähe rikkumist. Me peame vajalikuks luua spetsiaalne juriidiline komisjon Läti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juurde, mis peaks kontrollima vabariigis kehtivate seadusandlike aktide ja ametkondade normatiivaktide vastavust Viini kohtumise dokumendile, aga samuti tegema ettepanekuid nende muutmiseks.

Lõppdokument kohustab iga osavõtjariiki austama rahvuse enesemääramise õigust ja seega on aluseks Läti NSV õigusele võtta vastu seadused vabariigi kodakondsusest, läti keelest kui riigikeelest ja vabariigi suveräänsusest.

Läti NSV kodakondsus on alatine juriidilis-poliitiline side isiku ja Läti NSV vahel ning ei välju NSV Liidu kodakondsusest.

Läti NSV-l kui suveräänsel vabariigil tuleb koos teiste vabariikidega lahendada edasiste vastastikuste suhete küsimus.

Teha Loominguliste Liitude Kultuurinõukogule ülesandeks luua koordinatsioonigrupp, mis kindlustaks operatiivse teabevahetuse kõigi liiduvabariikide kõrgemate rahvaesindusorganite ja loominguliste liitude vahel liiduvabariikide konstitutsioonide ettevalmistamise kohta, et lihtsustada liidulepingu või -konstitutsiooni kooskõlastamist.

Vaja on välja töötada uus Läti NSV konstitutsioon, mille aluseks põhimõte, et läti rahval on õigus täiesti vabalt, ilma välise vahelesegamiseta otsustada oma sise- ja välispoliitilise staatuse üle ja oma äranägemise järgi teostada oma poliitilist, majanduslikku, sotsiaalset ja kultuurilist arengut.

Läti õigusriigiks muutmiseks vajalike eelduste loomise eesmärgil tuleb Läti NSV valitaval rahvasaadikute kongressil viivitamatult ära muuta kõik vabariiklike komiteede, ministeeriumide ja ametkondade instruktsioonid, mis on välja antud enne 1. jaanuari 1987. a.

Vabariigi isemajandamisele ülemineku vältimatuks eeltingimuseks on maa, maapõuevarade, sisevete, mandrilava, metsade, õhuruumi ja kogu riiklike organisatsioonide poolt majandustegevuse käigus loodud vabariigi territooriumil paikneva omandi kuulutamine Läti rahva omandiks.

Vaja on välja töötada kontseptsioon ökoloogiliselt ohutu ja teadusmahuka Läti rahvamajanduse loomulikuks arendamiseks, määrata kindlaks Läti reaalne koht rahvusvahelises ja vabariikidevahelises tööjaotuses ja turul.

Läti ökoloogilise olukorra teaduslikult põhjendatud normaliseerimine ja keskkonna regenereerimine on võimalik üksnes orgaanilises seoses kogu Balti regiooniga ning kooskõlas rahvusvaheliste keskkonnakaitseseadustega.

Riigi kohuseks on läti rahvuskultuuri säilitamine ja kõigi kultuurialaste algatuste toetamine, sealhulgas vabariikide- ja rahvusvahelise suhete vaba arengu tagamine eraisikutele ja organisatsioonidele, mida riik ei subsideeri (Läti Kultuuriühinqute Assotsiatsioon, PEN-klubi, Läti Olümpiakomitee jt.).

Igal kodanikul on õigus vabalt sõita Läti NSV-st välismaale ja tulla sealt tagasi.

Seadus peab garanteerima emigrantidele — endistele Läti kodanikele — või nende järglastele võimaluse tagasitulekuks ja eluks Lätis.

Soodustada iga rahvuskogukonna eneseteadvuse ja selle unikaalse kultuuri arengut Lätis, luua neile tingimused teabevahetuseks emakeeles ja teistes keeltes. Igakülgselt soodustada vastastikuseid kultuurisidemeid läti rahvuse ja rahvuskogukondade vahel. Tagada rahvuskogukondadele võimalus arendada kultuurisidemeid oma kaasmaalastega väljaspool Lätit.

Kategooriliselt tuleb kõrvale heita katsed kunstlikult nivelleerida Läti elanikke mingiks ilma rahvusliku identsuseta «venekeelseks» elanikkonnaosaks.

Tagada tõeline südametunnistuse vabadus, õigus pöörduda usu poole, õigus vabalt propageerida nii religioosseid vaateid kui ka ateismi.

Tunnistada kirik ja usuorganisatsioonid omandiõiguse subjektideks.

Austada vanemate õigust anda oma lastele kõlbelist ja religioosset kasvatust vastavalt oma veendumustele, lubada usuorganisatsioonidel avada õppeasutusi.

Vastavalt rahvusvahelisele keelepraktikale on riigikeel suveräänsuse väljendajaks ja riikluse tunnuseks. Läti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik on läti rahvuse riik ja selle riigikeeleks saab olla üksnes läti keel. Igasugust vahelesegamist läti rahvuse siseasjadesse, sealhulgas keeleküsimustesse, tuleb vaadelda kui rahvusvahelise õiguse jämedat rikkumist ja läti rahva enesemääramise õiguse piiramist.

Mitte lükata edasi Läti tingimustele vastava humaanse haridussüsteemi loomist, mis rajaneks rahvuslikel traditsioonidel, detsentraliseerimisel, kõrgkooli autonoomial ja laialdasel rahvusvahelisel haridusalasel koostöö õppe- ja teadusasutuste tasemel, samuti eraisikute vahel.

Uurida ja laialdaselt arutada rahvusvahelisi inimõigusi puudutavaid dokumente.

Lähtudes õigusest intellektuaalsele omandile, võivad ühiskondlikud organisatsioonid ja asutused, aga ka üksikisikud vabalt saada, paljundada ja levitada erinevat laadi informatsiooni. Tunnistada loominguliste töötajate õigust saada igasugust informatsiooni, mis on vajalik teaduslikuks ja loominguliseks tööks.

Vaja on kehtestada vabariigi kõrgeima rahvaesinduse kontroll Siseministeeriumi, Riikliku Julgeolekukomitee, Kaitseministeeriumi asutuste üle, mis põhineks antud asutuste kohustusel esitada oma tegevuse kohta ammendav teave.

Tagada kodanikele ammendav teave nende asutuste tegevuse kohta, välja arvatud see, mis sisaldab riiklikku saladust.

Konstitutsiooniliselt kindlustada Läti NSV kodanikele võimalus sõjaväeteenistuseks territoriaalsetes sõjaväeosades või regionaalses sõjaväeringkonnas; aga samuti õigus usulistel ja moraalsetel kaalutlustel valida sõjaväeteenistuse asemel halastusteenistus (analoogilistel alustel).

Lõpetada süüdimõistetud Läti NSV kodanike viimine karistuse kandmiseks teistesse vabariikidesse, aga samuti kriminaalkurjategijate toomine karistust kandma Läti NSV-sse; teiste vabariikide kodanikke pärast karistuse kandmist mitte kirjutada sisse Läti NSV-sse.

Ravi-tööprofülaktooriumid anda üle Tervishoiuministeeriumi alluvusse.

* * *

Läti NSV loomingulised liidud kutsuvad seaduslikul teel valitud NSV Liidu ja Läti NSV kõrgemaid esindajaid ning valitsust tegema kõik vajalik selle deklaratsiooni elluviimiseks ja väljendavad valmisolekut anda praktilist abi selles tegevuses.

* * *

Pleenum otsustas saata käesoleva deklaratsiooni kõigi Euroopa julgeoleku ja koostöö nõupidamisest osavõtnud riikide valitsustele.

MEIE KÜLALISI

Eile õhtul oli linnahallis suur võimlemispidu, mille tegid eriti huvitavaks külalised Stockholmist — nimekast Idla-keskusest. Kui Ingrid Idla veebruaris seda ühisesinemist ette valmistamas käis, oli meiegi ajakirjanduses üle hulga aja juttu tema Isa algatatud võimlemiskoolist, mis nüüd üle ilma tuntud. Vestlesime põgusalt INGRID IDLAGA.

■ Nüüd on Idla-keskuse esindusrühm Tallinnas. Kas otse Istanbulist?

Ei, vahepeal saime paar nädalat kodus olla. Meie võimlejad on ju amatöörid — mitmed on üliõpilased, mõned juba õpetajad, mõned käivad alles gümnaasiumis. Rootsis on aga uus seadus, et koolist ei anta kergesti vabaks. Seepärast saame sõita vähem, kui esinemiskutseid tuleb. Leiame ka ise, et koolitöö peab ikka eeskätt käima. Aga ka reisimine arendab. Siiasõitu toetas üldine huvi Eesti vastu — meie tütarlastelt oodatakse gümnaasiumides ja ülikoolides loenguid siinse elu kohta. Ja muidugi on neiud ka ise Tallinnast kohutavalt huvitatud: tahavad näha miljööd, kus isa töö alguse sai.

■ Kas rühmas on ka eesti neide?

Kahjuks ei saanud meie kaks eesti tütarlast seekord kaasa tulla. Aga järelkasvus on meil väga palju eesti õpilasi. Praegu peavad nad veel kasvama ja õppima, aga 3—4 aasta pärast on meil üks täiesti eesti grupp.

■ Idla-meetod ei ole meil laialt tuntud. Kas saate seda võrreldа siin levinud aeroobika ehk nn. võhmvõimlemisega?

Ongi õige öelda võhmvõimlemine, sest see ei anna muud kui konditsiooni, arendab keha väga ühesuunaliselt. Vaatasin ETV-s võimlemist, aeroobikat siis. Ka ühe muutumatu rütmi kasutamine on vale — peab olema kontraste nii liikumises kui ka muusikas. (Nii on meie muusikapangas palju ema tehtud seadeid eesti rahvamuusikast; näiteks teavad kõik meie õpilased, mis on «labajalg».) Ja see riietus seal juures — enam pole tervise peale mõeldud, vaid hoopis võõrad komponendid nagu bisness on juurde tulnud.

Isa meetodi kohta on öeldud, et see ühendab spordi kunstiga. Meie töö on üles ehitatud nii, et ükski tund ei ole teisega sarnane. Kui keha on hästi läbi töötatud, tahab ta ikka raskemaid ülesandeid. Ja kui oskused on juba päris kaugele jõudnud, läheneb meie võimlemine juba tantsulisele vormile. Idla-meetodi kõige kõrgemat taset näitabki meie esindusrühm.

■ Linnahallis toimunust kõik paratamatult osa ei saanud. Kas on veel võimalusi meetodiga tutvuda?

Nendel päevadel annab minu õde eesti õpetajatele seminari. Ja kirjastusel on kavas õpik välja anda. Samuti on isa 90. sünniaastapäevaks 1991. a. «Eesti Raamatul» plaanis tema monograafia. Sellega on palju tööd teinud dots. A. Tiik, ka D. Normet. Palju on kogunenud mälestusi isa endistelt õpilastelt. Pärast minu esinemist «Reklaamiklubis» oli helistajaid — mulle võõrad inimesed, kellel on mälestusi isast. Palusin need üles kirjutada. Sellest tuleb huvitav raamat.

TA SÜNDIS SIISKI

— võisid suure rahuldustundega nentida 14. aprilli õhtupoolikul Tartu Kirjanike Majja kogunenud. Ajakirja «Akadeemia» toimetus, toimetuse kolleegium ja veel mitmed asja edendanud inimesed tähistasid «Akadeemia» esimese numbri valmimist, käest käfte käisid selle kaks signaaleksemplari. Oli tõepoolest ülev tunne sirvida ühena esimestest nii ammu ihaldatud ja meie kultuurile, eriti aga Tartu akadeemilise haritlaskonna eneseteadvusele nii hädavajalikku ajakirja. Olgu ta pealegi trükitud kehvale paberile ja köidetud kõige madalama kvalifeediga õhukeste kartongkaante vahele. Eks selles meie kultuuri järjekordselt nähtavale seatud vaesuses-viletsuses-armetuses ole midagi hetkele iseloomulikku, midagi nii häbiväärset, et sellest lihtsalt tuleb üle saada.

Aga «Akadeemia» on olemasl Esimese numbri sünnipäev peeti akadeemiliselt väärikas ja tagasihoidlikus, isegi tõises õhkkonnas. Peatoimetaja Ain Kaalep, asetäitja Hando Runnel ja osakondade toimetajad kõnelesid järgmise kolme, juba kuju võtva numbri sisust ja kaugematestki kavatsustest. Räägiti üksiknumbri kompositsiooni probleemidest, analüüsiti kujundust, genereeriti uusi ideesid.

Küsisin kirjastuse «Perioodika» Tartu esindajalt Rein Kärnerilt, kuidas tema nägemist mööda on ajakirja toimetuse loomine ja käivitamine kulgenud. Ta arvas, et enam-vähem normaalselt, ainult et temal endal on töö veel pooleli — see hakkab ühele poole saama siis, kui toimetusel ruumid käes ja sisustatud. (Praegu töötatakse ajutiselt ühetoalises korteris.) Vastutaval sekretäril Indrek Udel oli lisada, et toimetamiskogemused on siiski veel napid, nii et trükikoda tülitati esimese numbriga ehk ülearu palju. Aga trükkalitel jätkunud küllaga vastutulelikkust ja kannatlikkust, eks tundnud nemadki ennast tähtsas asjas kaasosalistena.

«Akadeemia» niisiis ilmub, toimetus tegutseb, Tartu on saanud juurde tähtsa kultuurikolde. Ometi... miks ei võinud see sündmus aset leida juba veerand sajandit tagasi — idee oli siis päevakorral. Miks kulus selleks nüüdki mitmete inimeste vaevanägemist enam kui kahe aasta vältel? Kas tõesti pole rohtu, mis avitaks selle lubava-käskiva-keelava süsteemi inertsuse ja kohmakuse vastu? Need küsimused ei peaks jääma vastamatutena õhku rippuma nüüd, mil ühelt poolt on lähenemas IME-ajastu algus, teisalt aga on viimase aasta vältel selgunud, et tuleks hakata välja andma veel vähemalt kümmekonda eri ajakirja.

HENN-KAAREL HELLAT

KRISTJAN RAUA

nim. kunsti aastapreemiad

Peeter Mudist. Nelikmaal «Ümber Eesti. Hirm. Paanika. Rävala või Kabala».
Raul Meel. Sari «Aknad ja maastikud».
Leonhard Lapin. Mütoloogilise ainese käsitlemise eest 1988. a. loomingus.
Mai Järmut. 1988. a. personaalnäituse eest.
Noore kunstniku aastapreemia sai Raul Rajangu ja noore kriitiku aastapreemia Vappu Vabar.

PEETER MUDIST

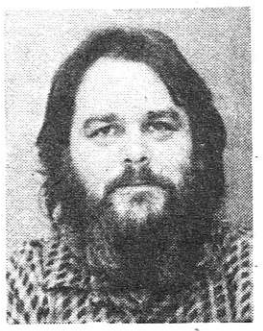

RAUL MEEL

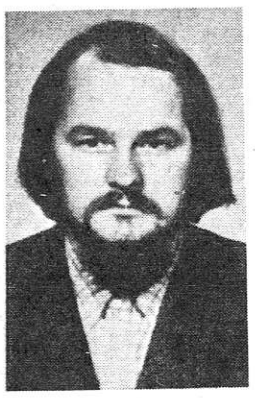

LEONHARD LAPIN

MAI JÄRMUT

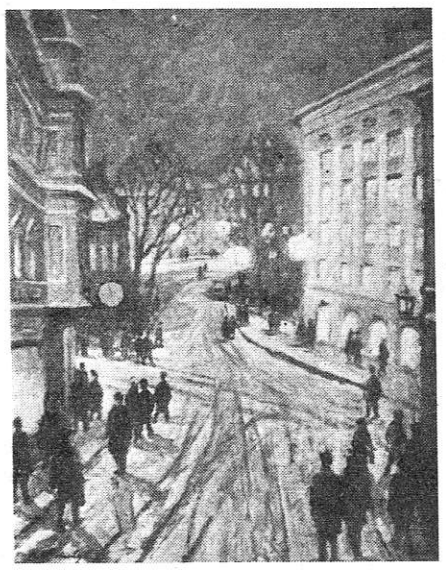

Konrad Mäe medal maastikumaali eest anti Agu Pihelgale maali «Talvine Tallinn» (1988) eest.

TEISED MEIST

Moskvas hakkas ajalehe «Pravda» väljaandel ilmuma uus ühiskondlik-poliitiline populaarteaduslik illustreeritud kuukiri «Rodina» («Kodumaa»). «Meie juhtmõte on: ajaloo kaudu tänapäevani.» Nii on toimetuse kolleegium pealkirjastanud oma pöördumise lugejate poole. Temaatika ongi peamiselt ajalooline, on avaldatud pikk lugu S. Kirovi mõrvamise asjaolude kohta.

Eesti lugejale võiks huvi pakkuda, et uus ajakiri avaldab kuueleheküljelise fotoreportaaži «Rindejoone otsinguil» Eesti Rahvarinde asutamiskongressilt. Reportaaž algab ajakirja esikaane siseküljelt, alles seejärel tuleb tiitelleht. Fotod on Juri Kozõrevilt. Tunneme neil ära Edgar Savisaare, Heinz Valgu, Vaino Väljase ... Vladimir Larini objektiivne ja heatahtlik tekst lõpeb sõnadega: «Ma usun: Rahvarinne valib õige tee.»

Kohtuti USA ajaloolasega

Ühingu «Teadus» Tallinna linnaorganisatsiooni korraldamisel ja ajaloodoktor Peeter Varese vahendusel toimusid kohtumised 13. aprillil k. a. Teadus-tootmiskoondises «Elektrotehnika» ja 14. aprillil RPI «Eesti Projekti» saalis (Lenini pst. 8) laiale kuulajaskonnale USA ajaloolase Robert C. Tuckeriga. Sovetoloogi isiklike mälestuste põhjal kuulati loengut Stalinist ja stalinismist.

Algab Halliste kiriku ehitus

28. aprillil 1959. a. hävis Halliste kirik tules. Nüüd — täpselt 30 aastat hiljem — 28. aprillil 1989. a. alustatakse Halliste kiriku uuesti ülesehitamist. Sellel päeval kell 15 toimub Hallistes pidulik nurgakivi panek ja mälestustahvli avamine. Kõnelevad Viljandi rajooni juhid ja kiriku esindajad. Esinevad koor ja puhkpilliorkester.

RIHO PÄTS 90

Eesti NSV Heliloojate Liit, Tallinna Riiklik Konservatoorium ja Eesti NSV Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut korraldavad 25. IV 1989. a. algusega kell 10 Heliloojate Maja saalis (Tallinn, Lauteri 7) helilooja professor Riho Pätsi 90. sünniaastapäevale pühendatud seminari teemal «Riho Päts eesti koolimuusikas».

Esinema on palutud helilooja endised kolleegid ja õpilased — tunnustatud muusikaõpetajad ja -teadlased — TRK professor, pedagoogikadoktor Heino Rannap, professori kt. Ants Sööt, helilooja tütar, ENSV teeneline õpetaja Leelo Kõlar, TPedI dotsent, pedagoogikakandidaat Maie Vikat, ENSV teeneline õpetaja Vaike Vaide ja õpetaja-metoodik Koit Kirber. Muusikateadlane Helju Tauk jagab R. Pätsi mälestusi isolatsiooniperioodist.

Riho Pätsi heliloomingut esitavad ENSV rahvakunstnik Urve Tauts, Kelli Kõlar, TRK naiskoor Ene Kangroni juhatusel, Tallinna Koolinoorte Segakoor Arvo Saare juhatusel ja lastekoori «Ellerhein» II—IV klasside ettevalmistuskoor Anneli Mäeotsa juhatusel.

TPedI esteetilise kasvatuse kateedri vanemõpetaja KAI SÕITJA

EK Kultuurifond

EK arvele 702101 Elamu-Sotsiaalpangas on annetatud:

Eesti Rahva Muuseumile: Viljandi Metsakombinaat 1000; kirjastuse «Perioodika» honorarid: Küllo Arjakas 5, P. Pink 3, E. Puusalu 17.15, T. Rosenberg 8, K. Kirme 79.95, Reinmaa 28.87; ajalehe «Edasi» honorarid: E. Kask 4, I. Press 1.50, I. Pärn 1, E. Voka 1, V. Press 14.77, V. Vilson 4.92; EKP KK Kirjastuse honorarid: J. Pool 3, P. Jalakas 8.

Vabadussõjas langenute mälestussamba taastamiseks Rakvere: F. Tipner 50; **Viru-Nigulas:** F. Tipner 50. Annetatud 26. oktoobril 1988. a.

Eesti Kultuurifondi: J. Novosjolova 70.31.

Stalinismiohvrite mälestuse jäädvustamiseks: tekstiilivabrik «Punane Koit» 2000.

Üleliidulisele ühingule «Memoriaal»: Tallinna 52. kk. 35.

Emakeele ausambale Kadrinas: Rakvere kirjandusklubi kuulajad 89.

Eesti Talurahva Muuseumile: J. Valk 10.

K. Pätsi ausambale: EKP KK Kirjastuse honorarid: K. Arjakas 3.70, K. Esta 8.

Lembitu ausambale: Viljandi Metsakombinaat 1000.

C. R. Jakobsoni mälestussambale: Viljandi Metsakombinaat 1000.

«Eestimaa laul '89» toimkonnale: t/k. «Norma 217.75.

Igor Severjanini mälestussambale: M. I. Kalinini nim. Elektrotehnika Tehas 1000.

Võro keele ja kultuuri fondi: Võru kolhoos 200; Ü. Tootsen 14.

Kalevipoja ausambale: tekstiilivabrik «Punane Koit» 2000.

Leningradi kooperatiiv «Galerii» Nekrassovi 6 pakub meie maalijatele ja graafikutele soodsat võimalust osaleda oma töödega k. a. maikuus galerii näitusmüügis, soovijail helistada EK-i tel. 60 13 53, samas ka tööde vastuvõtt.

NB! **Tartu autorid!** Eesti Kultuurifondil on plaanis organiseerida Tallinnas Kodulinna Majas vanalinna päevade ajal 3.—10. juunini k. a. kunstioksjon Tartu kunstnike töödest. Teeme ettepaneku oksjoni tulud annetada Tartu Kunstiühingu kassasse. Tööde esialgne vastuvõtt on Tartu Kunstnike Majas, info R. Toomperelt tel. 71 897, Eesti Kultuurifondi info tel. 60 13 53.

Eesti Muuseumiühing

Eesti Muuseumiühing, mis asutati 15. nov. 1988. a., pidas 18. aprillil k. a. oma täiskogu teist istungit. Ühing loodi muuseumialase töö edendamiseks Eestis, muuseumitöötajate professionaalse taseme tõstmiseks, muuseumide huvide ja nende töötajate kutsehuvide kaitseks majanduslikku, ideoloogilise ja poliitilise surve eest. Ühingusse võivad astuda kõikide Eesti muuseumide töötajad.

Istungil kinnitati ühingu põhikiri, moodustati 25-liikmeline volikogu ja revisjonikomisjon. Muuseumiühingu esimeheks valiti Tartu Riikliku Ülikooli Zooloogiamuuseumist Tõnu Pani.

VIRVE RAIDLA

MALEKOMMENTAAR

AEG MALET MÄNGIDA...?

1856. aastal hüüatas Nekrassov:

Не время в шахматы играть
Не время песни распевать

Praegu on säärane aeg, et neid sõnu võib ette kujutada unes viskleva inimese käheda karjatusena pimedasse õhe. Ometi mängime päeval maleturniire, teeme kõike, mida oleme alati teinud, ja veel rohkemat, sedagi, mida alles nüüd teha saame, — näiteks sünnitame õhinal iluduskuningannasid. Küllap kuulub see XX sajandi lõpu juurde, on hädavajalikuks psühhofarmakoniks. Sealsamas, istud kohalikus turniirisaalis, aga mõtted kanduvad meie hiidriigi lõunapoolsesse õnnetusse malemetropoli.

Tehkem lühidalt. Siiras kiitus Lembit Ollile! Mitte ainult resultaadi pärast, minu arust nimelt sellepärast, et ta on nagu vabanenud mingist sisetakistusest, et tema originaalne talent näib hakkavat särama täies jõus. Ootustekohaselt esines kodupubliku ees Jaan Ehlvest. Positsioon kohustab, Ehlvest on jõudnud juba nende hulka, kellelt nõutakse mitte lihtsalt head, vaid väga head tulemust.

Teises grupis pakkus huvi eelkõige oma meeste kahe generatsiooni konkurents. Kommentaari kirjutamise ajal polnud tabel veel täidetud, kuid igal juhul olid noored mängijad suutnud esitada selge pretensiooni: väravad nende ees tuleb laiemalt avada!

Aus tunnustus organisaatoritele. Meid piirab ju ikka money. Tähendab, selle puudumine. Sedapuhku tekkis tõrkeid ka n.-ö. siseturul, päev enne algust polnud päris selge, kes mängib, kes mitte. Lõpuks saime siiski XII kategooria turniiri, mis lööb kõik senised näitajad. See ei luba küll väita, et tegemist oleks varasematest tugevama turniiriga. Oli aeg, mil siinsamas laval mängisid korraga Tal, Spasski, Bronstein, Polugajevski, noor Andersson, noor Timman, Keresest rääkimata. Lugu on lihtsalt selles, et ka malekoefitsiendid pole igipüsivad suurused, liiguvad nagu rahad ja palju muudki — devalveerimise suunas. Kõigest hoolimata: «Tallinn '89» vastab igati praegusele rahvusvahelisele standardile.

Barcelonas on kohe lõppemas selle aasta esimene, üldse aga neljas MK-turniir. Publiku pani kihama Kasparovi raske start. Pole midagi imestada, maailmameistril on üldse raske. Alles võttis ta naise, turniiri ajal suri vanaema, talle väga lähedane inimene. Turniiri alguses kaotas ta Jussupovile ühe eksisammu tõttu partii, mis oleks muidu võinud minna male kullafondi.

Kõige olulisem, Kasparov on oma maleuuenduslikul teel sattunud ummikrajale. Selle põhjalikuks hindamiseks puudub piisav informatsioon, ühteist olen siiski kuulnud, mille pinnal püüan alljärgnevalt ka püsida. Maailmameistri konflikt üleliidulise spordikomiteega kestab, ja mõnede asjatundjate arvates vähemasti esialgu talle ebasoodsalt. Tõsi, Administratiivse Süsteemi kogupauk «Sovetski Spordis» läks tühja, riivas ametkonda ennast. Nõnda protesteeris Bubka, kelle nimi oli selle artikli alla surutud. Nõrdimust olevat avaldanud teisedki spordikuulsused (Rodnina, Salnikov). Kasparov ise ei maksvat enam komiteele sundandamit. Kuid teda kritiseeritavat nüüd juba päris kõrgel. Aktiivselt tegutseb tema endine patroon, varsti 78-aastane Botvinnik, kellel vaieldamatu ülemaailmne autoriteet. Nähtavasti tuleb Kasparovile kahjuks ka tema enda ekspansiivsus, Läänes eelistatakse maleski peent diplomaatiat! Seetõttu on tšempion kaotamas toetajaid isegi Suurmeistrite Assotsiatsiooni tuumikust, kes paari aasta eest koos temaga malebürokraatia vastu ülestõusu korraldas.

Kirjastus «Fizkultura i Sport» annab 1989. aasta lõpuks välja Kasparovi «Muutuste lapse» venekeelse tõlke, mida autor olevat veel täiendanud. Küllap siis kõmu haihtub, küllap siis pääseme lähemale maailmameistri tegelikele taotlustele. Muide, väike kõrvalepõige. Moskvas toimub lõhenemine ka malekirjanduslikul rindel. Omaaegne üleliidulise föderatsiooni esimees suurmeister Averbach toetab Kasparovi liini. Ametilt on ta ajakirja «Šahmatõ v SSSR» peatoimetaja. Teise liini esindajad olevat üritanud tema elu kibedaks teha. Nüüd siis liitusid spordikirjastuse maletoimetus ja seesama ajakiri, Averbach aga pole seal enam pealik, ei saa talle ka nomenklatuurselt varba peale astuda . . . .

Võitlus jätkub. Ja olgu kuidas meie isiklike sümpaatiatega on, raudse voorusevöö kaudu saavutatud üksmeel rahuldab vist üksnes neid, kellele see muretu eksistentsi eeltingimuseks.

Rahu pole ka koduste mändide all. «Spordilehes» avaldatud intervjuu on tekitanud elevust nendegi hulgas, keda male muidu külmaks jätab. Võimalik, et mõni sõna oli seal tõesti liiga äge. Võimalik, et mõne fakti ümber annab vaielda. Vaieldamatu: need nn. maleametnikud on läbi aastate ikka asja eest väljas olnud, nad pole sugugi paharetid nagu «lihtsad mängijad» pole inglid. Tuum on minu meelest hoopis milleski tähtsamas. Mati Hint kirjutas siinsamas SV-s halastamatuse sündroomist, meie minevik on meile pärandanud neid sündroome lausa ridamisi. Üks rängemaid peaks olema võimu- või toolisündroom. Aastakümneid on otsustanud mitte inimene, vaid tool, kus ta istub. Edasi võiks rääkida ka vastutamatuse või eetilise hoolimatuse sündroomist.

See pole muidugi mingi uudis, ometi tundub, et kipume sihukest sündroomi nägema rohkem kusagil kõrgel ja kaugel, tegelikult aga on tema kandjad meie kõrval või otse keskel. Ka nende hulgas, kes täitsa omad poisid, kes sügaval stagnaajalgi armastasid rääkida anekdoote Brežnevist.

Võimusündroomi küüsist ei saanud pääseda tagasihoidlik malegi, nagu kõik spordialad, nagu kõik meie kitsad või ka laiad elualad. Seetõttu ei tasukski vaielda, vastuolu toolisistujate ja püstiseisjate vahel on vältimatu, praegune juhuslik konflikt on lihtsalt selle tagajärg. Rumal oleks nõuda, et istujad tuleks nüüd püsti käsutada ja mõni seisjatest sinna asemele pista.

Just äsja kuulsin, et ülikooli juures on taastatud Akadeemiline Maleselts. Kuulsin midagi veel põnevamat: Paide meestel olevat plaanis mingisuguse maamaletajate liidu loomine, millest võiks kujuneda tõesti paljutõotav alternatiivne variant. Tulemas on ka Eesti Maleliit.

Tegudega, mitte jutuga toolisündroomi vastu!

VALTER HEUER

AUNIMETUSI

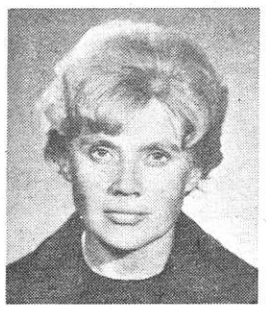

Eesti NSV teeneline teadlane INGE UNT, TRÜ pedagoogika kateedri professor.

ÕNNITLEME

LEMBIT ANDRESEN, TPedI pedagoogika ja psühholoogia kateedri professor, pedagoogikateaduste doktor. Saab 22. aprillil 60-aastaseks.

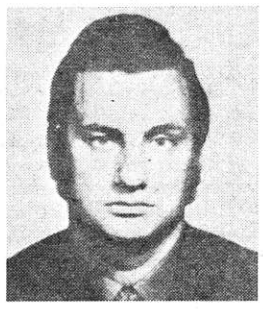

AARNE MESIKÄPP, graafik. Saab 22. aprillil 50-aastaseks.

ÕIENDUSED

«Sirbis» (nr. 15) avaldatud «Telekommentaaris» lugeda doktor Kroonmanni osatäitjaks Enn Kraam (mitte Enn Klooren).

*

Eelmises «Sirbis ja Vasaras» ilmunud teatesse «Baltisaksa Kultuuri Seltsis» on sattunud paar eksitavat viga. T. Helbi ettekande teema oli «Saksa mõjud eesti keelele ja selle kirjeldusele». H. Rätsepa uurimistulemuste põhjal saksa päritoluga eesti sõnatüvesid käsitledes märkis esineja muu hulgas, et alamsaksa laene on 14%, üiemsaksa laene 15% ja kindlaid baltisaksa laene **ca** 1% kõigist eesti sõnatüvedest — nii laen- kui ka omatüvedest kokku. Seega on peaaegu iga kolmas eesti sõnatüvi saksa päritoluga. Niisiis on 5. lause sulgude sisu vale, seal peaks seisma: (14% kogu keele sõnavarast). Palume vabandust toimetuse ja autorite nimel.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse aktiivse tegevuse eest naisliikumises väärisid Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja mitmed naisliikumise aktivistid, nende seas Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse hariduse, kultuuri ja tervishoiu osakonna juhataja asetäitja **Miralda Gebruk,** EKP Valga Rajoonikomitee raamatukoguhoidja **Endla Rogenbaum** ja EKP Keskkomitee ideoloogiaosakonna juhataja esimene asetäitja **Silvi-Aire Villo.**

● Kauaaegse kohusetruu töö eest Tallinna Helikassetitehase Heliplaadistuudios sai stuudio seadistaja **Joann Juštšukk** Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti Ametiühingute Nõukogu aukirja.

● Eesti NSV Riikliku Kultuurikomitee aukirja pälvisid:
— kauaaegse, viljaka ja kohusetruu töö eest kirjastussüsteemis ja ajakirjanduses ning seoses seitsmekümnenda sünnipäevaga kirjastuse «Perioodika» tootmisgrupi juhataja, Eesti NSV teeneline ajakirjanik **Elmar Niitim;**
— kauaaegse kohusetruu töö eest Vabariikliku Raamatukaubastu süsteemis Eesti Bibkollektori direktor **Asta Kalm;**
— kauaaegse kohusetruu töö eest kinosüsteemis vahendusfirma «Meedium» Merebaasi toimetaja **Julia Kudrina.**

● Aktiivse osavõtu eest laulu- ja tantsupidudest ja seoses 25. tegevusaastaga pälvis **Vabariiklik Noorte Viiuldajate Ansambel** Eesti NSV Üldlaulupeo Peakomisjoni aukirja.

KIRJANIKE MAJA, Harju 1

Kolmap., 26. IV kl. 21 **Priit Aimla valikkava heliplaadistamine autori osavõtul ja Jüri Aarma kaastegevusel** (Heliloojate Majas, Lauteri 7).

Piletid Kirjanduse Propaganda Büroost, Harju 1 II korrus tööpäeviti kl. 13—16.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 21. IV reserveeritud etendus; laup., 22. IV kl. 19 **«Krahv Luxemburg»;** pühap., 23. IV kl. 12 **«Pähklipureja»,** kl. 19 **«Maskiball»;** esmasp., 24. IV kl. 19 **«Kabaree»;** kolmap., 26. IV kl. 19 **«Traviata»;** neljap., 27. IV reserveeritud etendus; reedel, 28. IV kl. 19.30 **«Reigi õpetaja».**

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 21. IV kl. 19 **«Teekond Mekasse»,** kl. 19 **«Õnnelikud päevad»** (väikeses saalis), kl. 19 **«Merre vajunud saar»** (Pärnu «Endlas»); laup., 22. IV kl. 19 **«Teekond Mekasse»;** pühap., 23. IV kl. 12 **«Mary Poppins»,** kl. 19 **«Merre vajunud saar»** (reserveeritud), kl. 19 **«Õnnelikud päevad»** (väikeses saalis); teisip., 25. IV kl. 19 **«Maria»,** kl. 19 **«Haigete laste vanemad»** (väikeses saalis); kolmap., 26. IV kl. 19 **«Teekond Mekasse»,** kl. 19 **«Öli»** (väikeses saalis); neljap., 27. IV kl. 19 **«Minek»,** kl. 19 **«Tuul Olümposelt tuhka tõi»** (väikeses saalis); reedel, 28. IV kl. 19 **«Teekond Mekasse»,** kl. 19 **«Haigete laste vanemad»** (väikeses saalis).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 21. IV kl. 19 **«Tango»** (väikeses saalis); pühap., 23. IV kl. 12 **«Skangpoomijad»** (suures saalis), kl. 17 **«Kratimäng»** (suures saalis), kl. 19 **«Toatüdrukud»*** (väikeses saalis); esmasp., 24. IV kl. 19 **«Maarjamaa»** (väikeses saalis), kl. 19 **näitlejatund: «Tumm teener»** (TRÜ klubis), kl. 20 **«Tango»** (Tartu Noortemajas «Sõprus»); teisip., 25. IV kl. 19 **«Maarjamaa»** (väikeses saalis), kl. 19 ja 21 **näitlejatund: «Tumm teener»** (TRÜ klubis), kl. 20 **«Tango»** (Tartu Noortemajas «Sõprus»); kolmap., 26. IV kl. 19 **«Maarjamaa»** (väikeses saalis), kl. 20 **«Tango»** (Tartu Noortemajas «Sõprus»); neljap., 27. IV kl. 19 **«Toatüdrukud»*** (väikeses saalis), kl. 19 **«Skangpoomijad»** (suures saalis); reedel, 28. IV kl. 19 **«Maarjamaa»** (väikeses saalis).

* Alla 16 aasta keelatud.

RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 21. IV kl. 19 **«Naiste laud «Jahisaalis»»;** laup., 22. IV kl. 12 ja 14 **«Kadunud aabitsa saladus»** (Kohtla-Järve Noorsooteatri etendus), kl. 19 **«Žanna»;** pühap., 23. IV kl. 12 **«Meie koolis on kõik korras»;** kolmap., 26. IV kl. 19 **«Teatrifantaasiad»;** neljap., 27. IV kl. 19 **«Sisalik».**

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 21. IV kl. 19 **«Selge-Sompus-Tuuline»;** laup., 22. IV kl. 19 **«Revident»,** kl. 19 **«Kontrabass»** (Rakvere Teatris); pühap., 23. IV kl. 12 **«Mäng lossis»,** kl. 19 **«Väike nali väikses saalis»** (E. Baskini huumoriõhtu, viimast korda Tallinnas); reedel, 28. IV kl. 19 **«Emigrandid»,** kl. 19 **«Selge-Sompus-Tuuline»** (Pärnu «Endlas»).

ENSV RIIKLIK NUKUTEATER

Pühap., 23. IV kl. 12 **«Lumemuinasjutt»,** kl. 17 **«Pessi ja Illuusia»;** esmasp., 24. IV kl. 19 **«Ninasarvik»** (täiskasvanutele); neljap., 27. IV kl. 12 **«Koll Kalli»,** kl. 19 **«Herakles ja Augeiase tall»** (esietendus täiskasvanuile).

KÜLALISETENDUSED **«Meie majas»:** teisip., 25. IV kl. 11 Juuru km-s, kl. 16 Alu EPT klubis; kolmap., 26. IV kl. 11 Valgu km-s, kl. 15 Järvakandis; neljap., 27. IV kl. 13 Türi km-s, kl. 16 Alliku klubis; reedel, 28. IV kl. 12 Kehtna NST klubis, kl. 16 Rapla 2. kk-s.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 21. IV kl. 19 **«Aeg tulla, aeg minna»;** laup., 22. IV kl. 12 **«Bambi»,** kl. 19 planeeritud esietendus; pühap., 23. IV kl. 12 **«Miki-Hiir tondilossis»,** kl. 19 **«Tormide rand».**

KONTSERDISAALIS: pühap., 23. IV kl. 19.30 **«Mõrv katedraalis».**

PÄRNU TEATER «ENDLA»

Laup., 22. IV kl. 19 **«Saturnuse lapsed»;** pühap., 23. IV kl. 12 **«Frode ja kõik teised rüblikud»;** esmasp., 24. IV kl. 19 **«Lood Viini metsadest»;** teisip., 25. IV kl. 19 **«Vaheliku vapustused»;** kolmap., 26. IV kl. 19 **«Aed»;** neljap., 27. IV kl. 19 **«Saturnuse lapsed».**

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Pühap., 23. IV kl. 19 **«Charley' tädi»** (plan. esietendus); esmasp., 24. IV kl. 19 **«Side»,** kl. 14 **«Sinder-Vinder»** (Draamateatris), kl. 19 **«Kaardiväeohvitser»** (Draamateatris); teisip., 25. IV kl. 19 **«HEA» ehk «Hirmus Eesti Asi» ehk «Rahvarinne, tegutse!»** (viimast korda), kl. 14 **«Sinder-Vinder»** (RAT «Estonias»), kl. 19 **«Kaardiväeohvitser»** (RAT «Estonias»); kolmap., 26. IV kl. 19 **«Charley' tädi»;** neljap., 27. IV kl. 19 **«Iha jalakate all».**

HUUMORIÕHENDUS «AARA»

Laup., 22. IV kl. 19 **kupleeans. «Talong» show-programm «Halibuli-lei»** (Kilingi-Nõmme km-s); pühap., 23. IV kl. 16.30 **«Talong»** (Viljandi km-s), kl. 20.30 (Suure-Jaani km-s); teisip., 25. IV kl. 20 **ans. «Ukulele» anekdootide ja lorilaulude parlevuu** (Väike-Maarja km-s); kolmap., 26. IV kl. 11 ja 13 **«Tädi Lia stereomuinasjutud»** (Keila km-s); neljap., 27. IV kl. 20 **«Talong»** (Kunda tsemenditehase klubis).

«RAMETO» ja «AARA» APRILLIÕHTUD Mustamäel (Sütiste tee 21): reedel, 21. IV kl. 19 **«Näkid tõttavad õisele rongile»** ehk Vetemaa kohtub Kallasega, publikust rääkimata; laup., 22. IV kl. 18 **«Õhtu «Herilase» seltsis»;** pühap., 23. IV kl. 15 **«Pärastlõunahuumor tervele perele».** Ellu Puudist, Hans Hindpere, multifilmid, kl. 19 **«Pirnid ja pärlid Eesti suurimast naljakogust».** Kohal ka omanik Ivar Kallion, Sulev Nõmmik, Kärna Arni ja teised näitlejad; esmasp., 24. IV kl. 19.30 **«Naine või auto?»** Targutab Kirill Teiter; teisip., 25. IV kl. 19 **«Vallatud värsid naerva saksofoni saatel».** Avo Tamme uues rollis: tema ühe-mehe-show; kolmap., 26. IV kl. 19 **«Kohtumisõhtu kolme «Oskariga»».** O. Lutsu nim. preemia saajad Priit Aimla, Vladislav Koržets ja Priit Pärn; neljap., 27. IV kl. 19 **«Paroodiaõhtu».** Rein Tomingas, Heino Seljamaa, Ants Matiisen, Hellar Bergmann; reedel, 28. IV kl. 19 **«Naiste naljad».** Naljatavad Ines Aru, Lia Laats, Ada Lundver.

Piletid Tallinna etendustele müügil vanalinna kassas, Kullassepa 2 (tel. 44 25 25) ja Sütiste tee 21 (tel. 52 19 12).

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAALIS: reedel, 21. IV kl. 19.30 **Eesti Kantriklubi aastapäeva show.**

VÄIKESES SAALIS: pühap., 23. IV kl. 19 **esinevad «Kampec Dolores»** (Ungari) ja **«Ne Zhdali»;** esmasp., 24. IV kl. 18 **Tarmo Pihlapi õhtu «Laulud ja aastad»;** reedel, 28. IV kl. 19 esietendus, A. Liivese **«Jumal vikerkaarel ehk Jeanne D'Arc».** Lavastaja Peeter Volkonski, muusika Tõnis Mägi.

ENSV RIIKLIK FILHARMOONIA

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: laup., 22. IV kl. 19.30 **abonement «Eesti muusika»,** «Eesti soololaulud», solistid Mare Jõgeva (sopran), Mati Palm (bassbariton), klaveril Vardo Rumessen, kavas Saar, Tubin; pühap., 23. IV kl. 19.30 **esineb Poola Televisiooni ja Raadio Kammerorkester,** solist Andrzej Bauer (tšello), dirigent Agnieszka Duczmal, kavas Bacewics, Szymanovski, Haydn, Penderecki, Mozart; kolmap., 26. IV kl. 19.30 **vokaalmuusika õhtu,** esineb Helvi Raamat (sopran), klaveril Nata-Ly Sakkos, kaastegevad Ülo Kaadu (viiul), Andres Narma (tšello), kavas aariaid itaalia ooperitest, D. Šostakovitši vokaaltsükkel «A. Bloki seitse luuletust» op. 127; neljap., 27. IV ja reedel, 28. IV kl. 19.30 **abonement nr. 1,** esineb ERSO, solist Liana Issakadze (viiul), dirigent Peeter Lilje, kavas Beethoveni Viiulikontsert D-duur op. 61, Mahleri Sümfoonia nr. 5 cis-moll.

RAEKOJA SAALIS: reedel, 21. IV kl. 19.30 **esineb Natalia Trull** (klaver, Moskva), kavas Chopin, Prokofjev; teisip., 25. IV kl. 19.30 **kammerdžäss,** esineb džässpianist Tõnu Naissoo; kolmap., 26. IV kl. 18 **Harry Olt 60,** esinevad Urve Tauts, Tiiu Reinau, Ervin Kärvet, Teo Maiste, Peep Lassmann, Tallinna Kammerkoor Kuno Arengu juhatusel, klaveril Ivo Sillamaa; neljap., 27. IV kl. 20.30 **kontsertvestlus «Luterlus ja eesti muusika»,** kaastegev kammerkoor «Gloria», vestleb Ülle Himma; reedel, 28. IV kl. 19.30 **laulab Ulla Sippola** (metsosopran, Soome), klaveril Folke Grasbeck.

MATKAMAJAS: laup., 29. IV kl. 16 **kontsertvestlus «Taarast ja taaralastest eesti vaimuelus»** tsüklist «Maarjamaast ja muusikast», vestleb Ülle Himma.

NIGULISTES: laup., 22. IV kl. 11.30 **muuseumi muusikatund,** esineb Tallinna Kammerkoor, dirigendid Kuno Areng, Toomas Kapten, kavas Palestrina, Brahms, Messiaen, Poulenc, Tormis; pühap., 23. IV kl. 11.30 **muuseumi muusikatund,** esineb Rolf Uusväli (orel), kavas Franck, Bonnet, Guilmant; kolmap., 26. IV kl. 19 **esineb Larissa Bulava** (orel, Riia), kavas Bach, Händel, Elgar, Einfelde.

VENE DRAAMATEATRIS: esmasp., 24. IV kl. 19 **Maret Kristali liikumisdraama «Hingemaa»,** muusika Jean Michel Jarre, Alo Mattiisen, Jaan Rääts, Arvo Pärt, pääsmed müügil vanalinna kassas.

TRÜ AULAS: esmasp., 24. IV kl. 19 **esineb Poola Televisiooni ja Raadio Kammerorkester,** solist Andrzej Bauer (tšello), dirigent Agnieszka Duczmal.

TARTU INSENERIDE MAJAS: neljap., 27. IV kl. 19 **esineb Ulla Sippola** (metsosopran, Soome), klaveril Folke Grasbeck.

RAT «VANEMUISE» KONTSERDISAALIS: laup., 29. IV kl. 19.30 **sümfooniakontsert,** esineb ERSO, dirigent Peeter Lilje, kavas Mahleri Sümfoonia nr. 5 cis-moll.

SUURE-JAANI KIRIKUS 23. IV kl. 13 ja

VILJANDI PAULUSE KIRIKUS 23. IV kl. 18 **esineb Eesti Raadio Segakoor,** solist Kaie Konrad, orelil Ene Salumäe, dirigendid Ants Üleoja, Toomas Kapten, Ants Soots, kavas Hiiobi kantaat «Jesaja kuulutamine», Kreegi 4 Taaveti laulu, Arcadelt, Perez, Scarlatti, M. Franck, Mozart.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

TALLINNA MATKAMAJAS: reedel, 21. IV kl. 17 dots. kt. **Tiiu Levaldi lauluklassi üliõpilaste kontsert.** Esinevad Merle Tammik, Moonika Sutt, Tatjana Abõzova, Annika Tõnuri. Klaveril Elsa Võrk ja Triin Ruudi. Kavas klassikaline soololaul ja aariad.

VANALINNA MUUSIKAMAJAS: pühap., 23. IV kl. 12 **klavessiinimuusika kontsert.** Esinevad Ulrika Kristian (viiul) ja Marie Lohuaru (klavessiin). Kavas Händel, Telemann.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

VANALINNA MUUSIKAMAJAS: laup., 22. IV kl. 16 **esinevad Teet Järvi** (tšello) ja **Mari Järvi** (klaver) ning **nende õpilased.**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS: laup., 22. IV kl. 16.30 **esinevad Mai Katsuba** ja **Eve Paju klaveri eriala õpilased.**

KIEK IN DE KÖKIS: pühap., 23. IV kl. 17 **esinevad Ülle Sisa klaveri eriala õpilased.**

KURESSAARE LOSSIS: pühap., 23. IV kl. 16 **esineb TMKK kammerkoor.** Juhatab E. Kaarepere.

TALLINNA MATKAMAJAS: reedel, 28. IV kl. 19 **esinevad Mirjam Keremi viiuli eriala õpilased.**

REEDEST REEDEN

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on vaadata **püsiekspositsioon «Eesti kunst» ja näitus «100 aastat Jaan Grünbergi sünnist» ning Raul Meele graafika näitus.**

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 8) **Tallinna kunstnike tööde kevadnäitus** (maal).

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) **Ülle Kõutsi ja Elna Kaasiku ning Enn Põldroosi tööde näitus.**

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) **Kaljo Põllu «Eesti maastikud»** (näitusmüük).

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on **näitus «Erna Villmer 100».**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) **Aino Lehise nahkehistööde näitus.**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon «Tallinn XVIII ja XIX sajandil» ja näitused «Fajanss ja portselan»** (Linnamuuseumi kogudest), **«9. märts 1944»** ning **Sergei Issupovi keraamika.**

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) **püsinäitus «Kaamera ees ja taga» ning Tallinna Kultuuriülikooli kirjakunstikooli ülevaatenäitus.**

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) **rahvusvaheline fotonäitus «Naine fotokunstis».**

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) **Kalinini raj. Pioneeride Maja pehmete mänguasjade ringi «Linake» tööde näitus, Tartu Noorte Loodusmaja näitus «Õnnitluskaardid» ja noorte kunstnike grupi «Laxus» tööde näitus.**

TARTU RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) **Jüri Kase joonistuste näitus;** täna kl. 16 avatakse **Anton Starkopfi teoste näitus.**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 25) **vabariiklik plakatinäitus.**

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Raekoja pl. 18) **püsiekspositsioon «Tartu maal».**

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, Vilde tn. 2) avatakse 22. aprillil kl. 12 **prof. Anton Starkopfi 100. sünniaastapäeva tähistav ekspositsioon.**

EESTI RAHVA MUUSEUMIS (Tartu, Veski tn. 32) **näitus «Rahvakultuuri varamu 80 aastat».**

SPORDIMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 27a) **«Eesti Laskurliit 1931—1940».** Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tel. 3 46 02.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12a) **näitus «Vana ilus rahvakunst «Uku» kogudest».**

ADAMSON-ERICU MAJAMUUSEUMIS (Lühike jalg 3) **väljapanek «Ühe teose näitus. Eduard Viiralt «Eesti neiu» 1942»** 23. aprillil viimast päeva; 28. apr. kl. 16 avatakse **Aino Jakobi kostüümide ja kangaste näitus.** Ekskursioonid tel. 44 58 38. 1. ja 2. mail muuseum avatud, 3. ja 4. mail suletud.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Tiit Pääsukese neli maali.**

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (Kultuuripalees «Oktoober») **Günther Reindorffi graafika, fotonäitus «Põlevkivitööstus 1918—1938»** (pühendatud fotograafia leiutamise 150. aastapäevale) ja **16. keskkooli õpilaste tööde näitus.**

TA TEADUSLIKUS RAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) kuni 24. aprillini **näitus «Vene kirjanike eluajal väljaantud teoseid TATR-i kogudest».**

TRÜ TEADUSRAAMATUKOGUS (Struve tn. 1) arhitekt **Helmi Sakkovi akvarellid Madagaskarilt** ja **«Võõrsil ilmunud eesti ilukirjandus** (romaan ja novell)».

Teeninduskombinaat «Junor» kuulutab välja võistluse

Ettevõtte sümboolikale

Võistluse tingimused on järgmised:

1. Sümbol peab võimaluse korral kajastama ettevõtte tootmistegevust (iluteenindus — juuksur, kosmeetika, maniküür, pediküür, foto, helisalvestus).
2. Sümbolit peab olema võimalik laialdaselt kasutada reklaamitahvlist rinnamärgini.
3. Sümbolil ei tohi kasutada üle kolme värvi.

Võistlustöid hinnatakse:
I preemia — 250 rbl.,
II preemia — 150 rbl.,
III preemia — 100 rbl.

Võistlustööd palume saata mõõdus vähemalt 10×10 cm koos värvilahendusega hiljemalt 1. juuniks 1989. a. aadressil 200 102 Tallinn, Majakovski 28/30, teeninduskombinaat «Junor».

Tööd palume varustada märksõnaga ning autori andmetega kinnises ümbrikus.

ON ALANUD EESTI RAHVALAULUDE SEERIA

«VANA KANNEL»

VI

ETTETELLIMINE.

Kaheköiteline väljaanne, mis ilmub 1989. a., sisaldab Haljala kihelkonna rahvalaule, mille tekstid on ette valmistanud filoloogiadoktor professor Eduard Laugaste. Ettetellimisi võtavad vastu Vabariikliku Raamatukaubastu raamatukauplused (sissemaks 3 rbl. 50 kop.). Väljaannet on võimalik tellida kuni 1. maini.

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» VABARIIKLIK RAAMATUKAUBASTU

In memoriam

Jäädavalt on lahkunud **APOLLONI ČERNOV.** Just äsja — 8. aprillil — sai ta 80-aastaseks. Mõned päevad hiljem viis pikaajaline ränkraske haigus ta manalateele.

Apolloni Černov sündis 1909. aastal Narvas pedagoogide peres. Aastatel 1926—1931 õppis ta Tartu Ülikoolis filosoofia teaduskonnas, 1933. aastal lõpetas eksternina Tallinna Pedagoogiumi.

Hingelt ning kutsumuselt oli ta pedagoog. Koolmeistri ametit alustas Apolloni Černov enne Teist maailmasõda Narva Vene Gümnaasiumis. Suur osa Eesti sõjajärgsest haritlaskonnast võib teda oma õpetajaks nimetada. Aastakümneid luges ta filosoofia kursust Konservatooriumis, Polütehnilises Instituudis, omaaegses Teatriinstituudis, Teaduste Akadeemias, Marksismi-Leninismi Ülikoolis ja Kunstiinstituudis, viimases ligi 30 aastat. Suure taktitunde ning paindlikkusega juhatas ta üle 20 aasta ERKI ühiskonnateaduste ja kunstiajaloo ühendatud kateedrit. Meile, oma kolleegidele, sisendas ta alati, et tähtsamad kui ülevaltpoolt tulevad kõikvõimalikud ettekirjutised ning määrused on õppejõu isiklik initsiatiiv, aktiivne eluhoiak, analüüsiv vaim, eruditsioon ning vaimustus oma tööst. Õpetamine oli tema jaoks läbinisti loominguline tegevus.

Ta vihkas bürokraatiat ning mõttetuid,

rutiinseid aruandeid. Ta armastas Igor Severjanini luulet ning merd. Kuni kõrge vanuseni veetis ta igal suvel kõik vabad hetked merel jahiga ringi seilates, et siis sügisel kateedri uksest sisse astuda — alati reibas, heatujuline, särasilmne ja abivalmis. Just sellisena jääb Apolloni Černov püsima meie mälestusse.

Endised kolleegid ERKI-st

* * *

Apolloni Černov sängitati mulda 18. aprillil Tallinna Siselinna kalmistule.

OLI JA ON

● Tallinna kunstnike tööde kevadnäitusel jõudis 13. aprillil pärast skulptuuri ,graafika ja akvarelli väljapanekut järg maali kätte. Avasõnad lausus Eesti Kunstnike Liidu juhatuse esimees Enn Põldroos. Pidulikkust lisas oma lauluga kammeransambel Tõnu Kaljuste juhatusel. Koos arvuka kunstipublikuga käisid maalinäitusega tutvumas ENSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja Ain Soidla ja ENSV Kultuurikomitee esimees Jaak Kaarma.

● Möödunud nädalavahetusel peeti Aravete kolhoosis Eesti populaarseimate põllumajandustöötajate austamisõhtu. Kõik majandusjuhid tõusid püsti austamaks meie populaarseimat, «Estonia» kolhoosi esimeest Heino Marrandit. Praegu seitsmekümne kaheksandat aastat käiv mees on edukalt majandit juhtinud kolhoosi esimesest päevast peale. Populaarseima agronoomi, zootehniku jt. kõrval valiti ka populaarseim kultuuritöötaja. Selleks tunnistati Haljala kultuurimaja direktor Aino Paju.

● Ajakirjandusmaja saalis toimus pressikonverents 12. maile kavandatud vabariikliku foorumi «Eesti elujõud: vaimsus, haritus, kultuur» ettevalmistamiseks. Ajakirjanike küsimustele vastasid Ülo Kaevats, Ülo Vooglaid, Mati Hint, Jüri Plink, Eenok Haamer, Kalju Aleksius.

● 21.—23. aprillini toimub Paides Eesti muinsuskaitseklubide 7. kokkutulek. Pidulik avamine on täna kell 16 Paide kirikus. Laulab RAM-i poistekoor. Koimele päevale jagub hulgaliselt üritusi kogu Järvamaal: kirikukontserdid, filmiprogrammid, ajalookonverents eestlaste vabadusvõitlusest läbi aegade, luuleõhtu M. Underi loomingust, taluõhtu, noorteõhtu, seltsiõhtu jne. Laupäeva hilisõhtul minnakse tõrvikute valgel Paide Vallimäele, kus põleb jüriöö lõke ning kesköö lausutakse vabadusloitsu. Järvamaa muinsuskaitse päevad lõpevad 23. aprillil Eesti Vabariigi Asutava Kogu 70. aastapäeva kontsertaktusega Paide kultuurimajas.

● Eesti NSV Looduskaitsekomitee kolleegumi kinnitas iga-aastase Eerik Kumari nimelise looduskaitsepreemia põhimääruse. Preemia saamiseks võib esitada konkreetse töö, pikemaajalise tegevuse kokkuvõtte, projektlahenduse, juurutusettepaneku, teadustöö, kunsti- või kirjandusteose, raadio- või telesaated, filmi, publitsistikat. Tööd peavad olema avaldatud, eksponeeritud, juurutatud või juurutamisele soovitatud. Publitsistika, kunsti- ja kirjandusteoste hindamisel arvestatakse vastava loomeliidu arvamust. Preemia suurus on 3000 rubla. Asutuste, organisatsioonide ja ettevõtete ettepanekuid preemia määramiseks oodatakse hiljemalt 4. maiks aadressil: 200 001 Tallinn, Gagarini pst. 24, Eesti NSV Riikliku Looduskaitse ja Metsamajanduse Komitee, «Kumari preemia». Otsus kuulutatakse välja 5. juunil ülemaailmsel keskkonnakaitse päeval.

● TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder palub lahket osavõttu dr. Jakob Hurda 150. sünniaastapäevale pühendatud pidulikust ettekandekoosolekust 22. aprillil algusega kell 11 TRÜ aulas. Avasõnad ütleb H. Peep, kõnelevad E. Laugaste («Rahvaluule ja rahvaluuleteadus tänapäeva mõistes»), T. Roll («»Vana Kandle» lauludest»), P. Hagu («Setu lüroeepika geograafilisest levikust»), U. Kolk («Kontaminatsioonide tähendus J. Hurda «Setukeste lauludes»»), P. Olesk («»Noor-Eesti» põlvkond ja Jakob Hurda pärand»), E. Lauk («Jakob Hurt ajakirjanikuna») ja J. Linnus («Jakob Hurt ja Eesti Rahva Muuseum»). Kell 17 on kontsert setu lüroeepikast.

● Teadu toimub selle aasta suvel esimene ülemaailmne eesti noorte kokkutulek. Keskseks ettevõtmiseks kujuneb juuni keskpaiku toimuv ülemaailmne eesti noorte festival. Septembris on «Eestimaa laul '89». 13. aprillil pidas nende päevade korraldustoimkond järjekordse töökoosoleku. Põhiküsimusena arutati lähemalt suurürituste programmi. Noorte päevade ametliku embleemina kasutatakse Mart Luuri tööd, mis sai I preemia kokkutuleku sümboolika konkursil. Embleemil on pesapaik, kuhu suitsupääsuke igal kevadel naaseb ja oma munad muneb. «Tagasi kaitsva koduräästa alla!» ütleb embleem. Kesktoimkonna aadress on Tallinn, Raekoja plats 17 (IV korrus), telefon 44 05 24.

● Neljapäeval, 27. aprillil algusega kell 11 toimub TPedI raamatukogu konverentsisaalis (Narva mnt. 29) seminari «Raamatukogud ja IME» teine istung teemal «Raamatukogude ja infoorganite arendamise vahendid (kultuuri- ja infopoliitika, majanduslikud, õiguslikud jm. vahendid)». Seminaril esinevad TPedI dotsent K. Veskimägi, H. Meerits, Eesti NSV Plaanikomiteest, ERR sektorijuhataja A. Ottenson, TPedI kateedrijuhataja M. Lott, Eesti Bibkollektori direktor A. Kalm, TK «Eesti Ajakirjanduslevi» ülem M. Soone jt.

● Tallinnas toimus Eesti Geograafia Seltsi konverents. Ettekandega Nõukogude Liidu majandusprobleemidest esines seltsi tegevliige maj.-kand. V. Kirsipuu, aruande seltsi 1988. a. tegevusest tegi seltsi esimees geograafiadoktor J.-M. Punning. Kinnitati 1989. a. teaduslik-organisatoorne tööplaan ja võeti vastu seltsi uus põhikiri. Auliikmeks valiti seltsi loomise mõtte algataja ning endine kauaaegne esimees majandusdoktor V. Tarmisto.

● Üleliidulise firma «Melodija» Tallinna Heliplaadistuudio tähistas oma 30. sünnipäeva. Nende aastate jooksul on ilmunud ligikaudu 1000 heliplaati eesti muusika ja sõnakunstiga. Aastapäevakontsert oli Niguliste kirikus, kus esines RAM-i poistekoor dirigent Venno Laulu juhatusel.

● Teemal «Mu imäkiil om seto kiil» sai 14. aprillil Meremäe keskkoolis teoks setu keelepäev. Setudest ja setumaast vestles Setu Seltsi esimees Aare Horn, setu rahvaluule suurkoguja Jakob Hurdast ja tema «Setukeste lauludest» rääkis TRÜ õppejõud Paul Hagu jne. Kuulati ja vaadati setu rahvalaule, tantse ja pillilugusid.

● Neil päevil naasis Soomest «Vanemuise» teatri esindus: kunstiline juht Ago-Endrik Kerge, direktor Mart Raik, peaballettmeister Ülo Vilimaa, peadirigent Endel Nõgene, peadramaturg Linnar Priimägi ning lavastajad Raivo Adlas ja Kuno Otsus. Käidi uuendamas koostöölepingut «Vanemuise» sõpruspartneri Tampere Teatriga.

● Pärnus viibisid kahe Vaasa teatri — Soome ja Rootsi Teatri juhid Marja Leena Haapanen ja Maj-Britt Höglund. Vaadati ära «Saturnuse lapsed», käidi Tallinnas ja Kurgjal, kõneldi ka vaasalaste kultuuripäevadest Pärnus 1990. a. suvel.

● 20. ja 21. mail on Valgas 4. noortekooride festival «Valga kevad '89». Festival on pühendatud esimeste eesti heliloojate ja koolmeistrite õpetaja Janis Cimze 175. sünniaastapäevale.

● 15. aprillil tähistas Stockholmi City Kyrkas oma 20. tegevusaastat Stockholmi Naiskoor Harri Kiisa juhatusel. Lauldi eesti rahvaviise, F. Saebelmanni, M. Saare, A. ja E. Kapi laule. Koori asutajadirigent Hilma Nerep-Mossin osales juubelikontserdis pianistina, esitades H. Elleri Ballaadi ja M. Saare Eesti süidi nr. 2.

● 7.—12. aprillini viibis Soomes kontserdireisil EELK Tallinna Pühavaimu kiriku noortekoor «Oikumene» Maarja Vardja juhatusel. Esineti Turus, Uusikaupungis, Loimas, Salos ja Helsingis. Anti välja koori helikassett, viimane kontsert Helsingi Toomkirikus võeti videolindile. Kooriga oli kaasas EELK Märjamaa ja Nissi kiriku õpetaja Priit Rannut, kes jutlustas Turu Miikaeli kirikus ja pidas piiblitunni Salos.

● Põlevkivimuuseumis Kohtla-Järvel on 7. maini vaadata vanameister Aleksander Vardi maalide näitus ning fotogrupi «Kirre» esimene näitus. Tallinnas linnahalli fuajees on 25. aprillini itaalia kunstniku Giuseppe Zigaina tööde väljapanek, Kadrina EPT saalis on kuu lõpuni jaapanianna Mutsuko Yoshida fotonäitus. Viljandi muuseumis näeb nukkude näitust Viljandi nukuteatrilt, Rakvere Koduloomuuseumis Eesti Kunstifondi korraldatud tarbekunsti väljapanekut.

UUSI RAAMATUID

EESTI KIRJAKEELE SELETUSSÕNARAAMAT. I köide A.-J. 1. vihik A — bakhantlik.

Tõlkijaile, toimetajaile, õpetajaile jt. mõeldud sõnaraamat hõlmab tänapäeva leksika põhiosa selle mitmesugustel kasutusaladel. Siia on koondatud sõnavara ilukirjandusest, ajalehtedest ja ajakirjadest, populaarteaduslikest teostest ja vähemal määral ka teaduslikust kirjandusest. Sõnaraamatu põhieesmärk on avada sõnade tähendust ning näitestiku kaudu välja tuua olulisemad semantilised ja süntaktilised seosed, milles nad esinevad. Peatoimetaja E. Raiet, kaas: H. Puzanov. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi väljaanne. Kirjastus «Valgus», 1988. Trükitud 20 000 eks. 176 lk. Hind 1.60 rbl. Tellitud.

Endel Molotok. EDUARD VILDE NIMELINE KIRJANDUSPREEMIA.

1965. aastal sündis Rakvere rajooni Eduard Vilde nimelises kolhoosis tore traditsioon: asutati iga-aastane Vilde-nimeline kirjanduspreemia tunnustamaks parimat maateemalist kirjandusteost. Kõnesolev raamat teeb põgusa kokkuvõtte sellest, kuidas sai teoks mõte esimesest kolhoosipreemiast Nõukogudemaal, kuidas on toimunud selle väljaandmine ning millist osa on preemia etendanud meie kultuuripildis. Ühtlasi heidetakse pilk seniste laureaatide elule ja loomingule ning käsitletakse preemiaga pärjatud teoseid. Raamatu lõpuosas on esitatud valik kolhoosirahva ja õpilaste omaloomingulisi töid. Illustreeritud fotodega. Kaane ja maketi kujundanud Kersti

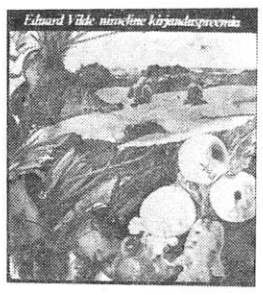

Tormis. Tööpunalipu ordeniga Eduard Vilde nimelise kolhoosi väljaanne. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükitud 5000 eks. 112 lk. Hind 55 kop. Tellitud.

Vello Pilt. ELUARMASTUS.

Fotodega täiendatud raamatuke kauaaegse Võru RSN Täitevkomitee esimehe Feliks Pärtelpoja eluteest. Kaane kujundanud Anu Kangur, Kaido Jakobi ja Voldemar Maaski fotod. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 1000 eks. 72 lk. Hind 20 kop.

Эно Рауд. И СНОВА МУФТА, ПОЛБОТИНКА И МОХОВАЯ БОРОДА. Новая книга о накситраллях.

Eno Raua «Jälle need naksitrallid» esimese ja teise raamatu on vene keelde tõlkinud Lev Vaino, illustreerinud Edgar Valter. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 100 000 eks. 272 lk. Hind 85 kop.

Valeri Taubel. VITSPUNUTISED.

Raamatus, jagab elupõline käsitööõpetaja Valeri Taubel (1911—1985) oma kogemusi pajuvitstest jm. materjalist tarbe- ja iluesemete punumiseks. Antakse töövõtteid ligi 50 punutise valmistamiseks. Teksti täiendab rohke pildimaterjal. Kaane kujundanud H. Puzanov. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükitud 70 000 eks. 192 lk. Hind 1.10 rbl.

«RAAMATUKROONIKA» III. Juuli-september 1988. Eesti NSV riiklik bibliograafianimestik. 180 lk. Hind 50 kop.

EMADEPÄEVAKS.

Üks vana tähtpäev, mis aastakümneid ära põlatud, on jälle au sisse tõusmas. See on emadepäev, mida pühitsetakse üle kogu maailma maikuu teisel pühapäeval. Väiksesse luule- ja lauluvalikusse on koondatud värsiread ja viisid, mis on pühendatud kõige kallimale — emale. Koostanud Tiia Suls, kaane kujundanud Hiie Herronen. Eesti NSV Riikliku Laste- ja Noorteraamatukogu väljaanne, 1989. Trükitud 3000 eks. 20 lk. Tasuta.

Aarne Maripuu. KODU OMA KÄTEGA.

Eraehitajaile mõeldud raamat annab nõu ja juhiseid ise oma kodu ehitamiseks alates kavandi valikust kuni hoone esitamiseni vastuvõtukomisjonile. Ehitusaineste, aja- ja töökulu kokkuhoiust lähtudes kirjutatud raamat sobib ka majandite ja ettevõtete eramuehitajaile. Autori joonised, kaane kujundanud Hillar Mets. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükitud 50 000 eks. 144 lk. Hind 2 rbl.

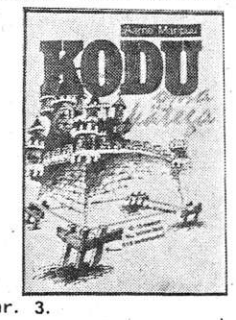

«VIKERKAAR» nr. 3.

Märtsinumbris tutvustavad prantsuse sürrealistide Arthur Rimbaud', André Bretoni ja Robert Desnosi loomingut Indrek Hirv, Lauri Leesi, Hasso Krull ja Rein Raud. Olev Remsult on katkend romaanist «Kurbmäng «Paabelis»», luulet esitavad Aadu Hurt, Peep Ilmet, Ilmar Laaban jt. Artiklite osas on antud Aleksander Aspeli «Sürrealism ja Ilmar Laabani «Rroosi Selaviste»», peatükke Henrik Visnapuu mälestusteraamatu «Päike ja iõgi» III osast «Siuru» («Vabaduse sõda. Siuru santlaagrite polk»), Jüri Uustalu «Eesti majandus maailmamajanduse taustal», Mart Laari «Eesti sõduritest II maailmasõjas». Number on illustreeritud New Yorgis elava kunstniku Mark Kostabi tööde reproduktsioonidega. Kunstnikust teeb juttu Ando Keskküla («Sissejuhatus Mark Kostabi fenomeni»). «Vaatenurgas» on kriitiku pilgu all Andres Ehini luulekogu «Tumedusi rüübatan» (rets. Kristiina Ross), LR-is avaldatud Johannes Aaviku «Rahvustunde nõrkusest Eestis. Eri aastate kirjutisi» (Teet Veispak) ja Olaf Kuuli «Revolutsioon Eestis 1940» (Rein Taagepera, Küllo Arjakas). Lõpuks rubriigid «Dixi», «Kaleidoskoop» ja «Foorum». 96 lk. Hind 45 kop.

«LOOMING» nr. 3.

Märtsinumbrist loeme peatükke Mati Undi romaanist «Öös on asju», Ülo Mattheuse jutustust «Kogujad, viijad», praegu Lõuna-Prantsusmaal elava, vanima kaasaegse eesti kirjaniku Leonora Peetsi, Jaan Kruusvalli ja Rein Taagepera lühiproosat ning luuleveergudelt Kalju Kanguri, Indrek Hirve, Kalev Keskküla, Jaan Malini, Ants Viirese ja Lembit Kurvitsa värsse. Järgmistel lehekülgedel on avaldatud Tallinna pommitamise 1944. aastal läbielanute meenutusi, Arnold Susi kirjapanek «Jüri Uluotsa katse Eesti iseseisvust taastada», Sergei Stadnikovi artikkel «Universalism kui fenomen» ja Rein Taagepera «Kuidas impeeriumid lõpevad. Kas N. Liit on teel Commonwealth'i poole?» Lennart Mere juubelit märgib Mati Unt kirjutisega «Merest». Arno Ojalt on ülevaade «Uite ja seoseid eesti luules 1988», teemal «Miks ma ei kirjuta publitsistikat» võtab sõna Priidu Beier. Arvustuste veergudel on vaatluse all Madis Kõivu ja Vaino Vahingu romaan «Endspiel. Laskumine orgu», Joel Sanga luuleraamat «Vigade parandus» ja Märt Luige luulekogu «Piksekivi». Autorid vastavalt Ann Must, Ott Raun ja Kalev Keskküla. Ringvaatest leiame kirjatükke seoses Torontos elava eesti luuletaja Hannes Oja 70. sünnipäevaga (Arno Oja), kahe ajaloolise romaani autori Aristarch Sinkeli meenutuseks (Oskar Kruus), Tunne Kelami «Europarlament ja Balti riigid» jm. 144 lk. Hind 70 kop.

ЭСТОНИЯ: О ТОМ, ЧТО ВОЛНУЕТ...

Kogumik varem ajakirjanduses ilmunud artikleid, milles peatutakse mitmetel teravatel probleemidel, mis praegugi paljusid erutavad. Koostanud Ilmar Sütt, kaane kujundanud L. Jõekalda. Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Trükitud 5000 eks. 128 lk. Hind 25 kop.

СВОД ЗАКОНОВ ЭСТОНСКОЙ ССР. Том VII.

Kirjastus «Eesti Raamat», 1989. Kujundanud L. Kruusmaa. Trükitud 1100 eks. 964 lk. Hind 12.90 rbl.

ESTONIA FOR PERESTROIKA.

Tekst Asmu Saar ja Mart Aru. Koostanud T. Vent, inglise keelde tõlkinud R. Ugandi, kaas: P. Rea. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Perioodika», 1989. Trükitud 500 eks. 16 lk. Tasuta.

NIKOLAI ALUMÄE. Personaalnimestik.

Sarja «Nõukogude Eesti teadlased» personaalnimestikku on koondatud Eesti NSV TA akadeemiku Nikolai Alumäe tööd (aastaist 1945—1986), tema toimetatud tööd, tema poolt juhendatud ja oponeeritud väitekirjad ning kirjandust N. Alumäe kohta. Lühiülevaate akadeemiku teaduslikust, teaduslik-organisatoorsest ja ühiskondlikust tegevusest on kirjutanud J. Engelbrecht, koostanud K. Reimann. Tekst eesti ja vene keeles. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teadusliku Raamatukogu väljaanne, 1989. Trükitud 250 eks. 64 lk. Hind 55 kop.

FLASHES SUR L'ESTONIE SOVIÉTIQUE.

Teatmiku «1000 fakti Nõukogude Eestist» on prantsuse keelde tõlkinud J. Pavlov, koostanud Asmu Saar, kaane kujundanud Jüri Kass. Kirjastus «Perioodika», 1989. Trükitud 3000 eks. Hind 50 kop.

EESTI NSV RAHVARAAMATUKOGUD 1988.

Brošüüri tabelitesse on koondatud vabariigi rahvaraamatukogude keskmised näitarvud. Koostanud Heli Priimets. Eesti Rahvusraamatukogu väljaanne. Trükiarv 500. 32 lk. Tasuta.

P. Dunajev, O. Lelikov. MASINAELEMENTIDE PROJEKTEERIMINE. Kursusetööd.

Õppevahendi on vene keelest tõlkinud Heino Arumäe, kaas: Tõnu Aru. Kirjastus «Valgus», 1989. Trükitud 2500 eks. 360 lk. Hind 80 kop.

VANA ÕPIK — VANA HÕBE. XIX sajandi õpperaamatuid Vallo Rauni kogust. Näituse kataloogi on koostanud Vaime Kabur. Eesti NSV Raamatuühingu väljaanne, 1989. Trükitud 500 eks. 48 lk. 2 rbl.

WISSENSWERTES ÜBER KIEL.

Õppevahend on mõeldud Tallinna sõpruslinna Saksamaa Liitvabariigi Schleswig-Holsteini liidumaa pealinna Kieli ajaloo, kultuuri ja huviväärsuste tundmaõppimiseks. Tekstide kogumiku on koostanud Tiiu Kaarma, kaas: L. Krusta. E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne, 1989. Trükiarv 150. 20 lk. Hind 10 kop.

VEISEKASVATUS.

Teaduslike tööde kogumik nr. 60 sisaldab paarkümmend kirjutist eesti-, vene- ja ingliskeelsete kokkuvõtetega. Eesti NSV Riikliku Agrotööstuskomitee jt. väljaanne. Kirjastus «Valgus», 1988. Trükitud 600 eks. 184 lk. Hind 65 kop. Tellitud.

«GEOLOOGIA» nr. 1, 1989. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Sisaldab viis artiklit. 42 lk. Hind 50 kop.

«EKRAAN» nr. 3. Avaldab lisaks aprillis linastuvate filmide tutvuste veerud ««Tallinnfilm» '89» (R. Rekand). 32 lk. Hind 30 kop.

XX SAJANDI SURMATANTS EESTIMAAL

SIRBI JA VASARA MEENUTUS KARIKATUURIVÕISTLUS

LP. NOORKUNSTNIKUD! VABARIIKLIK NOORTENÄITUS ON EDASI LÜKATUD. OODAKE INFORMATSIOONI JA VÕTKE SENI KARIKATUURIVÕISTLUSTEST OSA!

NB! KARIKATURISTID! MEIE VIIMANE KELL LÖÖB 30. APRILLIL. LÄHEMALT VAATA VÕISTLUSTINGIMUSI SV NR. 13, LK. 16.

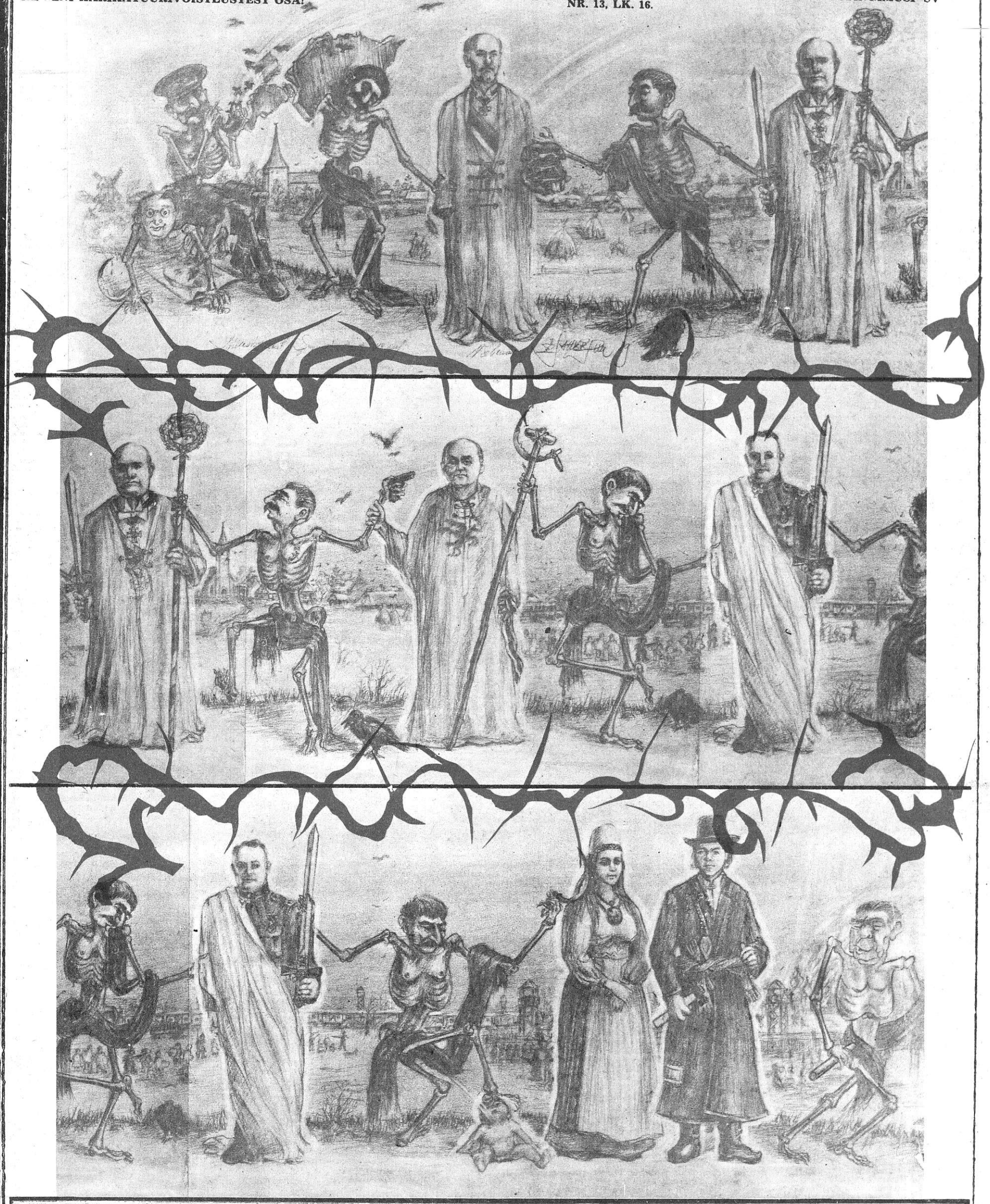

AUTOR: ENDEL SAAREPUU

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 69786

TOIMETAJA ILMAR RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. JAAMA, T. KALLAS, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, T. MATTISEN, Ü. POOTS (toimetaja asetäitja), E. PÕLDROOS, I. RAUD, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, L. SUMERA, A. TAMM, J. TREI, D. VAARANDI, H. VALK.

Toimetus käsikirja ei retsenseeri ega tagasta.

Toimetus: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumoriosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika». Tallinn, Pärnu mnt. 8.

«Серп и молот» («Серп и молот») орган Государственного Комитета по культуре и творческих союзов Эстонской ССР.
Издательство «Периодика». Таллинн, Пярнуское шоссе, 8.

EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-04626 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 91 000

Tellimise nr. 1779
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10